

האוצר

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

נח

מאוצר שיחותיו ומאמריו
של הרה"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו ושישכר שמואלו שליט"א

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרן הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
הטהורה
של מרת אמנו
הרבנית הצדקנית
מזכת הרבים

מרת **שולמית רחל**

שמואל

בת **מזל ע"ה**

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.ג.צ.ב.ה.

ניתן להשיג

הפצה ראשית 'סגולה' 00-33-644-02

עכשיו
במחיר
עלות

חזר למלאי

סט הזוהר המפואר של
ישיבת המקובלים נהר שלום

עם תרגום ללשון הקודש
כולל זוהר חדש ותיקוני הזוהר

מהרו להזמין!

רחוב שילה 4 ירושלים

02-644-33-00

הלכות שבת

הלכות קידוש

נאמר בתורה בעשרת הדברות "זכור את יום השבת לקדשו" (שמות כ, ח) וכתב הרמב"ם (פכ"ט ה"א) כלומר זכרהו זכירת שבת וקידוש וצריך לקדשו בכניסתו.

א. מן התורה יוצא אדם ידי חובת קידוש בליל שבת בתפלת ערבית וחז"ל תקנו לקדש על היין וא. מיהו יש אומרים כל שיש לו יין אינו יוצא מן התורה ידי חובת קידוש בתפלה, גם יש אומרים כל שאינו מכויין בתפלה לצאת ידי חובת קידוש אינו יוצא מן התורה וב. ומשום דקיימא לן דמצוות צריכות כוונה לכן הטוב ביותר

עיונים והארות

מצרים ושמעתי מהר"מ שיש במדרש לפי שבמצרים עבדו בהם בישראל בפרך ופר"ך בא"ת ב"ש וג"ל שהם מלאכות ארבעים חסר אחת וכשנגאלו ממצרים הזהירם על השבת לשבות מאות' ל"ט מלאכות. עכ"ל. וברמב"ן (בפירושו לתורה דברים ה) וז"ל: כי בעבור היות יציאת מצרים מורה על אלוה קדמון מחדש חפץ ויכול כאשר פירשתי בדבור הראשון (שם שם ב), על כן אמר בכאן אם יעלה בלבך ספק על השבת המורה על החדוש והחפץ והיכולת תזכור מה שראו עיניך ביציאת מצרים שהיא לך לראיה ולזכר. הנה השבת זכר ליציאת מצרים, ויציאת מצרים זכר לשבת כי יזכרו בו ויאמרו השם הוא מחדש בכל אותות ומופתים ועושה בכל כרצונו, כי הוא אשר ברא הכל במעשה בראשית, וזה טעם על כן צוה ה' אלהיך לעשות את יום השבת. עכ"ל.

ב. עיין להראש"ל צ' בילקו"י (שבת סי' רעא סוף הערה טו דף רמה מהדורת תשנב) שכתב משם מו"ר (שו"ת חזון עובדיה חלק א סי' י) שהביא דעת המנחת יצחק (חלק ג סי' נט) והמנחת הגרשוני (דף כו רע"א) שכתבו כסברת הגאון ר' עקיבא איגר והחתם סופר שאינו יוצא ידי חובה בתפלה מן התורה כיון שדעתו לקדש על היין כתקנת חז"ל ע"כ. וז"ל מנחת הגרשוני ולפענ"ד י"ל בזה דידוע דהיכי דכוונתו שלא לצאת אף אם מצוות א"צ כוונה, אינו יוצא כמבואר בתוס' ורבנו יונה (ברכות יב) על כן י"ל כיון דבודאי רצונו לצאת המצוה דרבנן זכרהו על היין, ע"כ בודאי הוי כאלו התכוין בפירוש שלא לצאת ידי חובת הקידוש בתפלתו, אחרי דדעתו לקדש על היין, ואז יעשה ביחוד המצוה דאורייתא ודרבנן כתיקון וכו'. ועוד י"ל דבר חדש אשר אחרי דתקנו רבנן לקדש על היין, שוב אינו יוצא בתפלתו יד"ח הקידוש, דומיא דמש"כ התוס' (סוכה דף ג ד"ה דאמר לך מני ב"ש היא) ושם נדון דין סוכה דאורייתא ומשום גזירה שמא ימשך אמרו לא קיימת מצות סוכה מימך, ע"כ. וכ"כ רבנו החיד"א בברכי יוסף בשם מהר"י מולכו שאין יוצאים ידי חובת קידוש בתפילה.

והטעם שתיקנו חז"ל שיזכיר את השבת על היין, כתב המנחת חינוך (מצוה לא) לפי שעיקר הקידוש הוא כדי שנתעורר ונקבע בלבינו אמונת חידוש העולם, ועל כן נתייבנו לעשות המעשה עם היין, לפי שטבע האדם מתעורר בו הרבה שהוא סועד ושמת.

ובביאור הלכה (סוף סי' רמב) בשם ה"תורת חיים" כתב וז"ל דשבת בראשית הוא דוגמת שבת שלעתיד לבוא

א. בא"ח (ש"ב פר' בראשית אות י). ומקורו במסכת פסחים (קו.) ת"ר זכור את יום השבת לקדשו זכרהו על היין בכניסתו. וכ"כ הרמב"ם (פכ"ט ה"א) וז"ל מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר (שמות כ, ח) "זכור את יום השבת לקדשו", כלומר זכרהו זכירת שבת וקידוש ע"כ. ושם בהלכה ו' כתב וז"ל מדברי סופרים לקדש על היין. וכתב מג"א (סי' רעא ס"ק א) ונראה לי דמדאורייתא בקידוש שאמר בתפלה סגי דקרא כתיב "זכור את יום השבת" והרי זכר אותו. ע"כ. והמנחת חינוך (מצוה לא, בד"ה ועל פי) כתב על דברי המג"א ולדידי תמוה מאוד כיון דבנוסח התפלה של ליל שבת אין אנו מזכירין יציאת מצרים ודאי אינו יוצא מה"ת כלל ומימרא מפורשת (פסחים קיז:) הוא בלי חולק דנלמד בגז"ש [למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים, ובשבת כתיב זכור את יום השבת] ועל כן ודאי אם לא הזכיר בקידוש באיזה נוסח שאומר לכבוד היום, יציאת מצרים, אינו יוצא מה"ת. ע"כ. ומו"ר מופת הדור בהליכות עולם (ח"ג פר' בראשית הלכה ז) כתב שיוצא ידי חובת קידוש בתפילה מדאורייתא היות ויש בתפלה יציאת מצרים כי מזכיר בסוף ק"ש וברכותיה יציאת מצרים וסומך גאולה לתפלה וזוהו יוצא ידי חובה עיין עליו.

ועיין עוד בדברי מו"ר ב"חזון עובדיה" (שבת ב הלכות קידוש במקורות להלכה ב ד"ה ודע) וז"ל ודע שרוב הפוסקים סוברים שאע"פ שהקידוש עצמו מן התורה, הקידוש על היין הוא מדרבנן, דילפינן מדברי קבלה וכו' ושכן דעת ר"ת והאור זרוע והמרדכי והרמב"ן והרשב"א ועוד ועוד מלבד רש"י ועוד כמה ראשונים שסוברים שהקידוש על היין דאורייתא, ע"כ.

ודע שכן דעת הרש"ש שהקידוש מן התורה ועל היין מדרבנן דכתב בסידור בהקדמתו לקידוש וז"ל יכוין לקיים מ"ע דאורייתא שהוא הקידוש, ודרבנן על היין (סידור היר"א ח"ב עמוד 275).

וכן דעת מו"ר הבא"ח שכתב בנוסח הלשם יחוד הנה אנחנו באים לקיים מצות עשה דאורייתא לקדש את השבת וברכת לקדש על היין דרבנן. וכ"כ הכה"ח (סי' רסב ס"ק י) וכ"כ הרב יפה ללב (ח"ג או"ח סי' רעא אות ח) עיין עליו כי האריך וירווח לך.

ובענין מה שצריך להזכיר יציאת מצרים בקידוש כתבו התוס' (פסחים קיז: ד"ה למען) וז"ל: לכן קבעו זכר ליציאת

שהאדם באמירת הקידוש בביתו יכוין לצאת ידי חובת קידוש דאורייתא ועל היין מדרבנן.

- ב. נשים חייבות במצות קידוש ואע"פ שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, זכיון דאיתקש זכור לשמור דרשו רבותינו כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה והנשים הואיל שחייבות בשמירה חייבות בזכירה ג.
- ג. מצוה לחזר אחר יין אדום לקידוש ובשעת הדחק שאין לו אלא יין לבן יכול לקדש עליו דו.
- ד. ימהר לקדש מיד כשיבא לביתו כדי שיזכור שבת בכניסתו, ועוד שמלאכי השרת ממתנים עליו וו.
- ה. צריך לקדש במקום שדולקים שם נרות שבת. כיון שהדלקת נר בשבת הוא חובה משום כבוד השבת, ועיקר השבת הוא הקידוש, ורק בשביל צורך גדול יכול לקדש שלא במקום הנרות וו.

עיונים והארות

אורח עני, לא יאחר בכל גווי, כיון שהם מוטלים עליו, אין לעכבם בשביל שהוא רוצה לקיים מצוה מן המובחר.

וב"כ הבא"ח (ש"ב פר' וירא אות יא) וז"ל אחר התפילה ילך לביתו תיכף ומיד יקדש, וכ"כ מו"ר מופת הדור ב"חזון עובדיה" (שבת ב הלכות קדוש הלכה ב בהערה) וז"ל כדאמרין בפסחים (קו). זכור את יום השבת לקדשו, זכרוהו על היין "בכניסתו", כלומר תיכף "כשנכנס" ליל שבת מצוה לקדשו על היין, ובש"ת "מהרי"ל" (סי' קסג), כתב בשם תוס' שאנץ, דהא דאמרין (בשבת דף קיט:), שני מלאכים מלווים לו לאדם בליל שבת מבהכ"נ לביתו, אחד טוב ואחד רע, כי לפי הסדר שכתב רש"י (ברכות נט:), סדר המזלות שצ"ם חנכ"ל, ותחלת ליל שבת "מאדים", ולפניו "צדק", צדק יוצא ומאדים נכנס, והן הן אחד טוב ואחד רע. וזהו בימי ניסן ותשרי, שהימים והלילות שוים, וראוי לקדש ב"צדק" ולא להמתין עד שיכנס "מאדים". וע"ע בפירוש רש"י (שבת דף קכט:). ע"ש. וכ"כ רבי דוד אבודרהם (דף מג ע"ג), בשם רבנו מאיר. וכן הוא בספר "מטה משה" (סי' תלה). והוסיף הרב "מטה משה" שם בשם מדרש רשב"י, "כי בצאתו מבית הכנסת ובא לביתו בשמחה, באים עמו מלאכים ושכינה על ראשם, כאם על בנים, וכשבא ורואה נר דלוק ושלחן ערוך, שכינה אומרת זה שלי הוא, ישראל אשר בך אתפאר", עכ"ל.

ומסופר על החפץ חיים כשהיה לו אורחים היה מקדש מיד ומדלג על שלום עליכם ואשת חיל וכו'.

ו. **שו"ע** (סי' רעג סעי' ז) י"א שאין מקדשים אלא לאור הנר, וי"א שאין הקידוש תלוי בנר ואם הוא נהנה בחצר יותר מפני האור או מפני הזבובים, מקדש בחצר ואוכל שם אף על פי שאינו רואה הנר, שהנרות לעונג נצטוו ולא לצער, והכי מסתברא. וכתב המג"א (סי' ק טו) דהיי"מ במצטער הרבה הא לאו הכי צריך לאכול במקום נר.

ועפ"י הקבלה מצאנו קפידא בזה וצורך חשוב, ובכמה מקומות בזה"ק נזכר הדבר, ומהם ברעיא מהימנא (זה"ק עקב רעב:). וז"ל "לאנהרא פתורא בשרגא, כמה דאוקמוה שלחן בצפון ומנורה בדרום" ע"כ. וכ"כ בתיקוני הזהר (תיקון מז, דף פד ע"א) וז"ל "ושבת צריך לתקנא ביה פתורא בארבע רגלין, כגוונא דפתורא דלעילא דאתמר ביה, זה השלחן אשר לפני ה', ועלה אתמר תערוך לפני שלחן, פתורא דקב"ה דא שכינתא, איהי מסטרא דצפון דאיהו גבורה, ובג"ד תקינו מארי מתניתין שלחן בצפון, ונר דליק לימינא כגוונא דלעילא, דאתמר ביה מנורה בדרום, מטה באמצעיתא מסטרא דעמודא דאמצעיתא. ע"כ.

שהוא יום שכולו שבת ולכן אנו עושים כמה דברים בשבת זה דוגמתו היינו לאכול בשר ודגים נגד סעודת שור הבר ולויתן, ומקדשין על היין נגד היין המשומר בענביו לצדיקים לעתיד לבוא.

ג. **שו"ע** (סי' רעא סעי' ב) וכתב שם מרן, הנשים מוציאות את האנשים הואיל וחייבות מן התורה כמוהם. ועיין כה"ח (שם ס"ק ח) שכתב על זה אבל הב"ח כתב בשם רש"ל דאין מוציאות את האנשים וכו' וכתב שכן המנהג, ומכיון דאיכא פלוגתא בזה אין להאנשים לצאת ידי חובה בקידוש הנשים אלא א"כ הוא שעת הדחק שאינו יודע לקדש וגם אינו מוצא איש שיקדש לו אז יש לסמוך על המתירים. עכ"ל. ויש עוד אחרונים שכתבו שהאשה לא מוציאה את האנשים כי הנשים אינם בכלל ערבות.

ועיין ב"אור לציון" (ח"ב פ"כ תשובה א) שגם אם האשה לא התפללה יכול הבעל להוציא אותה ידי חובת קידוש ומ"מ טוב שתאמר "שבת שלום" ובזה תצא ידי חובת קידוש מן התורה.

ד. **בירושלמי** שקלים (פרק ג, הלכה ב) אמר רבי ירמיה מצוה לצאת חובת קידוש ביין אדום שנאמר (משלי כג, לא) "אל תרא יין כי יתאדם". וכ"כ במשנ"ב (סי' רעב ס"ק י) "ולכו"ע מצוה לכתחילה לחזר אחר יין אדום".

והרב "דבר בעיתו" (ח"א דף פח ע"א) כתב שיש מעלה ביין אדום הרומז לדין ולמתקו במים שהם חסדים, משא"כ היין הלבן המורה על רחמים שאז לא מיתק את הדינים ולא עשה כלום, ע"כ.

ומכיון שיש דעות דס"ל שצריך יין הראוי לינסך ע"ג המזבח (הרמב"ם שבת פכ"ט הי"ד) לכן עדיף יותר שיהיה היין יבש, כלומר שאינו מתוק ואינו מבושל, ומכל מקום מותר לקדש על יין מתוק או מבושל או מיץ ענבים, דמכיון שלא נפסל לינסך ע"ג המזבח מחמת גריעותא אלא משום שנאמר "כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה" הלכך כשר לקידוש והבדלה, כ"כ מו"ר מופת הדור ב"חזון עובדיה" (שבת ב' יין הכשר לברך עליו הלכה יג-יד), וזהו דעת הטור והשו"ע (סי' רעב סעי' ח).

ה. **שו"ע** (סי' רעא סעי' א) כשיבא לביתו ימהר לאכול מיד. וביאר המג"א (סי' א) היינו לקדש, כדי שיזכור שבת בכניסתו. ובפרט שלפי סודם של דברים צריך לעשות קידוש מיד לאחר התפילה ולא כאותם שמתפללים מפלג המנחה ובאים לבית ולומדים וממתנים לאנשי ביתם עד שיבואו אלא כדאי שיאחרו להתפלל ויעשו הקידוש לאחר התפילה בלא הפסק, וגם שיש בזה משום שלום בית, או שיש לו משרתים או אורחים ובפרט

- ו. יקח כוס יפה לקידוש ושמחזיק לפחות רביעית הלוג¹⁰. והמהדרים לוקחים של כסף טהור משום זה אלי ואנוהו¹¹.
- ז. כוס הקידוש אפילו אם הוא נקי, צריך הדחה מבפנים, ושטיפה מבחוץ, וט¹² ומלא על כל גדותיו¹³, ולא יהיה פגום, שאם שתי ממונו פגמו, ויהיה שלם בשפתו ובבסיס שלו. וסדק, אפילו בלא חסרון פוסל¹⁴ יא.
- ח. נוטל הכוס בשתי ידיו משתי ידי זולתו, כדי להראות חביבות קבלת הכוס שהוא חושק לקבלו בכל כחו. ויגביהו טפח מעל השלחן עד כנגד החזה. ואחר כך אוחזו ביד ימין לבד שהיא החשובה, ולא יסייע בשמאלו¹⁵ יב.
- ט. נוהגים לאחוז הכוס בראשי אצבעותיו שאצבעותיו זקופות סביב הכוס ויש נוהגים ליתן על גבי חמש אצבעות יד ימינו והעיקר כסברא ראשונה¹⁶ יג.
- י. יקדש מעומד וידו, ואח"כ ישב במקומו וישתה מכוס יין של הקידוש¹⁷ טו.

עיונים והארות

נחלה בלי מצרים, שנאמר (דברים לג, כג) ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה, ר' יוסי בר חנינא אומר זוכה ונוחל שני עולמים העולם הזה, והעולם הבא.

- יא. **שו"ע** (סי' קפב סעי' ג, וסי' רעא סעי' יא).
 יב. **שו"ע** (סי' קפג סעי' ד) בא"ח (שם).

כתב רבנו האריז"ל בשעה"כ (דף ע ע"ד) וז"ל בתחילה תקבל הכוס מזולתך בשתי ידיך משתי ידיו אל שתי ידיך, ותחזיקהו בתחילה בשתי ידיך גם שניהם. ואח"כ כתב עוד כוונות לכיון בשעה שהכוס מונח בשתי ידי המקדש, ויחזיק הכוס כנגד החזה כי יש סוד בדבר כפי שנבאר לקמן, וכתב עוד ואחר שנתכוונת וכו' אז תחזיק הכוס בידיך הימנית לבדה מבלי סיוע ירך השמאלית וכו', ואח"כ תכוין אל היין שבכוס ע"כ.

יג. **עי'** שער המצוות (פר' עקב דף מה ע"ב), שכתב וז"ל: ואח"כ תטול הכוס בימינך ותעמידנו על ה' אצבעותיך הימניים, ממש על גביהם, ע"כ. משמע ממש על האצבעות על הצפריניים. אמנם עיי"ש בש"ש שגורס על חמש אצבעותיך על גביהן ולא על גביהן פ"י שיטול הכוס באצבעות הזקופות למעלה וזה הוא על גביהן ממש, ולא על האצבעות-על הצפריניים. ובא לאפוקי שלא יתן הכוס בכף היד, וגם שלא על גבי האצבעות שהם פשוטות אלא על גביהן של האצבעות כשהן זקופות. ופוק חזי מאי עמא דבר.

ובן ראינו את רבותינו שכך היו מקדשים ובראשם מו"ר ראש הישיבה כמוה"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל שהיה אוחז הכוס בראשי אצבעותיו ולא על אצבעותיו.

יד. **שעה"כ** (ענין קידוש, דף ע ע"ד): אח"כ תאמר הקידוש מעומד. והשל"ה (מס' שבת, פ' תורה אור, אות צה) הזהיר ואל יהא הענין הזה והדבר הזה קל בעיניך, כי הענין גדול ועמוק הוא וכו', על כן אל יקל בעיניך לעמוד מפני קדושי הכלה לכבוד השי"ת.

יז. **כ"ב** שיורי כנה"ג (השב"י סי' רעא ס"ק ד) ובכה"ח פלאגי' (סי' ל אות כ) יפה ללב (ח"ב סי' רעא, אות ט) וגדולת אלישע (רצו, ז) והבא"ח (ש"א פר' בהר אות יא).

יט. **פרי** עץ חיים (שער השבת פרק יד): ישתה מהקידוש מיושב. וכ"כ הרש"ש וז"ל ואח"כ ישב במקומו וישתה היין מכוס הקידוש.

ז. **רמב"ם** (פכ"ט מהלכות שבת ה"ז) כיצד הוא עושה, לוקח כוס שהוא מחזיק רביעית או יותר.

ח. **סידור** רבי שבתי (תיקוני שבת דף סג, א) יכין כוס יפה לקידוש, והמהדרים בוחרים בשל כסף משום זה אלי ואנוהו, וכבוד השכינה הנקרא כוס של ברכה.

ומו"ר המקובל האלהי כמוה"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל היה אומר שהטוב ביותר הוא לקדש בכוס זכוכית משובחת ולא ביאר את הטעם, וראיתי שדבר זה הביאו היעב"ץ על סידורו (הגהות היעב"ץ על הסידור ח"א בסופו עמ' ע) וז"ל, והיה אבי מורי בוחר בכוס עגול של זכוכית בהיר ויפה לכוס דברכה, לא בגביע כסף וזהב, אף שלא חסרו לו כלי כסף זהב, והיה נותן טעם לשבח על בחירתו זאת, משום אל תרא יין כי יתאדם כי יתן בכוס עינו, ש"מ דשבח הוא ליהנות גם ממראיתו, וטוב מראה עינים מהלך נפש וכו'. ועוד ריוח בזה, כי בכלי זכוכית יראה היטב על כל דבר מאוס הצף, או משוטט ושוקע בתוכו, מה שלא יראה וימצא בכוס של זהב עכ"ל. וע"ע במקור חיים להחוות יאיר (בקיצור הלכות) מש"כ בזה.

וב"כ מו"ר הגאון רבי חיים פלאגי' זצוק"ל בספרו חיים לראש (דף כז אות ד) לענין ד' כוסות של פסח וז"ל וטוב שלא ישתה בכוס של זהב כי אם בכוס של זכוכית. והובא בנזירות שמשון (סי' תעב). (ועיין כה"ח הל' הבדלה (סי' רצו ס"ק יב) שהביא בשם הר" פלאגי' בס' רוח חיים וז"ל ומי יתן והיה משום זה אלי ואנוהו להכין קערות כסף להבדלה כמו שעושה במזוזה ומגילה ונרות חנוכה למי שחננו ה' בעושר).

ט. **שו"ע** (סי' קפג סעי' א) בא"ח (ש"ב פר' בראשית אות כא) יש נוהגים לשטוף הכוס ג' פעמים. ועי' בתוס' ע"ז (לג: בד"ה כסי) שכתב לענין הדחת הכוס לשאר דבר, ונכון להדיח שלש פעמים בכל הכלים.

הכה"ח (סי' קפג ס"ק ד) הביא דמדברי הזהו"ק והתיקונים שנתנו טעם בסוד ההדחה ושטיפה, משמע דדוקא צריך הדחה ושטיפה במים, ואפילו אם הוא נקי. ובהגהות תפארת שמואל על הרא"ש (ברכות פרק ז, אות כח) כתב ואני אומר להידור מצוה ראוי להדיחו, משל למלך וכו'.

י. **ברכות** (נא): א"ר יוחנן כל המברך על כוס מלא נותנין לו

יא. לכתחילה צריך שיטעום המקדש מלא לוגמיו, ומצוה מן המובחר לשתות רביעית, ובדיעבד אם לא טעם המקדש, וטעם אחד מן המסובין מלא לוגמיו, יצאו כולם י"ה, ומצוה מן המובחר שיטעמו כולם וטו.

נוסח הקידוש

א. יאמר מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר ויתחיל הקידוש מתיבות יום הששי ויכולו השמים ר"ת יהו"ה ב"ה ואע"פ שכבר אמרוהו ב' פעמים בתפלה, יחזור לאומרו עתה, והטעם הוא כדי להוציא בניו ובני ביתו, וגם מפני חביבות העדות שהקב"ה ברא שמים וארץ, ובזה משלימים לאמר ג' פעמים ויכולו וכו'.

ב. קודם ברכת הגפן יאמר "סברי מרגן" וכו'.

ג. מזכירין "יציאת מצרים" בקידוש כדי שיזכור האותות והמופתים שעשה לנו השי"ת במצרים והוא ראה וזכר שהקב"ה מחדש מעשה בראשיתו וכו'.

עיונים והארות

שכר לאובד ויין למורי נפש", וכן היו משקין האבלים יין כדאמרינן (סנהדרין ע). לא נברא יין אלא לנחם בו אבלים, לכך אמרינן סברי מרגן שיהא לחיים ולכך הם חייבים לענות לחיים ולא למות עכ"ל. ומהר"מ מ"ץ כתב הטעם מה שאומרים סברי מרגן על היין ולא על הלחם ולא על השכר משום שהיין הביא קללה לעולם בימי נח שנשטכר ונתארר בנו כנען, על כן אומרים סברי כלומר תבינו שבדעתי לשתות ובדעתכם אני אשתה שלא יזיק, על כן רגילין להשיב אחריו לחיים עכ"ל. (הב"ד והב"ח בס"י קעד, שכנה"ג בזה הסי' בהגב"י אות ד). וכתב עוד טעם אחר משם הרד"א ואתיא כמ"ד עץ שאכל ממנו אדם הראשון גפן היה לפיכך נקנסה עליו מיתה, סברי מרגן תנו דעתכם שזה הכוס יהיה לחיים ולא למות ככוס של אדם הראשון והם עונים לחיים יהיה ולא למות, עכ"ל. וכתב עוד שם השכנה"ג טעמא מדנפשיה שלפי שהיין גורם שכרות, וע"י השכרות באים נזקים רבים כהיא דפ"ק דמגילה דקם רבה ושחטיה לר"ז, ולכן אמרי סברי מרגן שיהיה הכוס לחיים ולא יגרום דברים של מיתה. ובשם תנחומא פ' פקודי כתב שהטעם מפני שהשותה ירא מסם המות שלא יהיה בכוס והוא אומר סברי מרגן ואומרים הקהל לחיי כלומר שלחיי יהיה הכוס עכ"ל. וכ"כ בתיקונים תיקון כ"ד דצ"ל סברי מרגן והקהל עונים לחיי יעו"ש.

ג. גמ' פסחים (ק"ז): אמר רב אחא בר יעקב צריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום, כתיב הכא (דברים טז, ג) "למען תזכור את יום", וכתבי התם (שמות כ, ח) "זכור את יום השבת לקדשו".

והטור (סי' רעא) הביא וז"ל והרמב"ן כתב שהשבת עצמו זכר ליציאת מצרים, כי בעבור היות יציאת מצרים מורה על אלוה קדמון מחדש חפץ ויכול, על כן כתב בדברות שניות (דברים ה, טו) "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים" וגו' "על כן צוה ה' אלהיך לעשות את יום השבת", שאם יעלה על לבך ספק על השבת, שמורה על החידוש והחפץ והיכולת, תזכור מה שראו עיניך ביציאת מצרים, שהוא לך לראיה ולזכר, והנה השבת זכר ליציאת מצרים, ויציאת מצרים זכר לשבת, כי יזכרו בו, ויאמרו כי השם מחדש בכל זמן אותות ומופתים, ועושה הכל כרצונו, כי הוא אשר ברא את הכל במעשה בראשיתו".

וכתב הרב בשעה"כ (ענין הקידוש, דף עא ע"ב) וז"ל כי יש ע' תיבות בסדר ויכולו ובסדר הקידוש, ל"ה תיבין בויוולו ול"ה תי' בקידוש ולכן אותם הנוהגין לומר אחר תיבות זכר

וכתב המחצית השקל (סי' רצו, ס"ק ד) שבשתיית כוס הבדלה, לא ישתה עד שישב: דאמרינן (עי' דרך ארץ זוטא, ריש פרק ה) גנאי לתלמיד חכם שיאכל וישתה מעומד, וראוי לכל אחד לעשות את עצמו כתלמיד חכם בדבר.

טז. בא"ח (שם אות כג).

שו"ע (סי' רעא סעי' יג) צריך לשתות מכוס של קידוש כמלא לוגמיו, דהיינו כל שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה מלא לוגמיו, והוא רובו של רביעית. ובמג"א (ס"ק כט) מבאר רובו של רביעית - היינו באדם בינוני ובגדול לפי גדלו. וכתב הר"ן דמ"מ לא בעי טפי מרביעית.

א. טור (סי' רעא) ובהגהות מיימוניות (הל' תפלה, פרק ט, אות ד) כתב: שלש פעמים חייב אדם לומר ויכולו, אחד בתפלה, ואחד לאחר התפלה בברכת מעין ז', ואחד על הכוס, כנגד ג' פעמים תיבת 'אשר' שבפרשת ויכולו. וכתב ערוך השלחן (סי' רעא סעי' כה) והנה תיבות "יום הששי" הם סוף פסוק ד"ורא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי". וכתב מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (שם במקורות להלכה ד ד"ה מה שאומרים) וז"ל מה שאומרים "יום הששי ויכולו השמים" הוא כדי להשלים בר"ת הזכרת ה'. ועיין בתורת חיים (ע"ז ה). שכתב, שהנה ששת ימי בראשית כנגד שית אלפי שנים דהוי עלמא, ויום השביעי הוא נגד עולם הבא שכולו שבת, כי "יום הששי ויכולו השמים" ר"ת שם הוי"ה וכו'. עיי"ש.

ב. כן הוא הנוסח בשעה"כ (ענין קידוש, דף עא ע"ד) והביאו בכה"ח (סי' קסז ס"ק קח) שכתב טעם בסוד לשני תיבות אלו של סברי מרגן והוא כי ס"ר דסברי ג' עשר הויו"ת פשוטות דה' חסדים וה' גבורות, והב' דסברי ב' כוללים דחסדים וגבורות, והיו"ד דסברי עשרה כוללים שלהם, מרגן ג' ש"ם והוא על דרך סוד שם של שמע שהוא ג' רפ"ח ושם ב"ן, וכ"כ בסידור הכוונות של הרש"ש ז"ל. ור"ל בגי' דמלת סברי יכוון למתק ה' גבורות וה' חסדים כידוע שהיין רומז אל בחי' גבורה וצריך למתקו, ומטעם זה ג"כ מוזגין אותו במים שהוא בחי' חסד כידוע, ובגי' דתיבת מרגן יכוין אל בחי' בירורי רפ"ח ניצוצי קדושה שעולין אל בחי' שם ב"ן שהוא מלכות דאצילות כידוע.

ועוד כתב הכה"ח (שם) ובתוך הגהות מהרש"ל כתוב וז"ל: מצאתי, מפני מה אומרים סברי מרגן על היין לפי שבשעה שהיו דנין דיני נפשות היו משקין אותן יין ע"ד (משלי לא ו) "תנו

ד. כשאומר "זכרון למעשה בראשית" התפלל במחשבתו שיהיה לו זכרון טוב בתורה ודו.

מאמרי הזוה"ק

זוהר חדש דף כ"ח ע"א

וַיִּבְאוּ אֶל נֹחַ אֵל תְּהִבָּה. (בראשית ז') רַבִּי יוֹחָנָן פָּתַח, (תהלים ס"ה) **אֲשֶׁרִי תִבְחַר וְתִקְרַב יִשְׁכַּן חֲצֵרֶיךָ נִשְׁפָּעָה בְּטוֹב בֵּיתְךָ קִדְשׁ הַיְכָלְךָ. בֹּא וּרְאֵה, בְּמַה יֵּשׁ לְאָדָם לִיזְהַר, וְלִבְדוּק עֲצָמוֹ וּמַעֲשָׂיו בְּכָל יוֹם וַיּוֹם.**

הִיאֵךְ קָם בְּצַפְרָא יִימַר, כאשר האדם קם בבוקר יאמר, **יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי, שִׁיְהֵא לְבִי נָכוֹן וּמְסוּר בְּיָדֵי, שְׁלֵא אֲשַׁכְּחֶךָ. אוֹשִׁיט רַגְלוֹהִי לְמִוִּיל כְּשִׁמוּשֵׁיט רַגְלִיו לִלְבַת, יַעֲיִין בְּצַעֲדֵי רַגְלוֹהִי, דְּלֵא יִשְׁוֹטוּן לְאַבְרָאָשָׁא וַיִּסְתַּכַּל וַיִּתְבּוֹנֵן בְּרַגְלִיו לְהִיכֹן הוּא צָרִיךְ לִילַךְ הַיּוֹם שְׁלֵא יִשְׁוֹטְטוּ בְּרַחוּבוֹת לְהַרְעָ. אֲוֹל לְדַבֵּר מְצוּהָ, יְרַהֵט הוֹלֵךְ לְדַבֵּר מְצוּהָ יְרוּץ. שְׁנַאָמַר (הושע י"א) **אַחֲרֵי יְהוָה יִלְכוּ כְּאַרְיֵה יִשְׂאָנִי. וְאַפְלוּ בְּשִׁבְתַּת מְצוּהָ לְמִירְהַט לְרוּץ. עֵבֶר כָּל יוֹמָא, צָרִיךְ לְמַבְדֵּק גּוֹפִיָה, מַה דְּעֵבֶר בְּהַתּוּא יוֹמָא** עבר כל היום והגיע הלילה צריך לבדוק עצמו מה שעשה בכל אותו היום, **וְאִי וְאִם צָרִיךְ יַעֲשֶׂה מִיַּד תְּשׁוּבָה עָלָיו קוֹרֵם שְׁיִישׁוּן.****

אָמַר רַבִּי אַבְהוּ, בֹּא וּרְאֵה בְּמַה יֵּשׁ לוֹ לְאָדָם לְהִזְהַר, הוֹאִיל וְנִשְׁמַת אֵל בְּאַפּוֹ, לְהַטְהַר מִעֲוֹנוֹתָיו, וְלַעֲיִין בְּמַעֲשָׂיו, וְלֵא יַחֲטֵא לְפָנָי קוֹנֵו, לְמַעַן תִּתְּיָה מַעֲלָתוֹ עִם שְׂאֵר הַצְּדִיקִים, וְלֵא יִמְצֵא מוֹחָה בְּיָדוֹ, בְּעֵלּוֹתוֹ לְרְאוֹת אֶת פְּנֵי יְהוָה.

וּמִמֵּי אַתָּה לְמַד, מִן תְּהִיבָה. בֹּא וּרְאֵה, מֵאִי דְבִתִּיב, (בראשית ז') וַיִּבְאוּ אֶל נֹחַ אֵל תְּהִבָּה, בְּלֵא רְשׁוֹת. דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק, כָּל אוֹתָן הָעוֹפּוֹת וְחַחִיּוֹת וְהַבְּהֵמוֹת שְׁלֵא חֲטְאוּ, הֵם בְּאִים, וְהַתִּיבָה קוֹלְטָתָן, וְאוֹתָן שְׁחַטְאוּ,

עיונים והארות

ליציאת מצרים 'כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים' ושבת קדשך כו' הם טועים טעות גמור כי מוסיפין בחשבון התיבות ואין לומר סדר גירסא זו אלא בקידוש של יו"ט בלבד והטועים העתיקהו משם בסדר הקידוש של שבת.

ד. **מוֹבָא** בספר חמשה מאמרות וכ"כ בטעמי המנהגים בשם מהר"א מו"ד יט'שוב (עמוד תקעד).

התיבה דוּחָה אוֹתָן לחוּץ. ומה התיבה, שהוא עין יבש כף, פתחי השמים וְשׁוֹמְרֵיהֶם, וְשׁוֹמְרֵי הַמְּשׁוּרוֹת, וְכִסֵּא הַכְּבוֹד, שִׁישׁ פָּהֶם הָרְשׁוֹת, עֵאכּוֹ לְהִיּוֹת קוֹלְטִין לְמִי שְׁלֹא חָטְאוּ וְלְהִיּוֹת דוּחִים לְמִי שְׁחָטְאוּ.

רבי יוחנן פתח, (איוב י"א ב') וְעֵינַי רְשָׁעִים תִּכְלִינָה וּמְנוּס אֲבָד מִנְהֶם וְתִקְוֹתֵם מִפַּח נֶפֶשׁ. מִשָּׁל לְמָה הַדְּבָר דוּמָה, לְכַת לְסֻמִּים שֶׁהֵיוּ שׁוֹדְדִים בְּהָרִים. שָׁמַע הַמֶּלֶךְ, וְשָׁלַח עֲלֵיהֶם גְּיִיסוֹתָיו, וְתוֹפְסִם וְהִנִּיחוּם בְּמַגְדָּל גְּבוּהָ. וְהָיוּ בָהֶם פְּקָחִים. אָמְרוּ יִדְעָנָא בְּנֵי שְׁתַּנָּא דְעַבְדָּנָא עוֹבְדִין בִּישִׁין, וְלֹא יְכִילָנָא לְאַשְׁתַּזְבָּא יודעים אנחנו בעצמינו שעשינו מעשים רעים ולא נוכל להנצל מהמקום הזה. מָה עָשׂוּ, חָפְרוּ חֲפִירָה אַחַת בְּמַגְדָּל, וַיֵּצְאוּ וּבָרְחוּ לָהֶם. טִיפֵּשׁ אַחַד הָיָה פִּינִיָהֶם, וְרָאָה אֶת הַחֲפִירָה, וְלֹא רָצָה לָנוּס לְהַמְלֵט.

לְמַחַר בָּא הַמֶּלֶךְ לְרֹאוֹת אֶת הַמַּגְדָּל וְאֶת הַלְסָטִים. רָאָה אֶת הַחֲפִירָה שֶׁעָשׂוּ וְנָסוּ וְנִמְלְטוּ. אָמַר לָזֶה, שׁוֹטָה, חֲבָרִיךָ בָּרְחוּ בְּזוֹ הַחֲפִירָה וְנִמְלְטוּ מִדִּינִי, מָה אֲנִי יְכוֹל לַעֲשׂוֹת עוֹד לָהֶם, אֲכַל אֶתָּה שְׂרָאִית אֶת הַחֲפִירָה בְּעֵינֶיךָ, וְלֹא רָצִיתָ לְהַמְלֵט וְנִקְרוּ עֵינֶיךָ וְאַחַר כֵּן יָתְלוּ אוֹתָךְ עַל עֵין.

כֵּן הַלְסָטִים, אֵלוּ הַרְשָׁעִים הַחוֹלְכִים בְּמַחְשָׁבִים. הַרְשָׁעִים הַפְּקָחִים, מָה הֵם עוֹשִׂים. אָמְרוּ, חָטְאָנוּ לְמֶלֶךְ, אָנָּה נִמְלֵט מִדִּינֵנוּ. אֲכַל נִפְתַּח דְּרָךְ הַתְּשׁוּבָה, וְנִבְקַשׁ רַחֲמִים, וְנִבְרַח וְנִמְלֵט, וְכֵן עָשׂוּ. הַטְּפָשִׁים מָה הֵם עוֹשִׂים, רוֹאִים דְּרָךְ הַתְּשׁוּבָה פְּתוּחַ לְפָנֵיהֶם שֶׁפְּתַחוּ הָאֲחֵרִים וְנִמְלְטוּ מִדִּין שָׁמַיִם, וְהֵם אֵינָם רוֹצִים לְהַמְלֵט.

א"ל הַקְּרוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שׁוֹטִים, אַחֲיֵכֶם בָּרְחוּ וְנִמְלְטוּ בְּאוֹתוֹ דְּרָךְ שֶׁל תְּשׁוּבָה שֶׁפְּתַחוּ, מָה אֲנִי יְכוֹל לַעֲשׂוֹת עוֹד לָהֶם, אֲכַל אַתֶּם עֵינֵיכֶם שְׂרָאוּ הַחֲפִירָה דְּרָךְ הַתְּשׁוּבָה פְּתוּחַ לְפָנֵיכֶם, וְלֹא רָצִיתֶם לְהִפְנֵם בְּתוֹכוֹ וְלָנוּס וְלְהַמְלֵט, מֵאִי בְּתִיב בְּכוּ, וְעֵינִי (דף כ"ח ע"ב) רְשָׁעִים תִּכְלִינָה, שְׂרָאוּ הַדְּרָךְ פְּתוּחַ וּמְנוּס אֲבָד מִנְהֶם, שְׁלֹא רָצוּ לָנוּס וְלְהַמְלֵט, וְתִקְוֹתֵם מִפַּח נֶפֶשׁ לְעוֹלָם הַבָּא.

כָּךְ דוֹר הַמַּבּוּל, רָאוּ לָנֹחַ עוֹשֶׂה הַתִּיבָה, וּמִתְרָה בָּהֶם כָּכָל יוֹם, וְרָאוּ
 אוֹתוֹ נֹכְנֵם לַתִּיבָה, וְלֹא רָצוּ לָשׁוּב. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְעֵינֵי
 רְשָׁעִים תִּכְלִינָה וּמָנוֹס אָבֵד מִנְהֶם, שְׁלֹא רָצוּ לָשׁוּב וְלָנוֹס מִדִּינִי, וְתִקְוֹתֵם
 מִפֶּחַ נְפֶשׁ, שְׁלֹא יִקְוֹמוּ לְיוֹם הַדִּין, שְׁנֵאמַר (שם כ"ו) הָרַפָּאִים יְחוּלְלוּ מִתַּחַת
 מַיִם וְשִׁכְנִיהֶם (דף כ"ח ע"ב).

ת"ר, מָה הַשִּׁיב הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לָנֹחַ, כְּשֵׁינֵצַא מִן הַתִּיבָה וְרָאָה כָּל הָעוֹלָם
 חָרָב, וְהִתְחִיל לִבְנוֹת עָלָיו, וְאָמַר, רַב־שׁ"ע, נִקְרְאָתָ רַחוּם, הִיָּה לָךְ
 לְרַחֵם עַל בְּרִיּוֹתֶיךָ.

הַשִּׁיבוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לִנְח רַעֲיָא שְׁמַיָא, כְּעֵן אִמְרַתָּ דָּא רועה שוטה עבשיו
 אתה אומר זה, וְלֹא בּוֹמְנָא דְאִמְרִית לָךְ בְּלִישְׁנָא רַב־כָּא מדוע לא אמרת את
 דְּבִרְיָךְ בּוֹמֵן שִׁמְרֵי לָךְ בְּלוֹשׁוֹן רַבָּה, דְּכַתִּיב (שם ו' י"ד) עֲשֵׂה לָךְ תִּכְתּוֹ עֲצֵי גִפְרִי כו', וְאֲנִי
 הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמַּבּוּל כו' מִיָּם עַל הָאָרֶץ, לְשַׁחַת כָּל בָּשָׂר כו', (שם ז') וַיֹּאמֶר
 יְהוָה לָנֹחַ כו', כִּי אֶתְּךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בְּדוֹר תּוֹהוֹ, כּוֹלֵי הָאֵי אֶתְעַכְבֵּית
 עִמָּךְ, וְאִמְרִית לָךְ כֹּל הַזְּמַן הַזֶּה הִתְעַכְבְּתִי עִמָּךְ וְאִמְרִית לָךְ כֹּל זֶה הִרְבֵּה זְמַן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, בְּדִיל
 דְּתִבְעֵי רַחֲמֵינִי עַל עֲלָמָא בְּשִׁבִיל שְׂתַבְקֵשׁ רַחֲמִים עַל הָעוֹלָם. וּמִכְּדִין דְּשִׁמְעַתָּ דְּתִשְׁתְּזַיֵּב
 אֶת בְּתִיבוֹתָא וּכְאִשְׁר שְׂמַעַת שְׂתַנְצַל אֶתְּךָ בְּתִיבָה, לָא עֵאל בְּלַבָּךְ בִּישׁוּתָא דְּעֲלָמָא לֹא
 נִכְנַסָּה בְּלַבָּךְ הִרְעָה שְׂתַבָּא לְעוֹלָם, וְעַבְדָּתָ תִּיבּוֹתָא וְאִשְׁתְּזַבְּתָא וְעִשִׂית תִּיבָה וְנִצַּלְתָּ אֶתְּךָ וּבִנְיָךְ
 וּמִשְׁפַּחְתְּךָ. וְכֵעֵן דְּאֶתְאַבִּיד עֲלָמָא, פְּתַחֲתִי פּוּפֵךְ לְמַלְלָא קְדָמֵי בְּעֵינֵי וְתַחְנוּנֵינִי
 וּכְעַת כְּאִשְׁר אֶתְּךָ רּוּאָה שְׂנַאבֵּד הָעוֹלָם פְּתַחֲתָ פִּיךָ לְדַבֵּר וּלְבַקֵּשׁ לְפָנַי בְּקִשּׁוֹת וְתַחְנוּנִים.

כִּיּוֹן דְּחִזָּא נֹחַ כָּךְ, הַקְּרִיב עֲלוּיוֹ וְקָרְבָּנֵינִי כִּיּוֹן שְׂרָאָה נֹחַ כִּךְ הַקְּרִיב עוֹלוֹת וְקִרְבָּנוֹת,
 דְּכַתִּיב כַּמִּשׁ (שם ח') וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטְּהוֹר
 וַיַּעַל עוֹלוֹת בְּמוֹזֵבַח.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בָּא וְרָאָה מַה בֵּין הַצַּדִּיקִים שְׁתֵּיּוֹ לְיִשְׂרָאֵל אַח"כ, וּבֵין
 נֹחַ. נֹחַ לֹא הִגִּין עַל דּוֹרוֹ, וְלֹא הִתְפַּלֵּל עָלָיו בְּאַבְרָהָם. דְּכִיּוֹן
 דְּאָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, (שם י"ח כ') וַעֲקַת סְדוּם וְעַמּוֹרָה כִּי רָבָה,
 מִיָּד וַיִּנָּשׂ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר, וְהִרְבָּה דְּבָרִים כְּנִגְדַּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, עַד

שָׁשָׂא לְשָׂאם יִמָּצָא שָׁם עֲשָׂרָה צַדִּיקִים, שְׂיִכַּפֵּר לְכָל הַדּוֹר בְּשִׁבְלָם. וְחָשַׁב אַבְרָהָם שֶׁהוּא י' בְּעִיר, עִם לוֹט וְאַשְׁתּוֹ וּבְנָיו וּבְנוֹתָיו, וַחֲתָנָיו, וְלִבְנֵי לֹא הִתְפַּלֵּל יוֹתֵר.

בָּא מֹשֶׁה וַחֲגִיז עַל כָּל הַדּוֹר. בִּינוֹן שָׁאֵמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, יִשְׂרָאֵל חֲטָאוּ, סָרוּ מִמֶּהר מִן הַדֶּרֶךְ. מַה בְּתִיב בְּהַ, (שמות ל"ב) וַיַּחֲלֵ מֹשֶׁה. מַהוּ וַיַּחֲלֵ. מְלַמֵּד שֶׁהִתְפַּלֵּל עַד שֶׁאֲחֻזּוֹתָיו חִלְחָלָה. רַבָּנֵן אָמְרִי, לֹא הִנִּיחַ מֹשֶׁה לְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, עַד שֶׁנָּתַן נַפְשׁוֹ עֲלֵיהֶם מִן הָעוֹה"ו וּמִן הָעוֹה"ב. דְּבַתִּיב, (שם) וְעָתָה אִם תִּשָּׂא חֲטָאתָם, וְאִם אֵין, מִחֲנִי נָא מִסַּפְרָךְ אֲשֶׁר בְּתַבְתָּ.

אָמַר רַבִּי יוֹסִי, מִהֲבָא, (תהלים ק"ו) וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידֵם לוֹלֵי מֹשֶׁה בְּחִירוֹ עָמַד בְּפָרֶץ לְפָנָיו. וְכֵן כָּל הַצַּדִּיקִים הִגִּינוּ עַל דּוֹרָם, וְלֹא הִנִּיחוּ מִדַּת הַדִּין לְשִׁלוֹט בָּהֶם.

וְנִחַ הַתַּעֲבָב עִמּוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאָמַר לִיה רַבּוּי דְּבָרִים, שְׂמַא יִבְקֵשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, וְלֹא הִשְׁגִּיחַ, וְלֹא בִּיקֵשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, וְעָשָׂה תַּתִּיבָה וַנִּיאָבֵד כָּל הָעוֹלָם.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הָווּ יְתִיב בְּפִלְכֵי טְבָרִיא. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, רַבִּי, מַה רָאָה נַח שְׂלֹא בִקֵּשׁ רַחֲמִים עַל דּוֹרוֹ. אָמַר לוֹ, אָפִילוּ הוּא לֹא חָשַׁב בְּלִבּוֹ שְׂיִמְלֹט. מְשָׁל, לְמוֹצָא אֲשֶׁכּוּל עֲנָבִים שְׂאִינָם מְבוֹשָׁלִים, בֵּין מְבוֹסְרִים, דְּאֵלוּ הָזָה בֵּין עֲנָבִים מְבוֹשָׁלִים, לָא הָווּ כְּלוּם.

מִשְׁמַע, דְּבַתִּיב (בראשית ז') בִּי אֹתָךְ רְאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בְּדוֹר הַזֶּה. הוֹל"ל צַדִּיק לְפָנַי, מַהוּ בְּדוֹר הַזֶּה. כְּלוּמַר, לְפָנַי הַדּוֹר. וְלִפְיָכָךְ לֹא בִקֵּשׁ רַחֲמִים, אָמַר בְּלִבּוֹ, וְלוֹאֵי שְׂאֵבִקֵשׁ רַחֲמִים עָלַי וְאִמְלֹט, וְכָל שְׂבִין שְׂאֵתִפְלֵל עַל אַחֲרִים.

לְבַתָּר, אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אַח"כ אָמַר רַבִּי אֶלְעֶזֶר, עַל כָּל דָּא, הָזָה לִי לְמַתְבַּע רַחֲמִין עַל עֲלָמָא קָמִי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְעַם כָּל זֶה הִיָּה לוֹ לְבַקֵּשׁ וּלְחַבּוֹעַ רַחֲמִים עַל הָעוֹלָם לְפָנַי הַקַּב"ה, דְּהִנִּיחָא לִיָּה, מָאֵן דְּאָמַר טְבָא עַל בְּנוֹהֵי שְׁנוּחַ לוֹ לְקַב"ה מִי

שְׂאוּמַר טוֹב עַל בְּנֵי וּמִבְקֵשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים.

מנ"ל, מַגְדֵּעוֹן בַּר יוֹאֵשׁ, דְּלֹא הָוּה זָכַר, וְלֹא בַר זָכַר שלא היה צדיק ולא בן צדיק, וּמִשּׁוֹם דְּאָמַר טִיבוֹתָא עַל יִשְׂרָאֵל ומשום שאמר טובות על עם ישראל, **מַה כְּתִיב בֵּהּ. (שופטים ו')** וַיֹּאמֶר לוֹ ה' לֶךְ בְּכַחַד זֶה וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִדְּיָן. מַהוּ בְּכַחַד זֶה. טִיבוֹתָא דָּא דְאָמַרְתָּ עַל פְּנֵי בכח הדברים הטובים האלה שאמרת על בני, יְהֵא לָךְ חֵילָא סְנִיאתָ, לְשִׁיבוֹתָהוֹן מִן יַדֵּא דְמִדְיָן יהיה לך עתה כח גדול להנצל מידם של מדין.

ח"א דף נ"ט ע"ב

תָּא חֲזִי, בֵּא וְרֵאָה בְּגוֹנוֹנָא דָּא נַח לְתַתָּא. כעין זה נח למטה **קִיָּמָא קִדִּישָׁא הָוּה דְּוִגְמָא דְלְעִילָא** היה בחי' ברית קודש בחי' צדיק יסוד עולם כדוגמת היסוד של מעלה. **וְעַל דָּא אֶקְרִי וְעִ"ז נקרא אִישׁ הָאֲדָרְמָה** שפירושו בעלה של המלכות הנקראת אדמה. **וְרֵזָא אוֹלִיפְנָא** וסוד זה למדנו, **דְּהֵא נַח אֶצְטְרִיךְ לְתִיבָה לְאֶתְחַפְּרָא בֵּהּ.** שנח שהיה בחי' יסוד הוצרך להיות בתיבה כדי להתחבר במלכות שהיא בחי' תיבה וכניסתו לתיבה היא ענין התחברות היסוד במלכות **וְלְקִיָּמָא זְרַעָא דְכוּלָּא** ועי"ז לקיים זרע של כל הברואים **דְּכְתִיב כְּמוֹ שְׁכָתוּב לְחַיִּוֹת זְרַע** פי' שישארו בחיים כל אלה שהתיבה תקלוט אותם.

מֵאַן תִּיבָה. דָּא (דָּא) אַרְוֹן הַבְּרִית ומפרש על מה רומזת התיבה, בשלמא תפילין דראש זכר, תפילין של יד נקבה, וכן לולב זכר אתרוג נקבה, אבל כאן נח זכר והתיבה של עצים נקבה ומה הענין? ומפרש התיבה היא המלכות שהיא ארון ליסוד. **וְנַח וְתִיבָה לְתַתָּא הָכִי הוּוּ בְּדוֹגְמָא (דָּא) דְלְעִילָא** ונח למטה עם התיבה היו כדוגמת יסוד ומלכות העליונים. **נַח כְּתִיב בֵּיהּ כְּתוּב בּוֹ בְּרִית דְּכְתִיב** כמו שכתוב **וְהַקִּימוֹתֵי אֶת בְּרִיתִי אִתְּךָ וְגו'** הרי שהיה בבחי' היסוד. **וְעַד דְּאֶתְקַיָּים בֵּיהּ בְּרִית לָא עֵייל לְתִיבוֹתָא** ועד שלא הקים הקב"ה עמו ברית לא נכנס לתיבה. **דְּכְתִיב כְּמוֹ שְׁכָתוּב וְהַקִּימוֹתֵי אֶת בְּרִיתִי אִתְּךָ** ואחר כך כתוב **וְכָאֵת אֶל הַתִּיבָה. וְכִדְרִין הָוּה תִּיבָה אַרְוֹן הַבְּרִית** ואז היתה התיבה כעין ארון הברית. **(דָּא) תִּיבָה וְנַח כְּלָא בְּגוֹנוֹנָא דְלְעִילָא** כי התיבה ונח הכל היה כעין של מעלה. **וְכִנְיִן דְּהֵא בְּרִית לְעִילָא הוּוּ עֶבֶד תּוֹלְדוֹת. בְּגוֹנוֹנָא דָּא נַח (ד"א לְתַתָּא) אִיהוּ עֶבֶד תּוֹלְדוֹת** ולפי שהיסוד העליון הוא העושה תולדות, כעין זה נח הוא שעשה תולדות, והם כל בעלי חיים שנכנסו בתיבה ונתקיימו בזכותו. **בְּגִינֵי כְּךָ (כְּמָה דְאֶתְ אֶמַר) לְכֵן כְּתוּב אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת נַח.**

נַח אִישׁ צְדִיק. הָכִי הוּוּ וְדָא בְּגוֹנוֹנָא דְלְעִילָא. כך הוא ודאי שנח היה בחי' יסוד הנקרא צדיק על שם שמשפיע למלכות כדוגמת מעלה, **וְעַל דָּא וְעַל בַּח' זו נאמר (משלי י) וְצְדִיק יְסוֹד עוֹלָם כְּתִיב. וְאַרְעָא עַל דָּא אֶתְקַיָּיַמַת** פי' היסוד הוא קיום המלכות הנקראת עולם, כי הארץ על היסוד

עומדת. **דְּהָא אִיתּוּ עֲמוּדָא דְּעֶלְמָא קְיִימָא עֲלֵיהּ** כי היסוד הוא העמוד שהעולם עומד עליו. **וּמָאן אִיתּוּ דָּא צְדִיק. וְנַח אֶקְרִי צְדִיק לְתַתָּא** ומי הוא היינו היסוד הנקרא צדיק, וכן נח נקרא צדיק למטה. **וְרָא (נ"א דא) דְּכֻלָּא, אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נַח,** וכל זה הסוד נרמז במש"ב **דִּי יִקָּא, פִּי עִם** המלכות הנקראת אלהים התהלך תמיד היסוד הנקרא נח. **דְּלָא אֶתְפָּרַשׁ מִנִּיהּ לְעֶלְמִין** שלא מתפרש ממנה לעולם. **וְלִמְהַוִּי הוּא בְּאַרְעָא כְּגוֹנוֹנָא דְּלַעֲיִלָּא** ולכן הוכרח שיהיה נח למטה בארץ בחי' יסוד כדוגמת מעלה. ומש"ב **אִישׁ צְדִיק יְסוּדָא דְּעֶלְמָא. כְּרִית שְׁלוֹם שְׁלָמָא דְּעֶלְמָא** בא לרמז על שהוא יסוד העולם והענין כי אי"ש א' כתר י' חכמה ש' תשובה שהוא עולם הבינה, הגורם שלום למלכות הנקראת עולם. **אִישׁ הָאֲדָמָה וְדָאִי** והיינו איש ובעל של המלכות הנקראת אדמה על שם שהיא אדומה בדיניה, ואז היסוד שהוא איש מלחמה ממתיק את דיניה ומשלים אותה. **וְעַל דָּא** ועל זה כתוב (בראשית ו) **וְנַח מִצָּא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה** ולפי שנח היה מרכבה ליסוד העליון, לכן נח מצא חן בעיני יהו"ה שהשם הוי"ה הוא בת"ה, ולכן מצא חן בעיניו לפי שהוא היה משים שלום בינו לבין המלכות.

תְּמִים הָיָה בְּדוֹרוֹתָיו. מָאִי בְּדוֹרוֹתָיו מקשה, למה כתוב בלשון רבים, וכי כמה דורות חי אדם, הלא אין חיי האדם כי אם דור אחד לבד, **אֲלֵין אֲנֹן דְּנִפְקוּ מִנִּיהּ. הוּא אֲשָׁלִים לְכַלְהוֹ.** **וְהוּא הָוָה שְׁלִים מְכַלְהוֹ** ומתרגם, דורותיו הכונה על כל הדורות שיצאו ממנו, ונקראים על שמו כי הוא השלים את כולם כי למדם דרך ה', ואפילו אחר שלימותם הוא היה תמים ושלם יותר מכולם. **תְּמִים הָיָה דְּאֶתְיִילִיד מְחֹל** ועוד תמים היה שגולד מחול **דְּכַתִּיב** כמו שכתוב **הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וְהָיָה תְּמִים** והיינו על ידי המילה. **בְּדוֹרוֹתָיו וְלָא בְּדָרִין דְּעֶלְמָא דְּהָא מִנִּיהּ נִפְקוּ** (תולדות בעלמא) ומפרש עוד בדורותיו, ולא אומר בדורות עולם, כי כולם יצאו ממנו ונחשבים כולם לדורותיו.

תּוֹסֵפְתָא

לְמָה נַח נַח תִּירִי וּמִנִּי למה כתיב נח נח ב' פעמים, **אָלָא, כָּל צְדִיק וְצְדִיק דִּי בְּעֶלְמָא אִית לֵיהּ תִּירִין רִוְחִין** אלא כל צדיק שבעולם יש לו ב' רוחות. **רוּחָא חַד בְּעֶלְמָא דִּין וְרוּחָא חַד בְּעֶלְמָא דְּאֶתִי** [א] רוח אחד בעוה"ז ורוח אחד בעולם הבא, ור"ל כי צדיק אפילו כשהוא עוסק בעיני עולם הזה ההכרחיים, ג"כ מחשבתו דבוקה למעלה, ונחשב כאלו רוחו נחלק לב' חלקים אחד למעלה ואחד למטה, אבל באמת

עֵינָיִם זְהָארוּת

היה אז גם שר ומושל על כל העולם שלמעלה כמו עתה כי היתה לו נשמה דאצילות. ושתי הנשמות הן אחת בתוך האדם ואחת מקיף על ראשו. ובהר הרקיע הוסיף בהגה"ה ז"ל: ר"ל משום דאע"ג דאינהו בסוד נשמה, מכל מקום הם בסוד אור אימא שבתוך הז"א. והכתוב קורא אותם נשמות מפני שהזכיר תחילה רוח, ולהפריש בין זה לזה. אבל מבח' היותן מאור אימא שתוך הז"א שפיר קרא להן רוחין. עכ"ל.

א. כל צדיק וצדיק יש לו ב' רוחין. והכוונה לב' נשמות כי רוח יש רק בחינה אחת והיא ת"ת דז"א. אבל נשמה הבאה מהבינה יש בה ב' בחינות: א. במקום הסתום, ב. ברדתה למטה. וז"ס "ורוח מלפני יעטוף", לשון יחיד רוח אחר יעטוף ויכסה. אבל נשמות אני עשיתי, לשון רבים ב' נשמות. והם מתעלמים ומתכסים ברוח בסוד חנו"ך דא מטטרו"ן. ולפי"ז לא יקשה לך כשהיה חנוך בארץ מי היה שר העולם למעלה. אלא חנוך היתה לו נשמת זיהרא עילאה סוד נשמת אדה"ר קודם שחטא לך

הם רוח אחד וְהָכִי תִשָּׁבַח בְּכִלְהוֹ צַדִּיקֵי מֹשֶׁה מֹשֶׁה יַעֲקֹב יַעֲקֹב אַבְרָהָם אַבְרָהָם שְׂמוּאֵל שְׂמוּאֵל שְׂם שְׂם וכן תמצא בכל הצדיקים שקראם הקב"ה בב' שמות כנגד ב' רוחות, משה משה קרא לו הקב"ה בסנה, יעקב יעקב במראות הלילה, אברהם אברהם בעקידה, שמואל שמואל אצל עלי, שם שם בתולדותיו
בַּר מִיִּצְחָק דְּלֹא כְּתִיב בֵּיהּ כְּמָה דְּכְתִיב בְּהוּ בְּגִין דִּיִּצְחָק בְּשַׁעֲתָא דְּאִתְקַרַּב עַל גַּבֵּי מְדַבְּחָא נְפִיקַת נְשַׁמְתִּיהּ דְּהוֹת בֵּיהּ כְּמָה עֲלָמָא [ב] מלבד יצחק שלא נכפל שמו ב' פעמים יצחק יצחק, לפי שיצחק בשעה שנקרב על גבי המזבח יצאה ופרחה נשמתו שהיתה בו בעוה"ז וְבִיּוֹן דְּאִתְמַר בֵּיהּ כְּאַבְרָהָם כְּרוּךְ מְחִיהּ תְּמִיתִים תְּבַת בֵּיהּ נְשַׁמְתִּיהּ דְּעֲלָמָא דְּאִתִּי וכיון שנאמר באברהם שברוך ברוך מחיה המתים, עי"ז חזרה ליצחק נשמתו, אבל אז חזרה רק הנשמה של עולם הבא, ולכן לא נכפל שמו **בְּגִין דְּאִתְשַׁבַּח דְּלֹא יַחַד קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא שְׁמִיהּ אֱלֹהִים עַל יִצְחָק בְּגִין דְּאִתְתַּשְׁבַּח כְּמַת** ולפיכך תמצא שלא יחד הקב"ה שמו על שום צדיק בחייו אלא על יצחק, לפי שהוא כבר נחשב כמת ונסתלק מעוה"ז ולא היתה לו נשמה מעוה"ז אלא מעוה"ב, ויצר הרע פסק ממנו, והרי היה בן עולם הבא בחייו **וְעַל דָּא רָמֵז קְרָא** ועל זה רמז לנו הפסוק **וְאָמַר (איוב ז) הֵן בְּקִדּוּשָׁיו לֹא יֶאֱמִין וְגו'** שהקב"ה לא מאמין בשום צדיק בעודו בחיים בעוה"ז שישאר בצדקתו, ולכן אינו מייחד שמו עליו.

דְּבַר אַחַר אֱלֹהִים תּוֹלְדוֹת פירוש אחר על מה שכתוב אלה תולדות נח נח ב' פעמים, **בְּגִין דְּהוּא צַדִּיק שִׁבַּח לֵיהּ תִּירֵי זְמַנֵּי** לפי שנח היה צדיק שבח אותו הפסוק ב' פעמים נח נח שהוא לשון חיבה, וגם כפל השם מורה על שבח ויתרון כאלו הוא אומר פלוני הוא הפלוני הידוע במעלה וחשיבות **תְּמִים הָיָה בְּדוֹרוֹתָיו אֲבָל בְּדָרִין אַחֲרָנִין אֵינּוּ נְחֻשְׁבִּים לְכָלּוּם** אבל בדורות אחרים לא היה נחשב לכלום, **כְּמוֹ דְּרָא דְּאַבְרָהָם וְדְּרָא דְּמֹשֶׁה וְדְּרָא דְּדָוִד** כמו דורו של אברהם ודורו של משה ודורו של דוד המלך כי הם היו צדיקים ממנו **דְּבַר אַחַר** מש"כ בדורותיו הוא לשבח, **תְּמִי מָא עֵבֵד בְּדָרָא דְּכִלְהוֹ חֵיבִים קַל וְחוּמַר אֵלּוּ הָיָה בְּדָרָא דְּכִלְהוֹ צַדִּיקִים:** ראה את מעשיו הטובים שעשה בדור שהיו כולם רשעים, קל וחומר אלו היה בדור שכולם צדיקים ודאי היה צדיק ביותר (עד כאן תוספתא)

תָּא חַוִּי, נַח אִתְחַוֵּי מִיּוֹמָא דְּאִתְבְּרִי עֲלָמָא לְמַחְוֵי בְּתִיבָה בְּחַבּוּרָא חַד וְלִמְיַעַל בְּהִי בא וראה כי נח היה ראוי מיום שנברא העולם להיות עם התיבה בחבור אחד, וליכנס בה כדי לחדש את העולם

עיונים והארות

ב. **אִיתָא** בפרקי דר"א הגדול פרק ל"ח: וישלח אברהם את ידו ליטול את המאכלת. כיון שהגיע החרב על צוארו של יצחק, פרחו ויצאה נשמתו. כיון שהשמיע קולו מבין שני הכרובים ואמר אל תשלח ירך אל הנער, חזרה נשמתו לגופו והתירו ועמד על רגליו. וידע יצחק שיש תחיית המתים מן התורה שכל המתים עתידין להחיות. באותה שעה פתח ואמר

ברוך אתה ה' מחיה המתים. ע"כ מהמדרש. וכאן תלה ברכה זו באברהם שאמר לפנינו דאתמר ביה באברהם ברוך מחיה המתים. ולכן דייק בלשונו לומר תיבת ביה נשמתיה דעלמא דאתי, כיון בעת שפרחה נשמתו היה בסוד והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה, שהוא עולם הבינה ועתה חזרה משם. נמצא שבחייו זכה יצחק לנשמה שאנו זוכים אליה רק בשבת.

כבראשונה במלכות שד"י, **וְעַד לָא אֶתְחַבְּרוּ בַחֲדָא לָא הָוָה עֲלֵמָא בְּדָקָא יְאוּת** ועד שלא נתחברו יחד לא היה העולם בשלימות כראוי, **לְבַתָּר מַה בְּתִיב** מה כתוב לאחר מכן, (בראשית ט) **וַיִּמְאֵלָה נִפְצָה בָּל הָאָרֶץ. מַהוּ נִפְצָה. בְּמַה דְּאֵת אָמַר**, (בראשית ב) **וַיִּמְשֵׁם יִפְרָד. דְּמִתְמַן אֲשֵׁתִיבַח פְּרוּדָא וְאֶתְפְּרְדוּ תוּלְדוֹת לְכָל סְמָרִין** כמו שכתוב ומשמם יפרד פי' כאילו היה כתוב מאלה נפרדה כל הארץ, שמבני נח נפרדו ונפוצו התולדות לכל הרחוקות ונעשה העולם בתיקונו ונתקיים לעולם ולא נחרב עוד **וְכִלְא חַד בְּרוּנְמָא חֲדָא** והכל אחד למעלה ולמטה כדוגמא אחת, כמו שלמטה יצאו התולדות מהתיבה, כן למעלה יוצאים התולדות מהמלכות. **בְּנִינֵי בְּךָ אֵלֶּה תוּלְדוֹת נַח. אֵלֶּה וְדָאֵי. דְּהָא יְסוּדָא דְעֲלֵמָא אִיהוּ דְעֵבִיד** (דף ס ע"א) **תוּלְדוֹת לְקִיּוּמָא בְּאַרְעָא** לכן כתיב אלה תולדות נח ומפרש אלה תולדות נח אלה ודאי שהם תולדותיו שרק היסוד הוא העושה תולדות להתקיים בארץ. **אַתָּא רַבִּי אַבָּא וְנִשְׁקִיָּה. אָמַר אַרְיָא בְּחִילֵיהּ טִינָרָא נָקִיב וְתָבֵר. בְּךָ הוּא וְדָאֵי** בא ר' אבא ונשקו לר' אלעזר בסוד יחוד דנשיקין, ואמר עליו אריה בכחו משבר הרים ומפוצץ סלעים ומגלה מה שבתוכם מהאבנים טובות ומרגליות, כך הוא ודאי כך שברת ותירצת את קושיות הפסוקים שהיו קשים כסלע. **וְהָא חַוִּי, מְשִׁיעוּרָא דְתִיבּוּתָא** ובא וראה משיעור התיבה שהיה ארכה ש' אמה ורחבה נ' אמה וקומתה ל' אמה שהם ביחד ש"פ אמות, כמנין שם שד"י ושם אדנ"י שהם יסוד ומלכות, ומספר אחד יותר שהוא הכולל שבא לרמזו ששניהם נכללו ונתיחדו כאחד, אפשר ללמוד את הסוד שנח הוא בבחי' יסוד והתיבה בבחי' מלכות, אי נמי, משיעור הקטן של התיבה שהיה מועט שהחזיק את המרובה **אוּף נִמְיָ הָבֵי הוּא** מזה מוכח ג"כ שלא היה ענין זה בדרך הטבע אלא לפי שנח והתיבה רמזו אל יסוד ומלכות העליונים לכן החזיקה התיבה עולם מלא שלא כדרך הטבע.

מאמרי הפרשה

"אלה תולדות נח" (ו, ט)

עיקר תולדות נח שהיה "אלה"

בעלי התוספות (מושב זקנים כאן) כותבים, "אלה" בגימטריא ל"ו. הם ל"ו צדיקים העומדים בכל דור ודור, כדאיתא במדרש רבתי (ויצא ל, מ), ובאה כאן התורה לרמז, שעיקר תולדותיו של נח הם שהיה "אלה", דהיינו שהיה צדיק. ואין לך כל צדיק וצדיק שאין לו שלשים וששה מלאכים משמשים אותו. וכנגדן יש בתורה ל"ו מלאך (דהיינו כתובים בתורה ל"ו פעמים המילה מלאך). וכנגדן ל"ו חסידים בתהלים (המילה "חסד" מופיעה בתהלים ל"ו פעמים).

והדברים האמורים, שתולדותיהם של צדיקים הם מעשה הצידקות שלהם, באים יחדיו עם דברי המדרש תנחומא (בוכר, פרשת נח סי' ב') פתח רבי תנחומא, פרי צדיק עץ חיים (משלי יא, ל), בשעה שאדם מסתלק מן העולם הזה

בלא בנים, הוא מיצר ובוכה מפני שלא העמיד בנים. אמר לו הקדוש ברוך הוא הרי יש לך פרי, התורה, שכן כתיב פרי צדיק "עץ חיים", בניו אין כתיב כאן, אלא "עץ חיים" שהיא התורה. ולכן גם נכפל כאן שמו של נח, כנאמר, אלא תולדות "נח נח" וגו', כי כל שנכפל שמו בידוע שהוא צדיק, כדאיתא ב זוהר (ח"א דף ס' ע"א).
"אלה תולדות נח" (ו, ט)

"אלה תולדות נח" - "אלה" פסל את הראשונים

בעלי התוספות (מושב זקנים ריש ויצא) מביאים מהמסורה, שארבע פעמים בתורה כתובים המילים "אלה תולדות". אחד כאן, שני, אלה תולדות השמים (בראשית ב, ד). שלישי, אלה תולדות יעקב (בראשית יא, י) והרביעי, אלה תולדות שם (בראשית י, א), כולן פסל שלפניו. אלה תולדות השמים פסל תוהו ובוהו ותתקע"ד דורות. אלה תולדות נח, פסל דורות שלפניו וקין ודור המבול. אלה תולדות שם, פסל בני יפת ובני חם. אלה תולדות יעקב, פסל עשו ואלופיו.

מנוח אביו של שמשון גלגול של נח, ושמשון גלגול שם בן נח

כפל כאן הכתוב "נח נח", וכן כתוב "בדורותיו" ברבים, והדברים צריכים ביאור והבנה, לשם מה הכפילות במילה נח, ומדוע נכתב בדורותיו ולא בדורו? יש לבאר זאת לאור דברי המקובלים (אהבת יהונתן אייבשיץ בהפטרת נשא, והביאו החיד"א בנחל שורק הפטרת נשא) שמנוח אביו של שמשון היה גלגול של נח, ולכן נקרא "מנוח" מלשון "מן נח". ושמשון היה גלגול של שם בן נח ולכן נקרא "שמשון" מלשון "שם שני", דהיינו היה שם הראשון שהיה בנו של נח, ושמשון הוא שם השני. ועל פי האמור יש לבאר את הנאמר כאן "אלה תולדות נח נח", רצונו לומר שנח גם כן היה מתולדותיו של נח, והכוונה בזה שתולדותו של נח היתה מנוח, שהיה גלגול של נח ונולד מנח. ולכן ממשיך הפסוק ואומר "איש צדיק תמים היה בדורותיו" רצונו לומר, שנח קנה שלימותו בשני הדורות, כי התחיל להשתלם בזמן דור המבול, והשלים את עצמו בזמן שנתגלגל אצל מנוח. לכן אמר "בדורותיו" לשון רבים, בשני הדורות.

ולכן יש מרבתינו (סנהדרין דף קח). שדרשו כאן לגנאי ש"בדורותיו" היה נח צדיק ואילו היה בדורו של אברהם לא היה צדיק. וכוונתם בזה שנח בצירוף שני הדורות, דורו שלו ודורו של מנוח, הצליח להשלים את עצמו, ואילו היה צדיק כאברהם, לא היה צריך לבוא שוב בגלגול, לפי שהיה משלים את עצמו בדור הראשון שהיה חי בו קודם מותו.
"אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו" (ו, ט)

אברהם היה בן נ"ח שנים כשמת נח

בדרך אחרת ניתן לבאר את כפילות הפסוק "נח נח" ואת הכתוב בדורותיו ולא בדורו (עי' אבן עזרא), כי אברהם היה בן נ"ח שנים כשמת נח, וזה אומרו "אלה תולדות נח", דהיינו אלה הקורות של נח, "נח" הם נ"ח שנים האחרונות בהם היה נח, אז היה "איש צדיק תמים" - היינו אז היה אברהם ש"היה בדורותיו" של נח. כך שמעתי מפי זקן חכמי ארם צובא, רבנו אברהם רפול זצוק"ל.

"אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את-האלהים התהלך-נח" (ו, ט)

נח נח ר"ת נקודת חצות, ניץ ח'מה

אלה תולדות נח נח, רש"י (במקום) כותב שתולדותיהם של הצדיקים הם מעשיהם הטובים, ובוה מתבאר הפסוק, מה הן "תולדות נח"? מעשיו הטובים - "נח איש צדיק". ומה הם מעשיהם הטובים? אמר לנו מו"ר הגאון החסיד כה"ר אברהם רפול זצוק"ל שהם מרומזים כאן בפסוק "נח נח" שהן ר"ת נקודת חצות, ניץ חמה. ובוה יתפרש הפסוק "אלה תולדות נח נח איש צדיק", שהאדם צריך לזכות שתמיד יקום בנקודת חצות, ובניץ החמה, ואז יזכה למדרגת אי"ש צדיק, אי"ש ראשי תיבות אדם ירא שמים וגם יזכה למדרגת צדיק.

ועל כן אמרנו לבא בדברים אודות גודל מעלת תיקון חצות, והיות ונתארכו הדברים, שמנום בסוף פרשתנו, לך ראה שם.

"נח איש צדיק" (ו, ט)

לעמוד בצדקות גם כשכחו במתניו

מו"ר האלשיך הקדוש (כאן) כתב, שתיבת "איש" נראית לכאורה מיותרת, שהרי אפשר לכתוב "נח צדיק תמים בדורותיו", ולשם מה נזכר "איש"? וכתב להסביר זאת על פי דברי הגמ' (עבודה זרה יט). אשרי "איש" ירא את

ה' (תהלים קיב, א) מתי "אשריו"? בעודו "איש", שאז כחו במתניו ואש התאוה בוערת בו ובכל זאת הוא מתגבר על היצר הרע, והוא "ירא את השם", אז אשריו ואשרי חלקו. וזה שנאמר כאן נח "איש" צדיק, היינו שנח עוד בעודו "איש" - כשכוחו במתניו, גם אז היה "צדיק", ובנוסף זכה להיות גם "תמים בדורותיו" היינו בכל תקופת חייו.

"צִדִּיק תָּמִים" (ו, ט)

ההבדל בין צדיק לתמים

המפרשים עמדו על השינוי בין הנאמר בפסוק זה "צדיק תמים", לבין הנאמר להלן, כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה (ז, א), הרי שכאן כתוב "צדיק תמים", ושם כתוב רק "צדיק" ללא תמים?

רש"י (להלן, ומקורו מעירובין יח: ובראשית רבה פרשה ל"ב סי' ג') מבאר, שמכאן שאין אומרים כל שבחו של אדם בפניו, ולכן כאשר הקדוש ברוך הוא פנה אל נח, קרא לו רק בשם "צדיק", ולא בשם צדיק תמים.

במהרי"ל דיסקין (על התורה ריש נח) מצאנו פירוש מופלא לכך, ש"צדיק" נקרא אדם שכובש את יצרו, ולכן מכתירים את יוסף בתואר "יוסף הצדיק" שהרי החלק הארי מנסיונותיו היה בעניין כבישת היצר. אבל "תמים" הוא המאמין בה' והולך ומתחזק באמונתו זו. וכמו שנאמר, תמים תהיה עם ה' אלהיך (דברים יח, ג) ושם הוא איסור להודק לקוסמים ומכשפים וכדומה, אלא להיות חדור באמונה "תמימה" בה' אלהים.

זכיון שדורו של נח, דור המבול, נכשלו בעיקר בעניינים שהיצר שולט בהם, כמו צניעות, גזל ושפיכות דמים. לכן כאשר התורה מדברת על הדור ההוא, היא קוראת לנח "צדיק" לפני בדור הזה, לפי שכאמור צדקות היא התגברות על התאוות.

אך כשהתורה מספרת על היחס שבין נח למאורעות שהיו בדורו ובדור הפלגה שלאחריו, ביחס ל"דורותיו" אז מגדירה התורה את נח כ"צדיק תמים", שהרי דור הפלגה לא נכשלו בענייני תאוה, כי אם בכפירה, ברצותם לבנות מגדל שראשו בשמים, ולייסד שם את "מרכז הכפירה העולמי". על כך נאמר להלן, ויהי בנסעם מקדם (יא, ב) היינו שהסיעו עצמם מקדמונו של עולם (זוהר דף ע"ו ע"ב). וכיון שנח ניצל גם מכך, והיה איש אמונה, קראהו כאן השי"ת "צדיק תמים", וזה היה "בדורותיו", כלומר בין בדור המבול ובין בדור הפלגה.

למדנו מכאן את כוחו הגדול של נח, שהיה בו גם תמימות ואמונה מלאה בבורא עולם, וגם היתה בו כבישת התאוות.

"אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ וְכוּ' נֹחַ" (ו, ט)

כל שהוא נח לאחרים הוא מצד הקדושה

אלה תולדות נח וגו', הנה ג' פעמים מוזכר בפסוק זה "נח", לפי שהיה נח בדיבורו, נח בהילוכו, נח במעשיו. וכפי שאמר בווהר הקדוש (עי' בראשית דף נ"ח ע"ב), וכל נחא מסטרא דקדושה. דהיינו הביטוי "נח" הוא מצד הקדושה. ולפי שזכה נח להזהר מהכעס והכעס הוא מסטרא דמסאבא והיה נח במעשיו שהוא מצד הקדושה, זכה למצוא "חן" בעיני השם (בראשית ו, ח) (ספר חרדים מצוות עשה פרק א').

עוד מפרש בווהר הקדוש (שם) שנח היה נייחא לעילאין נייחא לתתאין (נח למעלה ונח למטה). כלומר היתה לו גם מנוחה רוחנית בתורה ובמצוות ומעשים טובים, שזה נקרא נח לעילונים, וגם מנוחה גשמית בענייני העולם הזה, עושר וכבוד שזה נקרא נח לתחתונים.

רבנו יוסף חיים זצ"ל מביא את הפסוק במשלי (כו, יט), כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם, כלומר, כפי שהאדם מתייחס לזולת, כך הזולת יתייחס אליו. ועל פי זה מפרש את הנאמר כאן "אלה תולדות נח, נח", "אלה" הם ה"תולדות" דהיינו התוצאות של "נח" - של מי שהוא "נח" עם הבריות, התוצאה לכך היא "נח" דהיינו גם הבריות יהיו ב"נח" עמו. ללמדנו מוסר, שאם אתה תהיה נח לבריות במידות טובות ובמצוות וכו', גם האחרים יהיו נוחים כלפיך, ותמצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם.

"אֵת-הָאֱלֹהִים הִתְהַלַּךְ-נֹחַ" (ו, ט)

בחירה בדרך ה' גם אם זה לא נח לבריות

מו"ר ראש הישיבה כמוה"ר יהודה צדקה זצ"ל הסביר את הפסוק על פי מעשה שהיה עם אחיו הצדיק והכשר רבנו עובדיה צדקה זצ"ל, שהיו לו כמה בתים שהיה משכיר אותם לצורך פרנסתו. ובזמנם היה נהוג שהמלכות באה

לבית כדי לגבות מס ארנונה, והיו הפקידים אנשי דלא מעלי, שהיו אומרים לבעל הבית, תראה לנו את הקבלות של המס ששילמת, והוא מביא את הקלסר של הקבלות, והיו מבקשים ממנו מים לשתות, וכאשר היה הולך להביא מים, לוקחים לו כמה קבלות והולכים לדרכם, ובאים פעם שנית לאחר זמן ואומרים לו לא שילמת על חדשים אלו ואלו. והיו לוקחים את הכסף לעצמם. אמנם כאשר באו לר' עובדיה כדרכם בקשו את קבלות המס, ואחר שהביא להם את הקבלות ששולמו כל התשלומים, אמרו לו תביא לנו אגסים מהעץ שלך בחוץ, חשב ר' עובדיה בדעתו איך אעשה, אם אתן להם, הרי הם לא מברכים ואין בזה נחת רוח לקדוש ברוך הוא. ואם לא אתן להם, הרי צריך להיות נח לבריות? לבסוף החליט ואמר להם תקחו אתם בעצמכם לכו ולקחו, ואז לא הצליחו לגנוב לו קבלות, וכך ניצל.

על פי זה פירש ראש הישיבה זצוק"ל, שלפעמים אדם נמצא במצב שאינו יכול להיות גם נח לשמים וגם נח לבריות וכיצד יחליט? ועל זה נאמר "את האלהים התהלך נח", ללמדנו שיש לאדם לבחור בדרך ה', כי מוטב שיקרא שוטה כל ימיו, ואל יהי רשע שעה אחת לפני המקום (עדויות פ"ה מ"ו).

"וַיֹּלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת-שֵׁם אֶת-חָם וְאֶת-יֶפֶת" (ו, י)

תולדות האדם

כתב רש"י (לעיל בריש הפרשה), שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים. ועל פי זה פירשו המפרשים את הפסוק "ויולד נח שלשה בנים את שם את חם ואת יפת", שכיון שזכה למידות טובות ונעלות והיה צדיק, זכה להוליד א. "את שם" - כלומר זכה שכל מצוה שעשה, כל חסד שעשה, היה עושהו ללא שום פניות, אלא אך ורק ל"שם" שמים, ולאקמא שכינתא מעפרא. ב. "את חם" - וכן עשה את המצוות והחסדים בחשק גדול, "בחמימות" גדולה ובאהבה גדולה להשם יתברך. ג. "ואת יפת" - וכן כל מצוה וחסד שעשה, עשה אותה "ביופי" ובהידור גדול.

ושמעתי פירוש נוסף בפסוק הזה, שהנה ידוע שכל השומר שבת ניצול משעבוד מלכויות (שבת קיח.), וניצול מחבלי משיח, וניצול ממלחמת גוג ומגוג. והנה מאמר זה נרמז כאן בפסוק, "ויולד נח" - אדם שנח בשבת ושומר שבת כהלכתו, הרי זה מוליד ומזכה את עצמו בשלש דברים. "את שם" - ר"ת שעבוד מלכויות. "את חם" - ר"ת חבלי משיח. "ואת יפת" - כיון שבני יפת נקרא מגוג כנאמר, בני יפת גומר ו"מגוג" (בראשית י, ב), על כן הפסוק כאן מרמז שינצל ממלחמת גוג ו"מגוג".

"וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת-הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה בִּי-הַשָּׁחִית כָּל-בָּשָׂר אֶת-דְּרָכָו עַל-הָאָרֶץ" (ו, יב)

גבורתם של דור המבול

רבותינו אמרו במדרש (בראשית רבה פרשה ל"ד ס"י י"ג) שהסיבה שהרשיעו כל כך דור המבול, היא מפני רוב הטובה שנתן להם הקדוש ברוך הוא. וכך אומר המדרש (שם), אמר רבי יצחק, אחת לארבעים שנה היו זורעים, ומהלכים מסוף העולם ועד סופו בשעה קלה, והיו מתלשים ארזי לבנון בהליכתם מרוב גבורתם, והאריות והנמרים היו חשובים בעיניהם כמו הפנה בבשר, והיה להם מזג אויר יפה בכל השנה כמזג האויר שבין פסח ועד עצרת. וכשהיתה אשה יולדת ביום, היתה אומרת לבנה הנולד לה, עתה צא והבא לי צור (אבן חדה) לחתוך טבורך. ואם בלילה, היתה אומרת לבנה צא והדלק לי נר לחתוך טבורך. ומעשה באשה אחת שילדה בלילה, אמרה לילד הנולד, לך והדלק הנר לחתוך טבורך. יצא ופגע בו שר השדים ששמו שמדון, התחילו להתגושש ולהתאבק זה עם זה, בינתים קרא התרנגול, אמר לו השד לתינוק, לך והתהלל בפני אמך, שיש לך מזל שקרא התרנגול (שכיון שהגיע אור היום אין שלטון למזיקים), שאלמלא כן הייתי מכה אותך והרגך. אמר לו התינוק, לך אתה והשתבח לפני אמך שנשאת בחיים, שאלמלי הספיקה אמי לחתוך ממני את טבורי, הייתי מכה אותך והרגך. וזהו שכתוב, בתייהם שלום מפחד ולא שבט אלוה עליהם (איוב כא, ט) ודרשו חז"ל (בראשית רבה פרשה ל"ו ס"א א') בתייהם שלום מפחד - מן המזיקים, ולא שבט אלוה עליהם - מן היסורים.

ומרוב הטובה שהיתה להם, חטאו בזנות, כנאמר, ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ חמס. וירא אלהים את הארץ והנה נשחיתה, כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ (בראשית ו, יא-יב, וראה בסנהדרין דף נז.). ולכן אמר הקדוש ברוך הוא (בהמשך הפסוקים) שיביא מבול, כי אין להם תקנה, וגילה זאת לנח.

נח התגלגל במשה רבנו - כיון שלא הוכיח את בני דורו

אומר ר' בונם מפשיסחא (הובא כמעיינה של תורה דברים כת, ג) נח היה "צדיק בפרווה", דרך משל, אדם הרואה שמזג האויר קר מאוד, יש לפניו ב' דרכים להתחמם: א. להביא מזגן לאולם ויתחמם וממילא כולם יהנו לאורו ויתחממו

עמו. ב. שיאמר למה לי לדאוג לכולם, הן לי יש "מעיל פרווה" מיוחד, אני אתחמם לעצמי, ויהיה בסדר. ופשוט שהטוב ביותר הוא שהאדם יתחמם עם כולם. ונח דאג רק לעצמו, עשה לו "מעיל פרווה" מחמם, דהיינו בנה תיבה להגן על עצמו ולא דאג לכלל, שלא הוכיח את בני דורו, ולא לימד אותם דרכי ה'.

סוד גילה המגלה עמוקות (סוף תרומה הביאו החיד"א בחומת אנך בראשית ת, א) שכיון שלא הוכיח את בני דורו, אחר כך התגלגל נח במשה רבנו, ואז תיקן את עצמו, על ידי שהוכיח את בני ישראל, כמסופר בתורה.

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קַץ בָּל-בְּשָׂר בָּא ... אֶת-הָאָרֶץ" (ו, יג)

האדם משפיע על הבריאה

שואל הזוהר הקדוש (ח"א דף ס"ח ע"א), אם בני אדם חטאו, הארץ מה חטאה? אלא כיון שעיקר הארץ הם בני האדם היושבים בה, לכן האדם פועל במעשיו על הבריאה אם לטוב לטובה, ואם חס ושלום להיפך, כשהאדם משחית את דרכו, גם הבהמות משחיתות את דרכן מין בשאינו מינו, וגם האדמה הצמיחה כלאים, שאז כל הבריאה משקר ומקלקלת.

לכן לא בכדי בא המבול, הן העולם היה מושחת, בני האדם איבדו כל רסן, וההשחתה חלחלה גם אל בעלי החיים, שאף הם השחיתו דרכם וחיו מין עם שאינו מינו, ומזיווגים משונים אלו יצאו יצורי כלאים מעוותים ומחרידים. לכן הקדוש ברוך הוא החליט להחזיר את העולם למסלולו, והיה צורך להכחיד את היצורים בני התערובת.

מעשה פלא בבית חולים

בבית חולים ותיק, שנוסד לפני כמה דורות, הבחינו הרופאים בתופעה מוזרה המתרחשת בין כתלי בית החולים, דבר שגם הבכירים שבהם לא ידעו לתת לו הסבר וטעם.

חולים שהגיעו לבית החולים עם סימפטום של מחלה מסויימת, וברישומים אף נכתב במפורש שהאישפוז היה בשל אותה מחלה, נתקפו במהלך שהותם בבית החולים במחלות אחרות, שלא חלו בהן מעולם. התופעה התרחשה ללא כל סיבה הגיונית, גם כאשר בבית החולים לא היה אף חולה הנגוע באותן מחלות. ותהום כל העיר.

במשך תקופה ארוכה ניסו הרופאים לגלות מהו מקור התופעה, ולא עלתה בידם. למקום הובאו פרופסורים גדולים ובעלי-שם, וגם הם לא הצליחו לאתר את מקור המחלות.

רק לאחר חדשים רבים של עבודת צוות מייגעת, שבמהלכה חקרו ובדקו את התופעה המשונה לאורך ולרוחב, הגיעו החוקרים לידי מסקנה שיש בה לקח מאלף לפרשתנו.

בית החולים זה היה עומד על תילו מזה כמה דורות, ובמשך השנים אושפזו בו חולים לאין-מספר שהיו נגועים בחיידקים רבים, והיות וקירותיו עשויים מעצים עבים, נבלעו חיידקי המחלות בכתלים, והדביקו את החולים שאושפזו.

לאחר שהסיבה אומתה, המליצו החוקרים להרוס ולנתץ את הבית כולו, על עצי ואבניו, להוציאם חוץ לעיר ולשרפם, ולבנות את בית החולים מחדש. ואכן כך עשו, ורק אז פסקה התופעה.

החטאים מרעילים את האויר והמציאות משתנה

גם במחלות הנפש הרוחניות, הן מרעילות את האויר בטומאה וזוהמה, ופועלים הדברים בצורה דומה.

וכך המדרש (רבה, פרשה כ"ח סי' ח') מספר, שהכל קלקלו מעשיהן בדור המבול, הכלב היה הולך אצל הזאב, התרנגול היה מהלך אצל הטווס, ויש מי שאומר שאף הארץ זנתה, שהיו זורעים לה חטים והיתה מוציאה דבר אחר.

ויש להבין את דברי המדרש, כיצד ניתן לומר על בעלי חיים ש"קלקלו", וכי הם בעלי בחירה? והביאור בזה, שאכן אינם אשמים בזה, אלא שבמציאות, גם הם נדבקו מרוח הטומאה שהשתררה בעולם באותה תקופה, וכמו החולים בבית החולים שנדבקו מהחיידקים שנותרו בתוך הכתלים, גם אם אינם אשמים.

את העקרון הנזכר אפשר ללמוד גם מתוך הדין הקובע (נגעים פ"ב מ"ו) שאם נראה נגע צרעת בקיר המפריד בין שתי דירות, גם הקיר בצד השני נשמא, למרות שאין לו כל מגע או משא ומתן עם בעל הבית המנוגע, די בכך שיש להם כותל משותף כדי שתחדור הטומאה מאחד לרעהו.

הציווי "הרחק משכן רע" (אבות פ"א מ"ז) אינו מדבר רק על הרחקה מדיבורים עם שכן רע, או הרחקה ממעשים עמו, אלא הרחק משכן רע אפילו מקיר משותף.

גם על הקורא קריאת שמע על המטה נאמר שקריאה זו תציל אותו ממוזיקים שנוצרו מחטאיו והם מבקשים לפגוע בו (שער הכוונות דרושי הלילה דרוש ז'). ולכאורה קשה כשמדובר בצדיק, כיצד נבראו לו מוזיקים, הלא צדיק הוא? וצריך לומר, שמוזיקים אלו נולדו על ידי עושי רשעה אחרים, אך כיון שכבר היו בעולם, דבקו גם בצדיק. וכך נאמר בזהר הקדוש (פרשת כי תשא דף קצ"ד ע"א), שאף שיהושע לא חטא בעגל, לא היה בו הכוח להנצל ממלאך המות. ולכן אסור להסתכל בפני אדם רשע (מגילה כח.). ואל תתמה על כך ותאמר, וכי בשל הסתכלות הנני עלול להדבק ברוח תאוה או גאווה?! התשובה היא, כן! ועוד פעם כן! עצם ההבטה בפניו של הרשע, עלולה להמיט על האדם את הגרוע ביותר.

זו גם היתה התוצאה של "השחית כל בשר" ... שכאמור גם הארץ, שאינה בעלת-בחירה, השחיתה וזנתה, עד שבא נח וטיהר את העולם.

וכיון שמידה טובה מרובה פי חמש מאות ממידת פורענות (תנחומא, בוכר, בשלח סי' כ"א), הרי שאם נטהר את מעשינו ומחשבותינו, תהא לכך השפעה עצומה על כל שכנינו ומכרינו, עד שגם הם יהפכו לטהורים, כמעט בעל כרחם...
"קַץ כָּל-בָּשָׂר..." (ו, יג)

מדוע נחתם דינם על הגזל ולא על העבירות החמורות יותר שבידם

הקדוש ברוך הוא אומר לנח, קץ כל בשר בא לפני וגו'. פירש רש"י ז"ל (כאן) "קץ כל בשר", כל מקום שאתה מוצא זנות ועבודה זרה, אנדרלמוסיא באה לעולם, והורגת טובים ורעים. (ומקורו במדרש רבה בראשית פרשה כ"ו, סי' ה'). "כי מלאה הארץ חמס", לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל. (ומקורו מהגמ' סנהדרין קח). עד כאן לשון רש"י הקדוש. והקשו המפרשים, כיצד באים שני מאמרי חז"ל אלו יחדיו, מחד אמרו שלא נחתם גזר דינם של דור המבול אלא על הגזל, ומאידך, שהיה בידם זנות ועבודה זרה ולכן אנדרלמוסיא באה לעולם וכו', ומאחר ובני דור המבול היו עובדים עבודה זרה, וגם חטא גילוי עריות היה בידם, אם כן למה נחתם גזר דינם על "הגזל" שהוא קל מהם הרבה, ולא על העבירות החמורות, כאשר הסברא מורה שעליהן תבא ההקפדה היותר גדולה?

וכתבו לתרץ, באמת חיוב מיתה נגזר עליהם בגלל העוונות החמורים שבידם, עבודה זרה וגילוי עריות, אך הקדוש ברוך הוא ברחמיו חס על מעשה ידיו שלא להשחית דור שלם, על כן רצה לכפר להם בממונם, כיון שעני חשוב כמת (ילקוט שמעוני תהלים סוף רמז תתל"א) ממילא כשיענישם ליטול את ממונם, יחשב הדבר כאילו עונש מוות בא עליהם, ובזה יצאו ידי עונשם. אך הואיל והממון שהיה בידם לא היה שלהם, כי גזלנים הם, אם כן לא היה ניתן לכפר להם על ענשם בממון זה, כיון שהוא היה ממון אחרים וגזול בידם. על כן אין מנוס אלא לבצע את דינם אשר נגזר עליהם מכח העוונות החמורות שבידם. וזהו אמרם "לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל", דוקא חתימת הדין היתה מפני הגזל, אבל עצם פסק הדין היה למיתתה מפני העוונות הגדולים שהיו בידם, הם עבודה זרה וגילוי עריות.

דברי כיבושין להזהר מן הגזל

בנוגענו כאן באיסור החמור של הגזל, ערכנו דברים המעוררים את הלב להזהר מן הגזל, אולם היות ונתארכו הדברים, שמנו אותם בסוף פרשתנו, לך קחנו משם ויערב לך.

"עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי-גֹפֶר" (ו, יד)

עוג הביא עץ לנח לעשיית התיבה, ולמה נקרא שמו עוג

איתא בילקוט המוסר ואבני השהם (כאן) שבעת שרצה נח לבנות את התיבה, אמר לעוג מלך הבשן שיכרות עצים לעשותה. אמר לו עוג זאת בתנאי שתתן לי לאכול כל צרכי. הביא לו נח שלש עוגות, אכל עוגה וחצי, ושבע, והלך וזכרת עצים, בדרך פגש בו מלאך המות, אמר ליה למי אתה מוליך אלו? אמר לו, לנח. אמר לו בשכר מה? אמר ליה בשכר שאוכל ואשבע, ואכלתי עוגה וחצי ושבעתי. אמר ליה, תמיד היית אוכל בקר וצאן ולא שבעת, ועכשיו שבעת?! בודאי עשה לך כשפים, ולא תטרח להוליך לו העצים. שמע לו עוג ועזב את החבילה של העצים. ובא אצל נח עם החבל שהיו קשורים בו העצים, ונגרר בחבל חתיכה מהעצים, וממנו עשה נח את התיבה שגזיר עץ זה היה כארכו וקומתו ורחבו. כל שכן אם היה מביא כל מה שחתך כמה וכמה תיבות היה עושה מהם, בא וראה את כוחו. ע"ש. ובזה יובן למה נקרא שמו "עוג", על שם ה"עוגה" שנתן לו נח.

טעם נוסף שנקרא עוג, בעבור שהוא היה סביב התיבה כמו שאמרו (במס' זבחים קיג:) שעוג נשען על התיבה ובזה ניצל מהמבול, עיין שם. ורק האף שלו נכנס בתיבה (זבחים שם), ומי המבול היו רותחים, ונכנסו לתוך פיו ונצטער, ולכן היה צועק עוג, עוג, עוג, בכדי להפליט את המים, לכן נקרא שמו "עוג".

"עשה לך תבת עצי-גפר..." (ו, יד)

תיבת נח שבדורנו

הקדוש ברוך הוא פקד על נח לעשות תיבה כדי להנצל מהמבול, וגם אולי במשך זמן בניית התיבה שנמשך מאה עשרים שנה יחזור דורו בתשובה.

והוא פלא, כיצד לא נתייאש נח בעצמו כשכולם צוחקים עליו ובכל יום מגנים אותו, והוא יחידי בונה את התיבה? תירץ מרן הרב ש"ך זצ"ל כי לנח לא היה שום ספק במה שאמר לו הקדוש ברוך הוא ולכן עמד איתן ולא התייאש. מכאן לומדים אנו יסוד גדול להחיים, אם אדם רוצה להחזיק מעמד, צריך הוא להיות בטוח בדבר בלי ספקות ואז ילך לבטח דרכו ויצליח.

היהדות החרדית תיבת נח של הדור

אחר כך נכנס נח לתיבה וניצל מהמבול. כאז כן עתה, היהדות החרדית משולה לתיבת נח שמסביבם גוברים וגוברים מי המבול המים הזדונים, הם מי הכפירה והתועבות, ואנחנו מתבצרים בתוך הישיבות והחינוך הטהור, ורק בזכות שאנחנו בטוחים בדרכינו דרך ה' נצליח ונתעלה.

תיבת נח התהפכה ע"י מי המבול

בא וראה מה שכתב בספר הישר (פרשת נח עמ' 18) ויגברו המים וירבו מאוד על הארץ וישאו את התיבה ותרם מעל הארץ ותלך התיבה על פני המים ותהפך על פני המים הלוך והפוך הנה והנה, ויתהפך כל החי אשר בה כהפוך את הנייד בסיר, ויהי צער גדול בכל היקום אשר בתיבה, והתיבה חישבה להשבר, ויתבהל כל החי אשר בתיבה וינהמו האריות ויגעו השוורים ויצעקו הזאבים, וכל היקום אשר בתיבה מדבר וצועק כלשונו וישמע קולם למרחוק, וגם נח ובניו צועקים ובוכים בצרתם וייראו יראה גדולה מאוד ויגיעו עד שערי מות.

זהירות מהטכנולוגיה ההרסנית

גם היום תיבת הנח של ימינו היא היהדות החרדית אינה מנותקת מן המבול, לפי שרוח הטומאה עוברת על הארץ ומזעזעת את כל התיבה, למרות אטימותה וחסנה. ואם כן חייבים אנחנו להיות מודעים להשפעה הארסית המחלחלת, ולדעת שאיננו מחוסנים בפניה, צריכים לעמוד על המשמר. כיום יש את הפלאפונים הנוראים שמשחיתים כל פינה טובה, אינטרנט, מחשבים כל הסטרא אחרא יכולה להיות אצל כל אחד בבית, אנחנו בצרה גדולה מאוד מאוד מה יעשו הבחורים...

היום, יש לנו את אור התורה הקדושה - אור הזוה"ק, שהוא מטרה את האויר ומגרש החושך מן העולם כולו מובא בספר הזוהר הקדוש (תיקוני זוהר חדש ח"ב דף נ"ח ע"ב) מאמר נפלא המדבר על חשיבות ספר הזוהר כמפתח הגאולה, ועל היותו בבחינת "תיבת נח", אשר כל העוסק בו ינצל מהמבול שעתיד לשטוף את דורנו, הדור האחרון.

וזה תוכן המאמר בקצרה (בלשונו):

בעת שהתכנסו התנא האלקי רבי שמעון בר יוחאי זיע"א והחבריא קדישא שעמו לחבר את ספר הזוהר הקדוש, ניתנה להם רשות מהשמים לגלות בו סודות גדולים ועצומים, והיה גלוי וידוע לפני בורא עולם שיבוא זמן בדור שבו בן ישי בא, שמצבו של עם ישראל יהיה קשה ביותר, ויהיו נודדים ממקום למקום וכו'. ולכן בשל כל זאת הסכים הקדוש ברוך הוא לעשות את החיבור הזה ספר הזוהר הקדוש, על ידי רבי שמעון בר יוחאי, וכינס בו ה' יתברך נשמות עליונות מיישיבה של מעלה ונשמות הצדיקים, שכולם יהיו כלולים בספר הזוהר, וכל זאת כדי למצוא מנוחה לשיניה בגלות וחרות לה ולבניה - עם ישראל. וזה מה שכתוב גם ציפור מצאה בית ודרור קן לה (תהלים פד, ד) ונאמר וקראתם דרור בארץ (ויקרא כה, י) המרמזים על הגאולה השלימה.

ומוסיף הזוהר כי זה החיבור - ספר הזוהר הקדוש, הוא כמו "תיבת נח" שכל נשמות הצדיקים כלולים בו, "זה השער לה' צדיקים יבואו בו". וכאשר יתגלה זה החבור בעולם בדור האחרון, רבים יתאספו ללמוד ולעסוק בו. וכל אותם שיזכו שיהיה להם חלק בספר הזוהר הקדוש, ינצלו מהמבול הנורא שישטוף את הדור האחרון, ספר הזוהר הקדוש יהיה כתיבת נח בעבורם להצילם ואשרי הזוכה!

לא תהיה גאולה עד שיזכו לטעום מאור הזוהר

כאור לעינים כאן הוא ביאורו של השל"ה הקדוש (שני לוחות הברית, עשרה מאמרות מאמר ראשון) שכתב על כך וזה לשונו, הנה מבואר מכאן, שחיבור הזוהר היה עתיד להיות גנוז וכו' עד שיבוא הדור האחרון בסוף הימים, שאז יתגלה לתחתונים ובזכות העוסקים יבוא משיח, כי אז תמלא הארץ דעה בסיבתו, אשר זה תהיה סיבה קרובה לביאתו, וזה שאמר ובגינה ושבתם איש אל אחוזתו וכו', כדי שבזכות זה יגאלו ישראל. כשם שלא נגאלו ישראל ממצרים עד שהוצרך הקדוש ברוך הוא לקדשם בדם הפסח ובדם המילה, כן הגאולה העתידה לא תהיה הגאולה, עד שיזכו לתוספת הקדושה הזו, והוא רצון הא-ל יתברך ואשרי הזוכה בה. עד כאן לשונו.

העוסק בזוהר מקרב את הגאולה

וכך ביאר המקובל האלקי רבנו שלום בוזגלו זיע"א בביאורו "כסא מלך" על תיקוני הזוהר (הנ"ל) וזה לשונו, "בסוף יומיא" לאמר שהוא דווקא קרוב לימות המשיח, "ובזכותו יבוא"! הנה מבואר שכל העוסק בספר זה מקרב את הגאולה ועושה נחת רוח גדול ליוצרו, וכמה מעלות טובות למשתדל בפרוש מאמרי רשב"י אין קץ לגודל שכרו. ואשרינו מה טוב חלקינו אם נזכה ונעזור לקרב ביאת משיחנו, כי כך גזר הבורא שלא יתגלה ויהיה גנוז עד סוף יומיא שבזכותו יבוא דרור! כי סגולה זו בו ולא בזולתו. עד כאן לשונו.

וכתב מרן הב"י, כי בדור האחרון יגדש העולם בחטאים רבים מאוד, עד שהאוויר יתמלא טומאה ויוצרך מכול מים שיכסו את כל ההרים הגבוהים כדי לטהר את הארץ כמין מקוה. אלא שהיום, יש לנו את אור התורה הקדושה - אור הזוהר הקדוש, שהוא מטהר את האוויר ומגרש החושך מן העולם כולו.

"שֶׁלֶשׁ מֵאוֹת אֶמָּה אֵרֶךְ הַתְּבָה... " (ו, טו)

מידות התיבה לבטל את הנחש והס"מ

ראיתי באחד הספרים שהקשה מדוע צוה הקב"ה את נח לעשות תיבה דווקא במידות אלו, 300 אמה אורך, 50 אמה רוחב, 30 אמה גובה, ואל אמה תכלנה, שהגג יהיה אמה? ופירש בדרך רמז, שהנה המחטיא את האדם בעולם הזה הוא הנחש הקדמוני, שהוא הראשון שהחטיא את אדם הראשון וגרם מיתה לעולם. ועוד המחטיא את האדם- הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות (בבא בתרא טז).

וידוע ששמו של מלאך המות הוא "סמ-אל". ושניהם הנחש והשטן והס"מ החטיאו את דור המבול, ועל ידי כך מלאה הארץ חמס מפניהם. וכדי שנח יבטל את החטא הזה של דור המבול, אמר לו הקדוש ברוך הוא לבנות תיבה במידות אלו דוקא, שעל ידי כך יתבטל החטא הזה. לפי שהאות האמצעית של המילה "נחש", היא האות ח', ובצירוף האותיות ס"מ של מלאך המות, ביחד יוצא "חמס", לפי שהנחש וס"מ הם גרמו להחטיא את דור המבול ב"חמס". והדרך לבטלם היא על ידי האותיות הנותרות מהמילים "נחש" ו"סמ-אל", שהיות ובמילה נחש השתמשו באות ח', נשארו האותיות נ', ש'. לכן אמר הקב"ה לנח לבנות תיבה, באורך 300 אמה, כנגד האות ש' של הנחש, ו-50 אמה רחבה, כנגד האות נ' של נחש. ומהמילה "סמ-אל" שהשתמשו באותיות ס"מ, נשארו האותיות "אל", וכנגדן אמר הקב"ה לנח, שיבנה 30 אמה גובה התיבה, כנגד האות "ל", ושיבנה "ואל אמה תכלנה", כנגד האות "א" של אל. וכאמור כששתמשים באותיות הנותרות מ"חמס", אז היה הכח לבטל את הנחש וס"מ.

להפוך את הס"מ לקדושה

והדברים באים יחד עם דברי ספר מאורי אור (מערכת ס' אות י"ג) שלכל טומאה יש ניצוץ רוחני קדוש שמחיה אותה, וכך גם סמאל"ל יש לו הניצוץ טוב המחיה והוא האות "א" שלו, ואם יחסר האות "א" משמו אז כולו רע עיין שם. ועוד "סמאל" אם יוסר ויבוטל ממנו בחינת "סמ", ישאר "אל", שהוא שם קדוש כלומר אלהי ורוחני.

ובשל"ה הקדוש (בתולדות אדם בית דוד אות ה') הביא מהקדוש מהר"א גלאנטי זצ"ל, וזה לשונו (בתוך דבריו), וזהו נמי סוד בלע המות לנצח (ישעיה כה, ח) שלא אמר הכתוב בלע מלאך המות, אלא בלע המות, לפי שרק המות יבולע וישאר מלאך קדוש.

וזהו סוד הנחשים שהיו נמצאים במערת הצדיקים, כמו שאמרו בגמרא בבא מציעא (דף פד:): לנחש שהיה בפתח מערת רשב"י, "עכנא עכנא פתח פיך ויכנס הבן אצל האב", שיצר הרע שלהם כבר נמתק עד שהנחש עצמו נעשה להם לשומר ולשמש, הרי שהטומאה הפכה לקדושה.

וכן אמרו רבותינו ז"ל בסנהדרין (דף נט): חבל על שמש גדול (הנחש) שאבד מן העולם, שאלמלא לא חטא אדם, היה מכניס לנחש רצועה תחת זנבו ומוציא זבל לאשפה, והיה מביא לו מרגליות מארץ מרחקים. פירוש, שאלמלא לא מרד סמא"ל ונעשה מר, היה העולם משתמש על ידו, והיו קונים עולמם על ידו, כי היה מסייעו להוציא "זבלו", היינו את טינוף העבירות ולהרחיקו מעשות רע, והיה לו התועלת להביא מרגליות ולעשות מצוות, כמו שנאמר (בראשית ב, טו) ויקח ה' אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה, "לעבדה" - מצות עשה, "ולשמרה" - לא תעשה. אמנם הטנו ברוב לקחה, ומרד הנחש ויצא וחטא והחטיא את האדם.

ועוד הוסיף וכתב בשל"ה (שם אות ו') וזה לשונו, סמא"ל היה מלאך טהור, ואמרו המקובלים שהוא היה מהשרפים, אשר נראה שעל זה בא הרמז שנקרא הנחש "שרף" (דברים ה, טו ובאבות דר"נ סוף פרק ל"ט), ולבש קנאה היא קנאת סופרים שהיה מקנא במעלת האדם, כי רצה להתקרב אל הקודש פנימה, וקנאת סופרים תרבה חכמה להעושים לשמה, רק על כל פנים היה בו כח מהמותרות כאשר רמזתי למעלה, כי כל נברא יש בו קצת חסרון אף שאינו גשמי, ואפשר להיות שיבוא לידי חטא, ומלאכי סדום יוכיחו, שתלו הגדולה בעצמם, הגם כי זה אינו אלא באקראי בטל במיעוט, מכל מקום סמא"ל אפשר היה בו יותר מנעלם ענין התמורות, ובקנאתו באדם התעורר האדם לנגדו, וזה מסייע לדבר עבירה, עד שנעשה הוא מקטרג ויצר הרע. ע"כ.

"שֶׁלֶשׁ מֵאוֹת אֵמָה אֶרֶךְ הַתְּבָחָה... " (ו, טו)

מידות התיבה הם שילוב הויה אדנות שבכחם נכנעה לילית

הקדוש ברוך הוא הגן על נח ובניו בתיבה, בכח שילוב השמות הויה אדנות (שהוא שם "יא הד ונ הי", דהיינו כותבים אות ראשונה משם הויה, ואחריה אות ראשונה של אדנות, ושוב אות שניה מהויה וכו'), שהוא יחוד קודשא בריך הוא (שהוא שם הויה) ושכינתיה (שהוא שם אדנות), ובשילוב הויה אדנות יוצא המידות של התיבה, כך: יא הד ונ הי. ' פעמים א' הם 10, ה' פעמים ד' הרי 20, יחד שלושים, הרי לנו שלושים אמה קומתה. ו' פעמים נ' הם 300, הרי לנו שלש מאות אמה אורך התיבה. ה' פעמים י' הם חמשים, הרי חמשים אמה רחבה. הנה לפנינו שמידות התיבה מרומזים בשלוב הויה אדנות, המגינים על יושבי התיבה. וסך כל המידות הנוכרים של התיבה יחדיו הם 380, שהוא בגימטריא "שלום" (יחד עם ד' אותיות), שבזכות כך יעשה השם "שלום" בעולם. גם מדות התיבה הנוכרים העולים 380, יחד עם הכתוב ואל "אמה" תכלנה מלמעלה, "אמה" היא אותיות מאה, עולה המנין 480, שהוא כמנין "לילית", לפי שבכח מדות התיבה, הכניעו את לילית.

עוד רמז פלאי במדות התיבה

מדות התיבה הן אותיות לש"נ, היינו ל' אמות קומתה, ש' אמות ארכה ונ' אמות רחבה. והנה האותיות שלפניהן הן כר"ם (האותיות שלפני "לשנ", דהיינו לפני האות ל' היא האות כ' ולפני ש' ר', ולפני נ' מ'). והאותיות שאחריהן הן סת"ם, וזהו כדברי חז"ל שהיות ונח סת"ם את תפילתו ולא התפלל על בני דורו, לכן נצטוו לעשות תיבה במדות לש"ן, ואחרי התיבה נכשל ב"כרם".

מה נפלאים סודות התורה

מכאן ניתן לראות כמה סודות נפלאים רמוזים בדברי תורתנו הקדושה, שאפילו מדות התיבה, שלכאורה לא באו אלא כדי שתוכל התיבה להכיל בתוכה מכל החי מכל בשר מן האדם ומן הבהמה והחיה והעוף למינהו כמפורט בפסוקים, מכל מקום הטמינה התורה בהם רמזים וסודות נפלאים, שיש בהם כדי לתקן את הקלקול הגדול של אותו הדור, ולעשות שם ושארית לעולם.

מעתה נלמד קל וחומר בגופי תורה ובמצוותיה, שבהם טמונים סודות טמירין ונפלאים, ומי יכול להכיל בדעתו מה גדלו אמריו יתברך, מה עמקו מחשבותיו, מי יעמוד בסוד ה'.

"צִהַר תַּעֲשֶׂה לַתְּבָה וְאֶל-אֵמָה תִּכְלְנָהּ מִלְּמַעַלָּה וּפֶתַח הַתְּבָה בְּצִדָּהּ תִּשִּׂים תַּחְתֵּימֵי שָׁנִים וּשְׁלֹשִׁים תַּעֲשֶׂה" (ו, טז)

רמז פלאי בפסוק לנח להפוך "צרה" ל"צהר"

צדיקים מהפכים מידת הדין לרחמים (ראה סוכה יד). כגון את "נגע" הופכים ל"ענג", שהן אותן אותיות רק סידורם שונה, וכן את "צרה" הופכים ל"צהר".

וזהו "צהר תעשה לתיבה", השם מצוה על נח הצדיק שאת התיבת "צרה" תעשה "צהר". וכיצד תעשה כן באופן זה, אשר "אל אמה" שהם אותיות "אלהים" (חסר י') שהוא שם של מידת הדין, "תכלנה מלמעלה" שיתהפך לרחמים. וכיצד תעשה כן, על ידי ש"ופתח התיבה" היינו האות "צ" שהיא בפתח מהתיבה- בתחילה תיבת "צרה", "בצדה תשים" תניח אותה במקומה שהיא בצד האות, כי באות צ' אין שינוי מקום בין המילים צרה וצהר, רק "תחתים" היא האות "ר" שבהמשך תיבת "צרה", "שנים ושלישים תעשה", היינו האות "ר" השניה במילה צרה, תהיה אות שלישית ותהפך המילה מ"צרה" ל"צהר". דהיינו "שנים"- היא האות השניה, "שלישים תעשה" תעשה אותה אות שלישית, ותהפך המילה צרה לצהר. (ילקוט הגרשוני)

"צַהַר תַּעֲשֶׂה לְתִיבָה" (ו, טז)

צהר הוא חלון או אבן טובה? נח צדיק שבכוחו להאיר במקומו או אף חוצה לו

רש"י (כאן, ומקורו מבראשית רבה פרשה ל"א ס"י י"א) מביא ב' פירושים מהו "צהר" יש אומרים שהוא חלון, ויש אומרים שהוא אבן טובה.

וראיתי בספר ילקוט חמישאי שהביא מהמפרשים לבאר את המח' בדברי חז"ל כך, הנה יש צדיק שבכוח צדקתו ניצל הוא בעצמו מהצרה, וגם רואה במפלת אויביו. וכמו שאמר דוד המלך בתהלים (נד, ט) כי מכל צרה הצילני ובאויבי ראתה עיני. ויש צדיק שהוא פחות בדרגה ובמעלה, שאף על פי שהוא עצמו זוכה להנצל, אבל אין לו זכות לראות במפלת אויביו.

והנה בסנהדרין (קח). נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, רבי יוחנן אומר נאמר "בדורותיו" לומר שדוקא בדורותיו היה נח צדיק, אבל אילו היה בדורות משה ושמואל לא היה צדיק. וריש לקיש אמר לא כך, אלא בדורותיו היה צדיק כל שכן אילו היה בדורם של משה ושמואל היה יותר צדיק.

מחלוקת זו היא המחלוקת שהביא רש"י כאן, כי היש אומרים שצוהר הוא חלון, פירושו שנח היה צדיק שיכל גם לראות במפלת אויביו, הם דור המבול, וזה רמז ב"חלון", שיכול לראות דרך החלון במפלת אויביו. ויש אומרים שצהר היא אבן טובה, לפי שסוכרים שהיה בכוח צדקתו של נח רק להגן על עצמו, כאבן טובה שיש בכוחה להאיר רק בתוך התיבה, אבל לא להאיר חוצה לה כך שיוכל לראות במפלת אויביו.

"תַּחְתִּיִּם שָׁנִים וְשְׁלֹשִׁים תַּעֲשֶׂה" (ו, טז)

העופות והבהמות הטהורות היו במדור העליון עם נח

בתיבת נח היו שלש עליות כדכתיב "תחתים שנים ושלישים תעשה" (ו, טז), והביא רש"י (כאן) את דברי חז"ל (סנהדרין דף קח:): שעליה העליונה היתה לנח ולבני ביתו, האמצעית למדור בהמה חיה ועופות, והתחתונה לזבל. נמצא לכאורה מבואר שנח עם בני משפחתו היו דרים לבדם בקומה אחת.

ברם מאידך הגמרא (שם) אומרת וישלח את היונה "מאתו" לראות הקלו המים, אמר רבי ירמיה מכאן שדירתן של עופות טהורים עם הצדיקים. ופירש רש"י (ד"ה מאתו) גבי עורב לא כתיב "מאתו". מכאן שדירתם של טהורים עם הצדיקים כו', כלומר הנאה הוא שדרים אצלם, שמכירים בצדיקים, כדאמרין בדוכתי אחריתא. וכן ניתן לדייק כן מדכתיב, מכל הבהמה הטהורה "תקח לך" (בראשית ז, ב) ואילו אצל הטמאים לא נאמר "תקח לך", ללמדך שדירתן של טהורים עם הצדיקים. נמצא לפי זה שנח היה גר באותה קומה יחד עם הבעלי החיים הטהורים. וכך מפורש במדרש בראשית רבה (פרשה ל"א ס"ס יא), שבקומה אחת בתיבה היו גרים נח ובניו והטהורים. וצריך ביאור כיצד זה עולה יחד עם דברי הגמרא הנזכרים לעיל שנח היה עם משפחתו בקומה העליונה ובקומה שמתחתיה היו הטהורים?

והנה עמד קושיא זו המהרש"א (סנהדרין שם בחדשי אגדות ד"ה מכאן שדירתן) ומתרץ, שדברי הגמרא העליונים לאדם, הכוונה שעיקר תשמישן היה לאדם, אך גם הנלוים אליו הם הבעלי חיים הטהורים היו שם.

נמצא מבואר בהגמרא ובמפרשים, שהחיות והבהמות והעופות הטהורים היו יחד עם נח במדור העליון.

"תַּחְתִּיִּם שָׁנִים וְשְׁלֹשִׁים תַּעֲשֶׂה" (ו, טז)

החינוך הטהור וחובת קביעת עתים לתורה

כאמור הגמרא בסנהדרין (דף קח:): מבארת שהעליה העליונה היתה לנח ולבני ביתו, האמצעית למדור בהמה חיה ועופות, והתחתונה לזבל.

מובא בחז"ל (זבחים קיג:) שכשרצה נח להכניס את הבהמות והחיות לתיבה, היתה בהמה אחת, ענקית, בעלת ממדים מבהילים, שלא היתה תוצר כלאיים הנקראת ראם. הראם של פעם היה "הלוייתן של הבהמות", כמובא במדרש שוחר טוב (תהלים כב, כח) שדוד המלך עליו השלום, ברעותו את צאן אביו, נתקל בראם רובץ וחשב אותו לגבעה. טיפס עליו, ולפתע הראם התרומם מרבעו, ודוד המלך מצא את עצמו בין שמים לארץ... ועל כן התפלל לה' שהראם יחזור לרבוץ כדי שיוכל לרדת. ולכן אומר דוד בתהלים (כב, כב) מקרני ראמים עניתני.

שואלים חז"ל הקדושים (זבחים קיג:), כיצד ניצל הראם מן המבול, הן לפי גודלו לא יכול היה להכנס לתיבה? מתרצת הגמרא, שמא נח הכניס לתיבה גור של ראמים והוא קטן. דוחה הגמרא, שגם הראם הקטן לא היה נכנס אל התיבה, כי גם גור ראמים הינו גדול וכביר. ועל כן צריך לומר שהוא שחה סביבות התיבה ורק "ראש חוטמו הכניסו לתיבה". שוב שואלת הגמרא, כיצד יכול היה לחיות, הרי מי המבול היו רותחים? משיבה הגמרא, אף שמי המבול היו רותחים, נעשה נס והמים סביבות התיבה היו צוננים, כדי שלא להמיס את הזפת שחיפה אותה.

את דברי הגמרא הנזכרים מסביר הגאון רבי חיים קרייזוורט זצ"ל, רבה של אנטוורפן, וכה אמר:

יש להבין את שאלת הגמרא הרי במקומות אחרים הגמרא שואלת מאי נפקא מינה, מה שהיה היה. הן הגמרא אינה ספר היסטוריה, אלא ספר של הכוונה והדרכה. ואם כן גם כאן צריכה להיות הדרכה ומה היא.

על כן נראה, שאין הדברים יוצאים רק ידי פשוטם, אלא הכל משל ולקח לנו. לפנינו סדרת משלים: המבול, תיבת נח והראם. המבול הוא שטפון נורא, הגורף את החוטאים למצולות, מבחינה רוחנית, האם אין אנו חיים היום בדור של מבול, מבול של כפירה, מבול של שחיתות וזוהמה, מבול של ריצה מטורפת אחר ההבל, כשהטרדות והלחץ כובשים ומטביעים אותנו, ומי יכול להנצל מן המבול.

במבול זה, משייטת לה תיבת נח "נח איש צדיק", הם הצדיקים, התלמידי החכמים המנותקים מן המבול, מן שטפון הרוחניות. הצדיק חי בעולם של זוהר וקדושה, עולם של תורה וטוהר כמו נח בתיבה. ועם נח היו בני משפחתו, כשם שבני משפחתו של הצדיק חיים עמו בתיבתו הרוחנית. וכל בעלי החיים שלא השחיתו דרכם, והיו בתיבה, הם רמז למסתופפים בצל הצדיקים, ומצויים אתם בתיבתם- עולם הישיבות, שם האויר צלול ונקי, לשם לא חודרת ההשחתה.

אבל מה עם כל אלו שאינם יכולים להכנס אל התיבה, רבבות אלפי יהודים נאמנים שאינם נמצאים בישיבה ובבית המדרש, כל אלו העמלים לפרנסתם, האם נגזר עליהם להסחף במימי המבול הרוחני ולטבוע, חלילה?

זוהי שאלת הגמרא, מה עם הראם הענק, שאינו יכול להכנס אל התיבה?

והתירוץ, נח הכניס אל התיבה גור ראמים. כלומר, הצלתם של אותם המונים, היא על ידי חינוך בגיל הרך, מי שלמד בבית ספר חרדי התחסן! הוא יחזיק מעמד כנגד הגלים הסוחפים, מי ששולח את בנו לבית ספר חרדי מציל אותו מן המבול!

אבל בחינוך הרך לבדו, אין די, כי גם בגיל המבוגר יותר יש צורך "לשחות סביב התיבה", לשהות בסביבה תורנית של בני תורה, כי אם מתרחקים, נכווים!

וגם בכך לא די, כיון שהאויר שמחוץ לתיבה מורעל! לכן חייבים אפוא "להכניס את החוטם לתיבה". לנשום אויר של תורה, להשתתף בשיעורי תורה.

רק אז נעמוד איתנים כנגד שטפון המבול השלילי, מחוסנים כנגד הרעל, מחושלים כנגד האוירה הקלוקלת.

"בא-אתה וְכָל-בֵּיתְךָ אֶל-הַתֵּבָה" (ז, א)

תפילה בכוונה

צהר תעשה "לתיבה", פירש הבעל שם טוב (בספר בעל שם טוב נח סי' ט"ו, י"ז, ט), כי הכוונה ל"תיבות" שמוציא האדם מפיו בתפילה, שהצדיק עושה מכל תיבה ותיבה "צהר" היינו אור גדול שאפשר להסתכל בו מסוף העולם ועד סופו. וככל אשר יתן האדם נפשו בתפילה, כך תאיר המילה יותר, כמו שנאמר בהמשך (ז, א) בא אתה וכל ביתך אל התיבה, כלומר בכל תיבה ותיבה יש להכניס את הרמ"ח אברים ושס"ה גידים, "וכל ביתך" פירושו כל גופך. ועל ידי זה הצרה יהפך לצהר- לאור גדול, שיוצאים מן הצרות על ידי כח התפילה כנודע.

לעולם יקדים אדם תפילה

כותב הזוהר הקדוש (זוהר חדש, ח"א דף ל"ח ע"ב) שכאשר יצא נח מהתיבה וראה את השממה שעשה המבול, היה בוכה ואומר רבונו של עולם, מדוע עשית כך... והיה מתפלל להקדוש ברוך הוא. אמר לו הקדוש ברוך הוא, רעיה שטיה (רועה שוטה) מדוע לא התפללת לפני כן? עכשיו אתה מתפלל?! כמה הארכתני איתך כדיבור ולא בקשת ממני אפילו פעם אחת שאני ארחם על בני.

וידוע (מדרש שוחר טוב תהלים ל"ז) שכאשר פגש אברהם אבינו את נח וכן כשפגש אליעזר את שם בן נח שאלו אותם, הרי שנים עשר חדשים הייתם בתיבה מה עשיתם שם כל כך הרבה זמן? אמרו להם לא היתה לנו מנוחה כלל ועיקר, החיה הזאת אוכלת בשעה 12 בלילה וזה כך וכו'.

הטורח לזכות את הרבים, חוסכים ממנו טרחות אחרות

כיוצא בזה כתב האברבנאל (סוף פרשת בראשית עה"פ וירא ה' כי וגו') אם נח לא היה נח לפני כן, אלא היה מתרוצץ והולך מזה לזה להחזירם בתשובה, ומקהיל קהילות ועושה תפילות, לא היו לו את הצרות של התיבה. אבל מכיון שלא התפלל ולא טרח לפני כן, לכן היה צריך לטרוח בתיבה.

מסופר על יהודי שלא היו לו ילדים וטרח אצל כל הרופאים ולא הועיל, יעצוהו שילך לתלמיד חכם שיתפלל עליו ובזכות תפילתו יזכה לבנים. שאל אותו התלמיד חכם, אתה נותן מעשר? שאל אותו מה זה מעשר? הסביר לו והסכים לתת מעשר, וכך עשה, בא לביתו, הכין קופה שאליה היה אוסף את מעשרותיו והיה עושה בהם חסד עם האנשים, כאשר אמר לו התלמיד חכם. והנה בחסדי השם כעבור שנה זכה לילדים. לימים אמרה לו אשתו הן עתה כבר יש לנו ילדים ואין לי כח יותר לגמ"ח הזה, הן אנשים מגיעים לכאן בכל עת בימים ובלילות, מטרידים ומפריעים לנו ולעיסוקנו והדבר קשה לי עד מאוד. שמע לעצתה וכך עשה וכו'. והנה ילדיו החלו לחלות, וידרוש ברופאים ואין עוזר. בצרתו שב אל התלמיד חכם שיתפלל עליו ויעצוהו. ובהגיעו, היה התלמיד חכם דורש, דוד המלך אמר, אך טוב וחסד ירדפוני (תהלים כג, ו), וקשה כיצד שייך שחסד רודף אחרי אנשים, הרי אנו רואים שרק מס הכנסה רודף אחרי האדם ולא טוב וחסד? ותירץ, דוד המלך אומר, יותר טוב שירדוף אותי לעשות צדקות ומעשים טובים, מאשר שאהיה רדוף ממחלות חס ושלום. הבין האיש את אשר עליו לעשות, שב לביתו וחידש את הקופה והוסיף בצדקות ובמעשי חסד ביתר שאת וביתר עוז, ובניו הבריאו מחוליים.

כח התפלה של רבי עקיבא איגר זיע"א

מעשה נפלא (מובא בכמה ספרים, וראה שו"ת דברי יציב ח"ז ליקוטים סי' קי"ד אות ז') על הצדיק רבי עקיבא איגר זיע"א שהנהגה יקרה היתה לו, לבקר את כל החולים בעיר. מקפיד היה על כך, כרבי עקיבא התנא בשעתו - כך הוא. שהנה מסופר בגמרא (נדרים מ.) על רבי עקיבא שהלך לבקר אחד מתלמידיו ומצאו שכבר כמה ימים לא באו מים אל פיו, וביתו לא מאוורר, ואוכל אין בנמצא! מיד ניקה את הבית והגיש לו לאכול ולשתות והצילו מרדת שחת. עד שקבע את ההלכה שכל מי שאינו מבקר חולים כאילו שופך דמים רחמנא ליצלו. ורבי עקיבא איגר, שהיה גדול הדור, עשה אף הוא כן והלך בדרכי התנא הגדול רבי עקיבא.

פעם, הגיע לבית חולה כדי לקיים מצות ביקור חולים, והנה מצבו של החולה היה חמור ביותר. שאל לעצת הרופאים וכולם נואשו מחייו. אבל רבי עקיבא אינו מרפה. בדק ומצא שבקרוב ממש מגיע לכאן רופא הקיסר הגדול ובדרכו אל הארמון חוצה את העיר ועובר בסמוך לבתי היהודים. ביקש רבי עקיבא מנאמניו שיעמדו על הדרך ויתחנו לפני הרופא המפורסם כי יבוא לבדוק את החולה האנוש. וכשעבר שם, ביקשו ממנו את בקשת רב העיר ונענה לה. **הגיע** אל ביתו של החולה שמצבו כבר החמיר עוד. התבונן, בדק, הררה וחשב ולבסוף אמר בקול החלטי "אין תרופה למכתו!!!!" המשיך והסביר את הדיאגנוזה שלו: "מצבו כה חמור, ואין בנמצא משהו שמחיה מתים".

נזדעק רבי עקיבא איגר, ושאלו, אמור נא לי דוקטור, חולה זה ששוכב כאן בביתו הדל ובמיטתו הרעועה, פסקת את דינו. אבל הלא רופא גדול אתה, של הקיסר ירום הודו. ואם הקיסר עצמו הוא אשר היה מוטל כאן במיטה במצב זה, האם גם עליו היית חורץ דין כזה, מה היו דרכי הטיפול שלך במצב זה אילו היה הקיסר, הוא הסובל? **התבונן** בו הרופא ממושכות, אחר חייך מופתע מן ההשוואה ואמר באיטיות: אמנם כן, צודק אתה, ראב"ן יהודי, הלא ממש נביא אתה... באמת אף הקיסר היה חולה במחלה זהה ובמצב קריטי כזה לא מזמן.

אבל התרופה אשר סיפקנו לקיסר, המשיך הרופא ברוב חשיבות ואמר, אין שום אפשרות ליתן ממנה לחולה היהודי השוכב כאן. תרופה זו, יקרה היא ואינה בנמצא! ישנו עוף אחד נדיר מאד שאינו פורח במקומות ישוב, רק ביער. וכשמבשלים באופן מסויים את העוף הלז, הרי שיש בו שיקוי ורפואה גם במצב כה חמור.

כשהיה צריך הקיסר לתרופה, סיפר, גייסו לצורך כך, הרבה ציידים. והקיסר אשר רבו נכסיו ועשרו עצום, יכול היה לשכור כל כך הרבה ציידים וכך הצליחו להשיג את העוף הנדיר, ולעשות ממנו שיקוי ותרופה לקיסר והתרפא. אבל המצב כאן, אינו דומה כלל, מאין לכם עוף כזה.

בכל אופן נטל ממנו רבי עקיבא את כל אופני המיצוי של זה העוף, והודה לו על תשומת לבו וטרחתו. הרופא עזב את הבית ורבי עקיבא איגר נעמד בתפילה, התחנן ובכה בעד יהודי זה וכה אמר, יהודים הם בניך אהוביך, וזה היהודי, בודאי אינו פחות חשוב מהמלך הערל, מלך הגוים, ואם בשבילו נמצאה הציפור, כאן שיהודי זה מוטל חולה, מחמת עניותו לא תהא ארוכה למחלתו?! והנה בעודו מבקש רחמים, שמע נקישה בחלון.

התבונן רבי עקיבא איגר ורואה כי ציפור נוקשת עם מקורה בחלון ומבקשת להכנס. מתחננת ממש. מיד אמר לתלמידיו שיפתחו את החלון ויכניסו את הציפור בזהירות, כך שלא תפרח מידם. התבוננו בה התלמידים, וראו, שתוארה תואם להפליא לתיאור העוף הנדיר והמיוחד אשר צידי המלך חיפשו ביערות, ובזכות שרבים בתפילתו הרעיש את השמים, הציפור נשלחה עד אליו.

שחטו את העוף ועשו את כל אותן פעולות שצוה הרופא. רק הוראה אחת נחרצת יצאה מפיו של רבי עקיבא איגר, להשאיר את הכנפים והנוצה למשמרת. ובחסדי השם אותו חולה נתרפא מייד, ושב לבריאות איתנה.

לאחר זמן, שוב עבר הרופא דרך העיר הזו בדרך למסעיו. ולמרות שתמיד ממנה היה, בכל אופן היה מאוד תאב לדעת מה עלה בגורלו של החולה הזה, שכבר אמר בזמנו נושא לחייו. משבא לעיר התעניין אצל אנשי העיר לכתובתו של החולה והורו לו את ביתו וירא אותו והנה הוא בריא ושלם. התפלא הרופא מאוד ושאלו לפשר הדבר איך נתרפא. סיפר לו שרבי עקיבא איגר נתן איזה תבשיל מיוחד מציפור וזה מה שהקימו מחליו. והראו לו את הכנפיים והנוצה של הציפור. מיד הכיר הרופא שזוהי הציפור הנדירה והיקרה, והתרגש והתפעל, והיה קידוש שם שמים עצום. אמר הרופא, מה שהמלך היה צריך לטרוח על ידי כל חייליו ומשרתיו בצו מיוחד, הצליח הראבין שלכם לעשות על ידי תפילתו לבורא העולם.

מכאן ילמד אדם כח התפלה ויתמיד להתפלל בכוונה ובשמחה ויתפלל על כל אחינו התועים שיחזרו למוטב ויעשו נחת רוח ליוצרנו. דאף אם סבור שאינו יכול ללכת ולדרוש ברבים ולהחזיר בתשובה, מכל מקום יתבעו ממנו על שהיה לפחות יכול להתפלל על אחיו, ואין תפילה שבה ריקם, כי השם יתברך שומע תפילת כל פה.

"וַיִּשְׁלַח אֶת-הָעוֹרֵב וַיֵּצֵא יְצוֹא וְשׁוֹב" (ח, ז)

העורב פקח שבחיות ואכזרי על בניו

בילקוט ראובני (על הפסוק הנ"ל) מביא מהמדרש הנעלם (זוהר חדש ח"א דף ל"ח ע"ב), רבי איבו אמר, נח היה מביין צפצוף עופות, "וישלח את העורב" שהוא פקח שבעופות, למדע סימנא. (שלח את העורב שהוא פקח שבעופות, כדי שיהיה בו סימן, שאם יחזור סימן שיש להשאר בתיבה, ואם לא יחזור, סימן שיש לרדת מהתיבה.) אמר רבי חייא היכי עביד הכי והא אסור למנחש בעופות? (איך עשה כן, הרי הלכה היא שאסור לנחש בעופות?)

אלא אמר רבי חייא למה שלח העורב, רמז הקדוש ברוך הוא שהוא רחמן, נהפך אכזר חס ושלום כמו עורב. (שלח את העורב, לפי שהוא אכזרי על בניו, שאינו מאכילם, לרמוז כלפי שמיא שגם הקדוש ברוך הוא הפך חס ושלום לאכזר על בניו.) אמר רבי יוסי והא כתיב איש צדיק תמים והאיך הטיח דברים כלפי מעלה? אמר רבי חייא מרוב צער, דאין דנין את האדם על שעת צער. והעורב לא רצה ללכת מפני שמתקן לשליחות אחרת, לפרנס אליהו, שנאמר והעורבים מביאים לו לחם (מלכים א, יז, ו). כיון שראה נח שעשה שלא כהוגן "וישלח את היונה".

"יצא יצא" בגלגול ניצוצי נשמת משיח בצדיקי הדורות שמקבלים ייסורים בשביל עוונות הדור

עוד כותב ילקוט הראובני (שם בהמשך, בשם המקובלים) בגן עדן יש היכל אחד נקרא היכל של בני חולים, כך שהמשיח יתגלה בהיכל ההוא וכל המחלות כל הכאבים וכל הייסורים, ייתון וכולם באים עליו, ואלמלא הוא מקל על ישראל

ומקבל עליו, לא היה אדם יכול לסבול יסוריהם של ישראל על עונש התורה כפי שאמר הפסוק, אכן חולינו הוא נשא (בישעיה נג, ד), וכמו רבי שמעון ורבי אלעזר במערה.

ובענין ההיכלות אמר, כי בהיכל הרביעי רפואות אור לכל אלה בני המחלות והמכאובים שסבלו עם המשיח. והכוונה כי צדיקי יסוד עולם מקבלין ייסורים ומקילין על משיח. והנה צריך שתדע כי אותם הצדיקים הם מורכבים מניצוצי נשמת משיח עצמו וזה "יצוא יצא" ושוב בגלגול ועיבור, היינו ניצוצי נשמתו מתפשטים מאותן צדיקים המדוכאים ביסורים.

ובעלי נוסריקון אמרו "יבשת" אותיות "תשבי", ולפי דרכו של המחבר הוא משיח, ונקרא "עורב" על שם הערבות שהוא פורע חובן של ישראל בייסורים, כדין הערב קבלן.

וישלח את העורב זה דוד שהיה קורא תמיד כעורב

והנה על הפסוק וישלח את העורב, כתוב בזוהר (חדש דף ל"ט ע"ב) "וישלח את העורב" זה דוד שהיה קורא תמיד כעורב, ושלחהו הקדוש ברוך הוא ממלכותו והוציאו מביתו. מה כתיב "ויצא יצא ושוב וגו'" והנה יוצא ושב בתשובה ומתודה על חטאיו, עיין שם באורך.

משיח בן דוד, אליהו התשבי, ויונה בן אמת

ממשיך הזוהר חדש (שם דף ל"ט ע"ב) דבר אחר, "העורב" שבא (המשיח) מיהודה שנקרא "ערב" שנאמר אנכי אערבנו (בראשית מג, ט). "עד יבושת המים" הזדונים מעל הארץ, דאינון ישראל כעפרא דארעא בגלותא. "וישלח את היונה" הוא יונה בן אמת. (שהוא משיח בן יוסף).

כלומר, דוד המלך חי בגן עדן, כי דוד גלגול אדם הראשון, "וישלח את העורב", שהיה קורא עמהם תמיד כעורב, ורמוז על משיח בן דוד ערב קבלן בעוונותיו, "עד יבושת המים" הוא אליהו התשבי משיח בן יוסף שיבא ויגאלנו.

"וְיִשְׁלַח אֶת-הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יָצוּא וְיָשׁוּב" (ח, ז)

מהי טענת העורב לנח, ומדוע נח בדק אם קלו המים הרי רצה להשאיר בתיבה

הגמרא בסנהדרין (דף קח:) אומרת "וישלח את העורב" אמר ריש לקיש תשובה ניצחת השיב העורב לנח, אמר לו, רבך שונאני ואתה שנאתני! רבך שונאני דאמר לנח מן הטהורין תקח שבעה שבעה ומן הטמאים שנים. ואתה שנאתני שאתה מניח ממין שבעה ושולח ממין שנים (אתה שונאני, שממני הבאת לתיבה רק שנים, ואינך שולח לבדוק אם קלו המים ממין שהבאת שבעה לתיבה והרי...), אם פוגע בי שר חמה או שר צנה לא נמצא העולם חסר בריה אחת? או שמא לאשתי אתה צריך? אמר לו נח, רשע, במותר לי נאסר לי, בנאסר לי לא כל שכן?!

אולם קשה לפי מה שכתבנו למעלה, שלא רצה נח לצאת מן התיבה, עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא צא מן התיבה, אם כן מדוע רצה לשלוח את העורב? ויש ליישב זאת על פי המדרש שקראו לעורב רשע, וחבורתו מזיקה מאוד, כי היה משדל את כולם לצאת ולברות, והיה חשש פן יגררו אחריו מאשר אתו בתיבה ולא יעמדו בנסיון הזה שלא לצאת לפני הזמן ולכן גרשו ושלחו.

"וְיִשְׁלַח אֶת-הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יָצוּא וְיָשׁוּב עַד-יְבֹשֶׁת הַמַּיִם" (ח, ז)

הטעם שהעורב היה הולך ומקיף סביבות התיבה

הנה חז"ל (מדרש אגדה, בוכר, פרשת נח פרק ח' סי' ו') נתנו טעם "ויצא יצוא ושוב" שהיה הולך ומקיף סביבות התיבה, ולא היה רוצה לילך ממנה, מפני שהיה חושד את נח פן יבא על בת זוגו, עיין בדבריהם ז"ל.

בס"ד אפשר לתת טעם נוסף לכך שהיה העורב מקיף סביבות התיבה ולא רצה לילך ממנה, והוא בהקדם דברי המדרש (בראשית רבה פרשה ל"א סי' י"ג) שבעת שנכנס נח לתיבה, נתן לו הקדוש ברוך הוא סימן אלו בעלי חיים יכניס לתיבה ואלו לא, שהבהמות והעופות המגיעים אל התיבה, כשהזכר הולך אחר הנקבה, תכניס אותם, ואלו שהנקבה הולכת אחר הזכר, הנח להם ואל תכניסם.

ויש לבאר שהיות ודוד המבול שינו סדר העולם, שדרך העולם הוא שהזכר הולך אחר הנקבה, והם שינו דרכם, לכן גם השם שינה סדרו של עולם, כנאמר, נבקעו כל מעיינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו (בראשית ז, יא). וסדר העולם אינו כן, אלא מים העליונים שהם מים זכרים, יורדים תחלה לארץ אצל מים נקבות שהם מי תהום, כמה דכתיב, תהום אל תהום קורא לקול צנוריק (תהלים מה, ח, ראה ירושלמי ברכות פרק ט' ה"ב ופרקי דר"א פרק כ"ג). אלא

משום שבני המבול שינו דרכם להוליך הנקבה אחר הזכר, כמו כן נידונו, שתחלה נבקעו כל מעיינות תהום רבה ואחר כך וארובות השמים נפתחו (בראשית ז, יא), עיין שם בדבריהם ז"ל.

ובזה יובן בס"ד שפיר הטעם שלא היה רוצה העורב להתרחק מן התיבה, והיה הולך ושב בצד התיבה, שהסיבה שהוא ניצל ונכנס לתיבה, משום שהיה מן אותם בעל חיים שהלכו הזכרים אחר הנקבות, ועל כן חשש שאם יעשה כבקשת נח וילך ויתרחק מן התיבה עד שכבר יצאו הכל מן התיבה, אז בת זוגו תצא לבדה מן התיבה, ותצטרך לחפש אחריו, ויהיה מצב שהנקבה הולכת אחר הזכר, והוא רצה שתהיה יציאתו מן התיבה כביאתו, שכשבאו אל התיבה באו באופן זה שהזכר הולך אחר הנקבה, כן תהיה יציאתם מן התיבה, שהרי רק בזכות כך הוא ניצל. לכן היה הולך ושב אל צדדי התיבה, כדי שתכף כשתצא זוגתו מן התיבה לעוף באויר, תכף ומיד יעוף הוא אחריה, ותהיה יציאה כביאה, שהזכר הולך אחר הנקבה.

"וַיִּשְׁלַח אֶת-הָעֹרֵב וַיֵּצֵא וַיֵּצֵא וְשׁוֹב עַד-יְבֹשֶׁת הַמַּיִם" (ח, ז)

מדוע בחר נח את העורב ואחר כך את היונה ולא בעופות אחרים?

הסיבה שנח בחר בתחילה לשלח את העורב ולא בעוף אחר, לפי שהקדוש ברוך הוא מזמין לעורב את מזונותיו שנאמר, לבני עורב אשר יקראו (תהלים קמז, ט). וכתוב, מי יכין לעורב צידו (איוב לח, מא). ולמה השם מרחם על העורב יותר מכל בריה? לפי שכתוב על השם כביכול, קווצותיו תלתלים שחורות כעורב (שיר השירים ה, יא), וכיון שנמשל לעורב זן ומפרנסו.

והסיבה שאחר כך שלח את היונה, ובה בחר מכל העופות, לפי שאמר נח בלבו אשלח את היונה ויזכור הבורא זכות כנסת ישראל שנמשלה ליונה שנאמר, יונתי בחגוי הסלע (שם ב, יד).

"וַיִּשְׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה... וְלֹא-מִצְאָה הַיּוֹנָה מְנוּחַ לְכַף-רַגְלָהּ וַתָּשֵׁב אֵלָיו אֶל-הַתֵּבָה כִּי-מַיִם עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח יְדוֹ וַיִּקְחָהּ..." (ח, ח-ט)

ידע נח כי באחרית הימים יותן לישראל מנוחה

"וישלח את היונה" - רמז לכנסת ישראל המשולים ליונה, ששולחה בגולה, "ולא מצאה מנוח" - שישראל לא ימצאו מנוח בגלות עד ש"ותשב אליו" - עד שיעשו תשובה. כי "מים על פני כל הארץ" אלו אומות העולם שנמשלו למים, שנאמר, הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש (תהלים סט, ב), דהיינו שבו בתשובה מפני אומות העולם המציקים להם, "וישלח ידו" - כי ידו של הקדוש ברוך הוא, פרושה לקבל את השבים. "ויוסף שלח את היונה" - היינו שחזר ושלחה בגלות אחר. ובמה יצאו מן הגלות על ידי "טרף בפיה" - בפיהן של ישראל, בתפילות ותחנונים, "וידע נח כי קלו המים" בזה יודע שהמלכויות יכלו כשיעשו ישראל תשובה. גם ידע נח כי באחרית הימים יותן לישראל מנוחה, והיינו "כי קלו המים" (בראשית ח, יא) - ממשא האומות.

דהיינו, כשם שלא מצאה היונה מנוח לכף רגלה, כך ישראל לא יהיה להם מנוח בגלות, וכשם שהיונה שבה אל התיבה, כך ישראל עתידין לשוב מהגלות לארצם, ועתיד הקדוש ברוך הוא לשלוח יד ולהשיבם אליו ולהקל משאם ממשא האומות.

"וַיִּשְׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה... עֲלֶה-זֵית טָרֶף בְּפִיהָ" (ח, יא)

רמז לגאולה שתבא בזכות לימוד התורה ותפילה

נח שלח את היונה מן התיבה, וכיון שכנסת ישראל משולה ליונה (ברכות נג:), על כן יש בפסוק זה רמז לכך שבחורבן בית המקדש, אף ששלח הקדוש ברוך הוא את כנסת ישראל, מכל מקום כשם שהיונה חזרה אל נח "לעת ערב", כך הוא רמז שתחזור כנסת ישראל אל הבורא "לעת ערב" הוא זמן הגאולה. ובמה תבא הגאולה? "והנה עלה זית טרף בפיה", הזיתים הם השמן הטהור, רמז לתורה הקדושה. "טרף", בגימטריא רפ"ח ניצוצין (עם הכולל). "בפיה", כי על ידי לימוד התורה והתפילות הנאמרים "בפה", תבוא הגאולה, כי ישונו למקומם ולתיקונם הרפ"ח ניצוצין ותבא הגאולה.

"וַתָּבֵא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה עֲלֶה-זֵית טָרֶף בְּפִיהָ" (ח, יא)

היונה אינה מחללת שבת

בספר מגדל עוז (בית מדות עליית הטבע) כתב היעב"ץ ז"ל, שבנוסף לנהר סמבטיון שהוא אות ומופת המעיד על יום השבת, יש אות נוסף על השבת, לפי שהיונה אינה אוכלת מהנתלש מן המחובר בשבת, דכנסת ישראל נמשלה ליונה (ברכות נג:).

ובספר דברי שאול (פרשת נח, ד"ה ולא מצאה) העתיק את דברי היעב"ץ בשינוי, וכתב שהיונה אינה תולשת מן המחובר בשבת. והוסיף שזהו הכתוב בפרשתנו, לפי שהיום שבו שלח נח את היונה שבת היה, ולכן כתיב "ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה", והיינו שכל השבת לא היתה תולשת והמתינה עד לעת ערב, וביציאת השבת תלשה עלה זית.

וכן כתב בספר עיון יעקב על העין יעקב (סוטה דף לח: ד"ה מכירין בצרי עין) ששמע מחכם אחד שמקובל שבני יונה מכירין התבואה שנקצרה בשבת ואין אוכלין ממנה. וכן כתב בפירוש פרחי שושנים על הזמר "יום שבתון אין לשכוח" שבני יונה אינם אוכלים בשבת מהתבואה שנקצרה באותה שבת, ולכך ממשיך המשורר "יונה מצאה בו מנוח" היינו היונה אינה שוכחת את יום השבתון, ולכן מצאה בו מנוח, שאינה אוכלת מתבואה שנקצרה בשבת באיסור.

"וְהֵנָּה עָלְהָ זֵית טָרֵף בְּפִיהָ" (ח, יא)

השמן מתוק ובו נמשלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל

אמרו חז"ל (סנהדרין יח:): אמרה יונה לפני הקדוש ברוך הוא, יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידך, ואל יהיו מתוקין כדבש ותלויין ביד בשר ודם. ע"כ.

מדברי חז"ל אלו משמע שהזיתים הם מרים, אולם יש להתבונן בדבר הלא אמרו חכמנו זכרונם לברכה (סנהדרין כד): שהתלמידי חכמים שבארץ ישראל מתוקים כזית?

ויש לתרץ שהפרי מתוק והאילן והעלים מרורים מאוד, ויש מפרשים שגם הפרי מר אבל השמן מתוק ובו נמשלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל - שם משמן טוב.

מהיכן העלה מגן עדן או מארץ ישראל

במדרש (רבה פרשה ל"ג סי' ו') יש מחלוקת מהיכן הביאה היונה את עלה הזית, רבי לוי אמר, מארץ ישראל הביאתו, שלא היה המבול בארץ ישראל. רבי בירי אמר, שנפתחו לה שערי גן עדן והביאה אותו.

וצריך להבין את כוונת המדרש, כי מה עניין לנו לדעת שהעלה הגיע מארץ ישראל או מארץ אחרת, ולמאי נפקא מינה? פירש ר' יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו דברי יהונתן (סוף פרשת נח) דהנה בגמ' (חולין דף ז:) איתא שחמורו של ר' פנחס בן יאיר לא היה אוכל דבר שאינו מעושר (ומסתמא כך היו החיות והעופות בדור המבול שהם זכו להשאר בחיים עם נח, היו בבחינת חמורו של ר' פנחס בן יאיר, שלא אכלו דבר שאינו מעושר - כך צריך לבאר את דבריו שם). והנה פרי הזית חייב במעשר מן התורה, אמנם העלה שלו פטור ממעשר.

ולפי זה כוונת המדרש היא, בהקדים שאלה מדוע היונה הביאה דוקא עלה זית ולא הביאה את פרי הזית עצמו, הרי כוונתה היתה לאכלו? על זה מתרץ המדרש, שהרי מארץ ישראל הביאה אותו, וזית חייב במעשר מן התורה, לכן הביאה היונה רק עלה זית שהוא פטור ממעשר, ורשאת לאכלו בלא מעשר.

הרמב"ן (בראשית ח, יא) מביא את המדרש הנזכר, שרבי בירי סובר שמגן עדן הביאה את עלה הזית. והקשה הרמב"ן, שהרי אם היונה הביאה את עלה הזית מגן עדן, שוב אין לנח הוכחה בהבאת העלה זית שמי המבול יבשו, שהרי מי המבול לא נכנסו כלל בגן עדן? והשיב, כי אולי היו שערי גן עדן סגורים וכאשר קלו המים נפתחו.

והגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א בספרו טעם ודעת (פרשת נח כאן) כותב, שאילולא דברי הרמב"ן היינו מיישבים את המדרש, שאין הכוונה שהיונה נכנסה ממש לגן עדן, אלא שמהגן נדף ריח טוב ונמשך בעלה הזית, והריח הוא שמשך את היונה לטרוף עלה זה, אבל באמת עלה הזית היה מארץ ישראל ולא מגן עדן ולכן היה בו הוכחה לנח שקלו המים.

ומוסיף הרב שאף שחרב העולם במבול, עדיין נמצאו מקומות שהיו בהם עצי זיתים שבורים, כמו שתרגם בתרגום יונתן (שם פסוק יא) והא טרפה דזיתא לקיט "תביר" ומחית בפיה ונסיבתיה מן טור משחא.

"עַד כָּל-יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקָר וְחֶם" (ח, כב)

כיון שאפשר ללמוד תמיד אות היא שהתורה היא חיי האדם

רואים בצרכים הגשמיים של האדם, שככל שהדבר נצרך והכרחי יותר, כך הוא מזומן ומצוי ביותר לבני האדם, כגון האויר שהוא נזקק לנשימה בכל רגע ורגע, המציאו הקדוש ברוך הוא בכל עת וזמן בכל מקום ובכל נקודה על פני כדור הארץ. המים שהם נזקקים לשתיה - אינם מזומנים ממש כאויר, אמנם ניתן להשיגם בקלות. האוכל - אם כי

אין מהנמנע להשיגו, מכל מקום יש בו טרחה מסוימת. מלבושים - ישנה טרחה יתירה להשיגם. אבנים טובות כסף וכו' דרוש עמל גדול להשיגם. נמצא שכל דבר שיש בו צורך גדול יהיה קל להשיגו וכל שאפשר להתעכב עבורו מעט, קשה יותר להשיגו.

ואמר על זה הסבא מקלם (דרכי המוסר ניימן עמ' כ"ח) אם בצרכים גשמיים כך, ברוחניות לא כל שכן, ואם אפשר ללמוד תמיד סימן שהוא הדבר הנצרך ביותר.

"וַיַּחַל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיֵּטֶע כְּרָם" (ט, כ)

השטן השתתף בנטיעת הכרם עם נח

אמרו רבותינו ז"ל (תנחומא פרשת נח סי' י"ג), כשבא נח ליטע כרם בא השטן ועמד לפניו. אמר ליה, מה אתה נוטע? אמר ליה כרם. אמר ליה מה טיבו? אמר ליה פירותיו מתוקים בין לחים בין יבשים, ועושים מהם יין המשמח אלהים ואדם, שנא' ויין ישמח לבב אנוש (תהלים קד, טו). אמר ליה בא ונשתתף שנינו בכרם זה. אמר ליה לחיי. מה עשה השטן, הביא כבש והרגו תחת הגפן, ואחר כך הביא ארי והרגו, אחר כך הביא חזיר והרגו, ואחר כך הביא קוף והרגו, והטיף דמן באותו הכרם והשקוהו מדמיהן.

מוסיף המדרש שבזאת רמז השטן, שקודם שישתה האדם מהיין, הרי הוא תם ככבשה שאינה יודעת כלום. שתה כהוגן, הרי הוא גיבור כארי ואומר אין כמותי בעולם. כיון ששתה יותר, נעשה כקוף- עומד ומרקד ומשחק ומוציא לפני הכל נבלות פה. ואם שתה יותר מדאי, נעשה כחזיר- מתלכלך במי רגלים בדבר אחר.

וכל זה אירע לנח הצדיק, ומה נח הצדיק שהקדוש ברוך הוא פירש שבחו, וכמו שנאמר בתורה "נח איש צדיק" (בראשית ו, ט), כך קרה לו (ששתה יין), שאר בני אדם על אחת כמה וכמה. ועוד שקילל זרעו ואמר ארור כנען. וחם על שראה ערות אביו נעשו עיניו אדומות, ועל שהגיד, נתעקמו שפתותיו, ועל שחזר פניו, נתחרך שער ראשו וזקנו, ועל שלא כסה ערות אביו, הלך ערום ונמשכה לו ערלתו, לפי שכל מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה.

ואפילו הכי חזר הקדוש ברוך הוא וריחם עליו, כמו שנאמר, ורחמיו על כל מעשיו (תהלים ט, ט), אמר הקדוש ברוך הוא, הואיל ומסר עצמו לעבדות יצא בשן ועין לחירות, דכתיב כי יכה איש וכו' לחפשי ישלחנו (שמות כא, כו). והלא דברים קל וחומר, ומה אם עבדו קנין כספו על שסימא עינו והפיל שינו, יצא לחירות. זרע ברוכי ה', שהם מטע ה' להתפאר, כשהן מתים, אינו דין שיצאו לחירות מן העוונות, שנא' במתים חפשי (תהלים פה, ו)? אמר הקדוש ברוך הוא בעולם הזה על ידי יצר הרע רבו עוונות, אבל לעתיד לבוא, והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר.

"וַיַּחַל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה" (ט, כ)

משה גלגול נח

בילקוט ראובני מביא שהקדוש ברוך הוא שתל את נשמת משה בימי נח ולא אצלח, לכך בפעם הראשון נקרא נח "איש צדיק". ואחר כך כשנסתלקה ממנו נשמת משה נקרא נח "איש האדמה". לכן בחטא העגל כשהתפלל משה לה' שלא יכלה את ישראל, אמר משה "מחני נא מספרך" (שמות לב, לב), רוצה לומר בימי המבול לא התפללתי, אבל עכשיו אמחה נפשי, וזה שכתוב "מחני" שהן אותיות "מי נח".

"עַל-בֶּן יֶאֱמֵר בְּנִמְרֹד גְּבוּר צִיד לְפָנָי יְהוָה" (י, ט)

הכתונת שעשה הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון הגיעה לנמרוד

רבי יהודה אומר הכתונת שעשה הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון, היתה מונחת בתיבה, לקחה חם והנחילה לבניו, ובניו לנמרוד, ובשעה שהיה לובש אותה כל בהמה חיה ועוף שרואין אותה היו נופלים על פניהם. ילקוט שמעוני (פרשת נח רמז ס"ב).

"וּלְעֵבֶר יָלַד שְׁנֵי בָנִים שֵׁם הָאֶחָד פִּלְגֵשׁ... וְשֵׁם אֶחָיו יֶקְטָן. וַיִּקְטֵן יָלַד אֶת-אֶלְמֹזָד וְאֶת-חֲצַרְמֹת" (י, כה-כו)

הדרך לנצח את היצר הרע

ראיתי בשם ר' לוי נחמני זצ"ל ביאור נפלא בפסוק זה. שהנה "עבר"- הוא האדם שעובר בעולם הזה. "ולו ב' בנים שם האחד פלג"- הוא היצר הרע שעושה "פילוג" מחלוקות ומריבה. "ושם אחיו יקטן"- הוא היצר הטוב שנקרא כך משום ש"מקטין" עצמו. והנה האדם שרוצה להגביר את היצר הטוב על יצר הרע, הדרך לכך מבוארת בגמ' (ברכות דף

ה. שיעסוק בתורה, נצחו מוטב, ואם לאו יקרא קריאת שמע. נצחו מוטב, ואם לאו יזכור לו יום המיתה. וזהו שאומר כאן הפסוק, "ויקטן ילד את אלמודד" - מלשון "לימוד", היינו "יקטן" שכאמור הוא היצר הטוב, "ילד את אלמודד" את העיסוק בתורה בכדי לנצח את היצר הרע. ואם עדיין לא נצחו, "את שלף" - שלף בגימטריא "שמע", דהיינו שיקרא קריאת שמע. ואם לא נצחו, את "חצר מות" - יזכור לו יום המיתה. וכדברי הגמרא הנ"ל.

"וַיִּפֶץ יְהוָה אֶתֶם מִשָּׁם עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ וַיַּחְדְּלוּ לְבַנֵּת הָעִיר" (יא, ח)

אנשי דור הפלגה נהפכו לדובים ופילים

הרוקח בסידורו (דף קע"ב) כתב דבר חידוש ופלא, שעד דור הפלגה לא היו דובים בעולם, ואנשי דור הפלגה נענשו ונתהפכו לדובים, ומפני כך הדוב שונא את האדם, וגם קולו עבה כמו אדם.

ודבר חידוש מצאתי בספר מלאכת שלמה על מסכת כלאים, מה ששמע מפי חכם חסיד מקובל ר' משולם זצ"ל, דאנשי דור הפלגה נתהפכו לפילים, וכן כתוב בספר הישר (פרשת נח).

ועל פי זה הוא נותן טעם לשבח למה שאמרו חז"ל במסכת ברכות (דף נח:): הרואה פיל קוף וקפוף, אומר ברוך משנה הבריות. ולכאורה מדוע נשתנו חיות אלו משאר בעלי חיים המשונים בצורתם, שרק עליהם נתקנה ברכה בשם ומלכות? ותירץ, היות ונפרע הקדוש ברוך הוא מן אנשי דור הפלגה שהפכו לקופים ופילים, וכמו שגם רואים שהקוף דומה לאדם, והפיל מבין לשון בני אדם, לכן תקנו חז"ל עליהם ברכת "ברוך משנה הבריות" כלומר שנשתנו מבני אדם ונהפכו לחיות השדה.

ובספר שלשלת הקבלה (חלק ג' הקורות בימי נח עמ' רי"ט) כתב שחלק מאנשי דור הפלגה נשאר בנצח אדם אך נעשו בריות משונות, שיש מין בריות שבזמן הקיץ נהפכים בצורת זאב ובזמן הקור שבים בצורת אדם, ועוד בריות משונות כאלה עיין שם. (הובא באוצר פלאות התורה)

"וַיַּחֲ-תֶרַח שְׁבַעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת-אַבְרָם" (יא, כו)

בשנה שנולד אברהם עמד כוכב אחד ממזרח ובלע ארבעה כוכבים לארבע רוחות השמים

בספר הישר (פרשת נח) כותב, בשנה שנולד אברהם עמד כוכב אחד ממזרח ובלע ארבעה כוכבים לארבע רוחות השמים, אמרו חכמים לנמרוד, בן נולד לתרח בשנה זו, שעתידה לצאת ממנו אומה שתירש העולם הזה והעולם הבא, אם רצונך יתן לאביו מלא ביתו כסף וזהב ונהרגהו. מיד שלח נמרוד אצל אביו, הטמין תרח אותו במערה שלש עשרה שנים, זימן הקדוש ברוך הוא שני חלונות מן האחד יצא שמן, ומן האחד יצא סולת. כשיצא מן המערה שרף את כל פסילי תרח אביו, ונמרוד פסק דינו כאשר עשה כן יעשה לו והשליכהו לכבשן האש.

"וַתְּהִי שְׁרֵי עֶקְרָה אֵין לָהּ וְלָד" (יא, ל)

אברהם ושרה היו מגיירים גרים בפועל והכניסו בהם את הנשמות

בזוהר הקדוש (ח"ג דף קס"ח ע"א) מובא שראש הישיבה דמתבתא עילאה שאל, הכתוב אומר (יא, ל) ותהי שרי עקרה, וכי אין אנחנו יודעים שאין לה ולד, למה כתוב "אין לה ולד", אלא כך אמר ראש הישיבה, ולד גשמי לא היתה מולידה, אבל הולידה נשמות, כי בהתדבקות התשוקה של אותם שני צדיקים אברהם ושרה, היו מולידים נשמות לגרים כל אותו הזמן שהיו עדיין בחרן, כמו שעושות נשמות הצדיקים ביחוד שלהם בגן עדן, כמו שנאמר, ואת הנפש אשר עשו בחרן, הנה ודאי עשו והולידו נפשות לגרים, ואחר כך היו מגיירים בפועל, והכניסו בהם את הנשמות. שמח רבי שמעון על חידוש זה ששמע.

מעלת תיקון חצות

הבאנו בתחילת הפרשה, את הרמז המתוק שאמר לנו מו"ר הגאון החסיד כה"ר אברהם רפול זצוק"ל שראשי תיבות "נח נח" הם נקודת חצות, נץ חמה. ולכן פירוש הפסוק "אלה תולדות נח נח איש צדיק" הוא, שעל האדם לזכות שתמיד יקום בנקודת חצות, ובנץ החמה, ואז יזכה למדרגת "איש צדיק", "איש" ראשי תיבות אדם ירא שמים וגם יזכה למדרגת "צדיק". ושם הבטחנו לבא בדברים אודות מעלת תיקון חצות, ועתה בחסדי השם נדרי לה' אשלם.

ראוי לכל ירא שמים לבכות על החורבן

כתב הטור (או"ח סי' א') וזה לשונו, וטוב למי שמקדים, שיכוין לשעות שמשנתנות המשמרות שהן בשליש הלילה, ולסוף שני שלישי הלילה, ולסוף הלילה, שבאלו הזמנים הקדוש ברוך הוא נזכר בחרבן הבית וגלות ישראל שבין האומות, והתפלה שיתפלל אדם באותה שעה על החרבן והגלות רצויה וקרובה להתקבל. עד כאן לשונו. וכן נפסק להלכה בשלחן ערוך (שם סעיף ב') וזה לשונו, המשכים להתחנן לפני בוראו, יכוין לשעות שמשנתנות המשמרות שהן בשליש הלילה ולסוף שני שלישי הלילה ולסוף הלילה, שהתפלה שיתפלל באותן השעות על החרבן ועל הגלות רצויה. ובסעיף ג' כתב, ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חרבן בית המקדש. עכ"ל. וידועה אימרת העולם שמתוך שאמר השו"ע וראוי לכל ירא שמים וכו', אם כן משמע שמי שלא אומר תיקון חצות אינו ירא שמים, ובספרים הקדושים איתא שסגולה ליראת שמים, לומר תיקון חצות.

ובמדרש רבה (ויגש פרשה צ"ג על הפסוק ויתן את קולו בבכי) איתא: כשם שלא פייס יוסף את אחיו אלא בבכיה, כך הקדוש ברוך הוא אינו גואל את ישראל אלא מתוך בכיה, שנאמר בבכיה יבואו ובתחנונים אובילים, וכך גם כתוב במדרש תנחומא (סוף סימן ה'), ובילקוט שמעוני (ויגש, רמז קנ"ב).

ובזוה"ק (ח"ב דף ר"ג) כתוב: כמה דבקדמיתא כתיב בכה תבכה הכא נמי לבתר בבכי יתהדרון דכתיב בבכי יבואו. ובדף י"ב כתב: פורקנא דישאל לא תליא אלא בבכי וכו' בבכיה דישאל יפקון מגלותיה הה"ד בבכי יבואו. ובארחות חיים להרא"ש איתא: יתאונן ויבכה על גלות השכינה גלות ישראל ועל חרבן בית המקדש וארץ הצבי, וכ"כ ב"נגיד ומצוה", ולכן צריך האדם לבכות ולזעוק בכל לילה על גלות השכינה וחרבן בית המקדש.

בזוהר הק' (פרשת ויחי רל"א ע"א) כתב, שבחצות הלילה זה הוא הזמן הראוי לבכות על החרבן, וז"ל (תרגום): כשמגיע חצות הלילה, וההתעוררות של צער השכינה על הגלות עולה מלמטה למעלה, אי נמי, התעוררות המלאכים בכל חצות לילה שבוכים ואומרים על נהרות בבל, אז הקדוש ברוך הוא מעורר את כל צבא השמים לבכיה על חרבן בית המקדש, ובוטט ברקיע ומזדעזעים עליונים ותחתונים, ר"ל הוא דומה כביכול למי שיש לו כעס על שונאיו ואינו יכול להנקם מהם, אז מחמת כעס בוטט במה שלפניו. עכ"ד.

כל החכמה שאבתי מהעצים והאבנים האלו, ואיך לא אבכה עליהם

הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצ"ל (לב אליהו בראשית עמ' ר"ט) מביא בספרו את מה שכתב הרמ"א בספרו "תורת העולה". כשנחרב בית המקדש היה ירמיהו הנביא יושב ובוכה על החורבן. נכנס אפלטון שהיה פילוסוף גדול בדורו, וראה את ירמיהו הנביא יהודי זקן יושב ובוכה על העצים והאבנים. אמר לו יש לי לשאול אותך ב' שאלות א. מה אתה בוכה על העצים והאבנים מה זה יעזור לך? ב. מה שעבר עבר ומה עכשיו אתה בוכה מה מקום לבכך? (כמו שאמר דוד המלך אחרי מות הילד מה יש לעשות) ענה לו ירמיהו הנביא. מה המקצוע שלך, אמר לו פילוסוף אני. אמר לו- בטח יש לך הרבה שאלות בא ותשאל. אמר לו הפילוסוף יש לי הרבה שאלות, ולפי דעתי אין אף אחד שיכול לענות לי עליהן ולפתור אותן. אמר לו-שאל לי השאלות. ושאל אותו כמה שאלות קשות ביותר ומיד ירמיהו ענה לו על כל השאלות כלאחר יד, והתפלל פלא גדול אמר לו ירמיהו הנביא, דע לך כי את כל החכמה הזאת שאבתי מהעצים והאבנים האלו, ואתה אומר שלא אבכה עליהם. ונדהם. ואמר לו מה תענה על השאלה השניה אמר לו לא אענה לך. כך מביא הרמ"א. והמפרשים מבארים מדוע לא ענה לו על השאלה השניה אלא הביאור שגוי לא יכול להבין שהפסוק אומר "בבכי יבואו ובתחנונים אובילים" שבאופן שטחי לא מבינים מדוע לבכות על ביהמ"ק ומה יעזרו הדמעות האלו, במקום זה עדיף לכאורה לעמוד חלוץ עם נשק ולעמוד להלחם ולנצח את האויב. אבל הנסיון הוכיח שהנשק לא יכול לעזור. אתה עושה

נשק ומייצרים נשק יותר גדול ואין לדבר סוף. אבל הפסוק אומר "בבכי יבואו ובתחנונים אובילים" - אם יש בכי אם יש דאגה על חורבן ביהמ"ק אז הנביא מבטיח בבכי יבואו ובתחנונים אובילים. ואת זה לא מבינים הגויים ולכן ירמיה הנביא לא רצה לענות לו על השאלה השניה.

מנהג רבנו הרש"ש הקדוש

בספר "שערי ירושלים" (עמוד 45) כתב, שהרב המקובל החסיד מוה"ר שלום שרעבי ז"ל היה נוהג ללכת בכל לילה, יחידי, לכותל המערבי בנקודת חצות לילה, בכדי לומר שם תיקון חצות בבכי ואנינה. אולם הערבים הדירים שם, היו מופרעים משנתם לקול צעקתו ואנקתו על גלות השכינה. אבל, הם לא נגעו בו לרעה. וזקנינו הגידו לנו כי באחת הפעמים, התאמרו הגויים ההם והתייעצו להתאסף לשמור את הדרך, להתנפל עליו ולהכותו בעוברו שמה, ועמדו הכן להתחרות עליו. ויהי בעברו דרך שם ובראותו אותם, היתה עליהם חתת אלוקים, ובהגיעו למולם, נשתתקו ויהיו כולם כנציבי אבן, כאילו הם תקועים בארץ במסמדות, מבלי יכולת להניע יד ורגל. והוא עבר לפניו ואין מהם פוצה פה, ואף אינו יכול לזוז אנה ואנה. אז הלך לדרכו לומר תיקון חצות והתפלש בבכי, ויעבור על פניהם גם בשובו לשיבתו, והם נצבים על עמדם מבלי לזוז ממקומם, וישארו כך עד אור הבוקר.

בראות ראשי עדתם את הדבר, הבינו כי זאת היתה להם מפעולות הרב החסיד של היהודים. לכן, הלכו הם וקרוביהם אל הרב, ויתנפלו לפני רגליו ויבקשו סליחתו להתירם ממאסרם וכי לא ישובו עוד לכסלה. ויעתר הרב לבקשתם, ויבקש לפני ה', ותכף, הותרו ממאסרם. אז התקדש שם האלוקים בין כל אנשי העיר ויאמינו בה' וברב החסיד הרש"ש זצ"ל.

השכינה תובעת עלבונה

"אלבראך, מחל מבכו אל יהוד" (הכותל הקדוש, מקום בכיית היהודים), כן נקרא הכותל המערבי בפי הערבים מקדמת דנא. בתקופה הראשונה, היו הישמעאלים מרכינים את ראשם לפני אלה החכמים, אבלי ציון, מסדרי "חצות" על יד הכותל, ואת הרב שלום שרעבי ז"ל, ראש המקובלים משיבת בית אל. כשהיה בא בחצות הלילה אל הכותל לבכות על גלות השכינה, היו הישמעאלים החרדים, מנשקים את ידיו בהכנעה גמורה. ולא רק החכמים הספרדים, גם יחידי סגולה מעדת האשכנזים ורבים מבני הישיבות, היו באים לילה לילה לבכות, ולסדר "חצות" על יד הכותל.

אשה אחת מבנות ציון וירושלים, "מלכה די פרנס", מאחת המשפחות הכי עתיקות בירושלים, התנדבה לדאוג למים, לנרות, לכסאות ולספלים, בהיותה מחזיקה באחת החצרות מול הכותל. במצוה זו החזיקה שנים רבות. מעולם לא הזיקה שום בן אדם ושום פרא אדם. אשה חשובה היתה, צדקת, וגם הישמעאלים כיבדוה והוקירוה, והיו קוראים לה "סית אלבראך" (האשה של הכותל המערבי). נשיאי המוסלמים הגדולים וראשי בעלי הדת המוסלמים, היו שולחים לה בסתר לבקש תפילה ותחנונים מאת החכמים בעלי החצות, בעדם ובעד בני ביתם.

ויהי באחד הלילות קרה מקרה שהרעים למחרתו את כל העיר, וכמו היהודים כן הישמעאלים, ראו בו אצבע אלקים. אחד ממשפחת "אל-חוסני", שובב, בן יחיד להוריו, פגע ופצע בה. מלכה נפלה בהתעלפות, וכל עוד נפשה בה, הובלה לביתה ברחוב החברונים, על-יד החנויות. הרופא הצרפתי, ד"ר לוצאני, בטפלו בה במזור ותחבושת, ספר כי גם אותו השובב הפרא שפגע בה, נפל למשכב באותו הלילה ונשאר בביתו כבול עץ. מחלת השיתוק תקפתהו ולא קם ולא זע. ותהי צעקה גדולה. ובעוד הרופא עומד ומטפל בה, התפרצו הורי השובב בבית מלכה די פרנס, בבכיות ובבקשות, בנשיקות יד, בכריעות ברך, בעינים ניגרות דמע באמרם: חוסו נא, רחמו נא, סלחי רחמניה, גם אללה רחמן וסלחן, העתירו בעדו ובעדנו ושב ורפא לו. בלעדיו, חיינו אינם חיים. גם אשתו של המושל אורשיד פאשה שבאה עמהם, בקשה גם היא מאת מלכה שתסלח ותעתיר בעד המשותק, בן יחיד להוריו. מלכה די-פרנס התאמצה לקום ממטתה למרות שהרופא לא הרשה לה, ותאמר להם לשוב הביתה ולחכות לתשובתה. המה שבו לביתם, ומלכה התאמצה בכל כוחה והלכה באשר הלכה. משיבת "בית-אל" שלחה להורי השובב לאמר, אם חפצים המה בחייו, חיים של נימוס ודרך ארץ, אז עליהם להביא אותו במיטתו אל הכותל המערבי ושמה יתוודה. שם יאמר על חטא, שמה בפני הקהל הקדוש יבקש סליחה מאת השכינה שלא זזה ממקום הכותל אף בזמן חורבנו, ושמה יכופר לו.

החזות הזו היתה חזות נוראה, איומה וקדושה. השתוקי הובל במטתו לכותל, ובנוכחות קהל גדול מהיהודים ועוד יותר מהישמעאלים, התוודה וביקש סליחה. הרב המקובל רבנו הרש"ש ז"ל פרש ידיו עליו ויתפלל אל ה' לאמר, אל נא רפא נא לו, למען קדושת שמך הקדוש ולמען קדושת המקום, ולמען כבוד ישראל בארץ ובגולה, וכל הקהל ענה

אמן. הרב ציוה לשני חכמים ללוות אותו הביתה והחולה קם ויחי. נשאר אוהב את היהודים, מוקיר ומעריך את קדושת מקום הכותל והמתפללים בו.

וכבר כתב רבנו הרש"ש במוסר לראש השנה, "הנה האיש הירא ורך הלבב יירא ויתחמץ לבבו, ולבו יחיל בקרבו למול החטא שחטא והכריח את אמא השכינה רחל נוק' דז"א, אשר היתה מגן לעזרו ומושיעה בעדו בעת הצרה, כיצד יוכל לחטוא ולהחטיא לאחר שידע כי ע"י החטא גורם צער גדול בשמים, ועל זה ידו כל הדוים".

גם תלמידי חכמים צריכים לומר תיקון חצות

מז"ר הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל, ראש ישיבת "פורת יוסף" שמדי דברו במעלתם של עבדי השם, העומדים בבית ה' בלילות, הזכיר תמיד בגעגועים את שארו המקובל הגאון הצדיק רבי יעקב חיים סופר זלה"ה, בעל "כף החיים", שהיה זריז ומהיר כל ימיו להיות ער ב"נקודת חצות", ולערוך בשעה זו את הקינה והתיקונים על חורבן בית המקדש וגלות השכינה. לאחר שהיה גורם ושונה פרקי משניות (שכידוע נהג ללמוד ח"י פרקי משנה בכל יום) וחוזר אל ערש יצועו לישון מעט, ומתעורר שוב בהשכמה לפני שיעלה עמוד השחר כדי לעסוק בתורה, עד שהגיע זמנו להתפלל שחרית כותיקין עם הנץ החמה.

והיה מקריא לפעמים באזני תלמידיו מתוך הספר "תיקון חצות" שחיבר הגאון רבי בן ציון שפירא זלה"ה, והמה דברים שכתב במעלת מי שהוא זריז ונשכר לקיים סדר תיקון חצות דרך קבע, מה נעים גורלו בתיקונים ויהודים שעושה בעולמות העליונים, ומה רב הטוב הצפון לו מבעל הגמולות.

אף נהג לומר בנוגע לאברכים בני תורה, מאחרי שבת, מכיון שהם עדיין ערים קרוב לחצות - מוטב שימתינו עוד מעט מלישון, וידקדקו לומר "תיקון חצות" בפלגות ליליא, כי אין ערוך למעלת אמירה זו וחשיבותה בשמי מרומים.

שהרי כשאדם קם בחצות לילה ואומר תקון חצות ומתפלל בעד כלל ישראל, בקל יכול לבוא לשכליות גדולה, ועל ידי כך בנקל יתקן את מידותיו, ולא יצטרך לסיגופים.

עוד אמר ראש הישיבה זצ"ל בהספדו את חכם נתן סאלם זצ"ל דיבר על קימת חצות, וז"ל: "הזכרתי עתה קימת חצות אומר מילים מספר. אני זוכר שהיו פעם בעלי בתים שהיו ערים עד חצות ולומדים כדי שיוכלו לעשות תיקון חצות. אנו לא זכינו לכך. אבל כואב לנו לשמוע שיש בני ישיבות רבים בני תורה והספסלים התרבו בבית המדרש ב"ה, ולומדים קודם חצות ועד אחר חצות ואח"כ הולכים לביתם בלא לומר תיקון חצות. מעלת תיקון חצות עוד לא חדרה והורגלה בימינו. וזה בניגוד לדרכו של חכם נתן. ולכן אומר, אין לנו חליפתו ואין לנו תמורתו אמנם יש לנו בני תורה רבים שואפים לגדלות בתורה אבל אינה אותה שלימות של דורות הראשונים שאפילו ת"ח פשוט ובעל בית פשוט היה יודע שלא רק צריך להיות גדול אלא גם שלם, בחסידות בקדושה ובתפילה. ומעולם לא ראינו ת"ח בדור הקודם מתפלל בשטיבלאך וכל אחד היה לו מנין קבוע".

מעשה המעורר לתקון חצות

וכבר כתב בספר קב הישר (פרק צ"ג, אות ו') קבלה אמיתית היא ביד. כל מי שבלבו תמיד צער על גלות השכינה כביכול, זוכה לכתר תורה. ודע מה שכתב האר"י ז"ל על מורנו ורבנו הרב רבי אברהם הלוי שחיבר התקוני שבת, שהיתה דירתו בצפת תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן, ובכל חצות לילה קם וסבב כל הרחובות של היהודים ונתן קולו בקול מר ואמר, אחינו בני ישראל, הלא ידוע לכם שהשכינה היא בעוונותינו הרבים בגלות כביכול, ובית מקדשנו היה לשריפת אש, קומו ונצעק אל אלהינו שהוא מלך רחום וחנון, אולי ישמע ה' את קול תפלתינו, וירחם את עמו שארית פליטת ישראל. והיה החסיד ההוא צועק ולא נתן מנוחה לכל בני העיר, והיו קמים כלם בשעה חדא, לבתי מדרשות, והיו אומרים התקון חצות, ואחר כך היו לומדים איש איש לפי השגתו, יש מהן היו עוסקים בדברי קבלה ובזוהר, ויש מהם שהיו עוסקים בגמרא ובמשניות, ויש מהם שהיו עוסקים בתורה ונביאים וכתובים, ואחר כך היו אומרים פזמונים ובקשות עד אור היום, והיה מעורר רחמים. והרב האר"י ז"ל היה מפליג בחסידותו, ואמר עליו על החסיד רבי אברהם הלוי ז"ל שהוא היה גלגול של ירמיה הנביא. ופעם אחת אמר לו האר"י ז"ל, דע כי שלמו ימך, והגיעו ימך למות, אם לא שתעשה תקנה אחת שאלמך, ואם תעשה אותה תקנה, אז תחיה עוד כ"ב שנים. וזו היא התקנה שלך "שתלך לירושלים ושם תלך להתפלל לפני הכותל המערבי ותשפוך תחנוןך ותזכה לראות השכינה". ואז הלך החסיד לביתו וסגר את עצמו ג' ימים וג' לילות, בתענית שק ואפר ואחר כך הלך לירושלים, ובא לפני הכותל המערבי בתפלה ובתחנונים בבכי גדולה. ואחר כך ראה על גבי הכותל צורה דוגמת אשה מלובשת שחורים, ותכף מרב פחד, נפל על

פניו ארצה, והיה צועק ובוכה בככי גדול ואמר אוי אוי שראיתך בכך, אוי אהה על נפשי והיה מאריך בבכיות ובזעקות, והיה ממרט בשערות ראשו עד שנתעלף וירדם. ואז ראה בחלום שבאה אליו רוח הקודש בבגדים נאים ואמר התנחם בני אברהם כי יש תקוה לאחריתך וישבו הבנים לגבולם. כי אשיב את שבותם ורחמתי אותם. ויקץ וישא את רגליו וחזר לצפת ובא אל האר"י ז"ל, ותכף אמר האר"י ז"ל אני רואה בך שזכית לראות פני השכינה, ומעתה תהיה בטוח שתחיה עוד כ"ב שנים. וכן היה שהחסיד חיה אחר זה כ"ב שנים. ע"כ.

ומהחסידי הנזכר לעיל יראה כל אדם לעשות כן, לקום בחצי הלילה או קודם אור היום, להתאבל על חורבן בית המקדש. ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשם שמים (ברכות ה:).

החת"ס עם בני ישיבתו עושים תיקון חצות כל ליל ששי

מובא במנהגי החתם סופר (אות מ"ו) שהיה עורך תיקון חצות בכל ליל ששי כל השנה, עם בני ישיבתו, וכן בנו הכתב סופר, וכן נכדו השבט סופר אחריו, לעת זקנת השבט סופר נחלש, ולא היה יכול להשתתף עם הבחורים, וממילא נחלש התיקון חצות. בא החת"ס בחלום לבתו הצדקנית מרת שמחה לעהמן ע"ה ואמר לה, תשאלי את נכדי מדוע הפסיק את עריכת תקון חצות בישיבתנו הקדושה. מאז התאזר השבט סופר עזו והחזיר העטרה ליושנה.

ומסופר על מרן החת"ס ז"ל שפעם היה איש אחד הש"ץ לתיקון חצות, ואמרו בקרירות, והקפיד עליו מאד, היתכן הלא בתקון חצות נמס כל לב והיה למים.

תיקון חצות של חכמי פורת יוסף

לאחר מלחמת יום הכפורים, באחד הימים נכנס מרן ראש הישיבה כמוהר"ר יהודה צדקה זצוק"ל לישיבה, ודיבר בחום גדול על צער השכינה ומעלת תיקון חצות ולימוד התורה לאחר חצות, כמה דברים אלו עוזרים מאד לשכינה ומקרבים הגאולה, והביא עמו ספר קרבן אשה לרבנו אליהו שמאע הלוי זצוק"ל, שבהקדמה מדבר על מעלת תיקון חצות, והביא שם מעשה נורא שהיה בחלב (המובא לקמן). וסיכם את הדברים שלכל הפחות פעם בשבוע נעשה כזאת, ומאז הנהיג שפעם בשבוע בליל ששי יבואו כל תלמידי הישיבה מחצות הלילה, ויברכו ברכות השחר ויאמרו תיקון חצות יחד בבכיות, ואח"כ ילמדו עד אור הבוקר, וכן עשה הלכה למעשה, וכן נוהגים עד היום בישיבה בראשות מו"ר הגאון הגדול כמוהר"ר משה צדקה שליט"א, וזה המעשה.

שכר הקמים בחצות

בספר קרבן אשה כתב וז"ל: אני אגיד מה שראיתי בימי חרפי במקומנו ארם צובה, שהעיר ה' רוחו לאחד ממשפחת בית דוד, זה שמו חכם ידידיה בן דיין נ"ע, שאזר כגבר חלציו, והיה קם קודם חצות לילה, והיה לוקח עמו משמשי בית הכנסת, והולך ודופק על דלתי פתחי בני ישראל לקום לבוא לביהכ"נ אחר חצות לילה, ויהי ה' עמו, שתיתכף היו קמים ממטתם, ולא היה אחד מחזיר פניו ריקם, והולכים לביהכ"נ, עד שכמעט יכולני לומר שרוב קהל עדתינו היו קמים אחר חצות, ובאים לביהכ"נ ויתאספו חבורות חבורות, חברה אחת ת"ח לומדים גמרא ותוס', ואני הקטן הייתי מחברה זו, ויש חברה שלומדים שו"ע או"ח, ויושב עמהם איזה ת"ח להאיר עיניהם ולהבינם, ויש חברה שלומדים זוהר, ויש חברה שלומדים ספרי מוסר, כמו ראשית חכמה וספר כד הקמח, באופן דכל בי עשרה שכינתא שריא, ובכל ליל ששי יש כמה אנשים שהולכים לביהכ"נ, מתחילת הלילה עד הבוקר, ולומדים בתיקון צמח, ובלייל שבת היה הולך מבעוד יום, ומזמין שמן למאור, ומדליק נרות הרבה בכל ביהכ"נ, ומתמלא אורה, והיו באים רוב הקהל וכמעט כולו, ולומדים כולם בספר תהלים כולו בקול רם מלה במלה, ואח"כ קוראים שיר השירים כולו, וכן היה עושה בכל ערב ר"ה, והיו באים כל הקהל מאליהם לביהכ"נ בשני לילות אלו, מרוב חפצם וחשקם לבוא לביהכ"נ המכובד באורים, וברוב עם הדרת המלך, והיה האיש אומר מקרא זה, וחובל עול מפני שמן, חובל עולו של סנחריב, מפני שמנו של חזקיהו, שהיה מרבה נרות בביהכ"נ כדי שיבואו ללמוד ולהתפלל, ובאמת שלזה צריך הוצאה מרובה, והקדוש ברוך הוא סייעו שהיו כל הקהל מסייעים אותו במצוה זו.

מעידני עלי שכל זמן שהיה מנהג הטוב הזה בידם, היה אור לבני ישראל בכל מושבותם, ולא היה להם כל אותן השנים שום עצבות ושום דאגה, ולא קרה שום נזק לאחד מבני ישראל, והיה שבע בעולם, והכל בזול, והכל מצוי בחנם, אין כסף נחשב, ובמעט ריוח שירויחו היה מספיק להם אכול ושבע והותר, ואין דאגה בלב איש, על המחיה ועל הכלכלה, וכמה זקנים מופלגים היו בדור ההוא, ככוחם אז כוחם עתה, ולית מאן דמית בלא זמניה, היו מתים בלא צער,

ועל דור זה אני אומר ועמך כולם צדיקים, ומלבד זה מנהגם היה שכל יום ויום אחר התפילה, קובעים מקום ללמוד בקביעות, ויושב חכם ודורש להם כשיעור שעה ויותר, אח"כ יוצאים מביהכ"נ לביתם לשלום.

מעשה נורא עם מו"ר השד"ה

עוד מעשה כעין זה הביא בספר פאת השד"ה (של מו"ר ר' שאול דוויק הכהן זיע"א), שבשנת תרנ"ז התעוררו מחכמי ורבני וחסידיו ארם צובה הדרים בירושלים, לזכות את הרבים לעשות תיקון חצות, כמנהג בני ארם צובה, ויסדו חברה שומרים לבוקר לקום בכל לילה בחצות, לקבוע לימוד עד אור הבוקר, כל אחד ותלמודו בידו, ש"ס, רמב"ם, שו"ע, זוה"ק, משניות, ותהילים, כל אחד לפי כחו ויד השגתו, ולמטרה זו מינו גבאי החברה, שמש זריז לעורר הלומדים בחצות לילה, לבוא לביהכ"נ רבן יוחנן בן זכאי בעיר העתיקה. הגבאים והמנהלים אף שדרו מחוץ לעיר העתיקה, שמו עין השגחתם לנהל הישיבה והלימוד במועד הנקבע. והנה אחד מהרבנים הגדולים כמוה"ר שאול דוויק הכהן זיע"א, חלה ושכב בבית חולים, בלילה נגלה אליו הרה"ג מוהר"ר נסים לופס זיע"א, ואמר לו, ידידי, דע לך כי מהמעשה של קימת חצות שיסדתם וזיכתם את הרבים בירושלים, גרמתם נחת רוח ושמחה גדולה ועילוי לשכינה, אולם למה שלשה לילות שלא נקראו האנשים ללמוד, בהקיץ הרב משנתו שמח אחד גיסא על הנחת רוח שעושים לבורא, ונצטער מאידך גיסא על איבוד השלש הלילות שלא קמו, ולא ידע מה הסיבה. בבוקר בירר אצל חכמי ורבני ארם צובה. ונודע שהשמש לא היה בקו הבריאות ושלח אחד מקרוביו שיעוררם במקומו, אולם האיש התעצל ולא קיים הבטחתו, וקיבל השמש על עצמו שמהיום והלאה יזדרז וישתדל בכל עוז במלאכתו לעורר הלומדים.

חובת הכרת הטוב כלפי בית מקדשינו

ובספרים הקדושים הביאו משל נפלא ומרגש הממחיש לנו עד כמה מחוייבים אנו לבכות ולהצטער על העדר בית מקדשנו: משל לאשה שהתעברה לאחר שנים רבות של עקרות, והנה הגיעה שעת הלידה. הבעל כמובן התרגש מאוד, אך הנה ניגש אליו הרופא ואומר לו שישנו סיבוך עם הולד, ועל כן ישנה אפשרות אחת מן השתים, חד משמעית, או שהאשה תשאיר בחיים, או הולד. כשמוע הבעל את הבשורה הקשה הזו חשב וחשב, ולא ידע מה להחליט. מצד אחד, עד שסוף סוף אשתו נתעברה וכל כך ציפו לולד הזה, כיצד אפשר להרגו, ומאידך איך אפשר לאבד בשביל זה את אשת נעוריו, לחיות בלי אשתו שהיא עזר לו, מחמת הספק, אמר הבעל לרופא: נשאל את אשתי מה לעשות.

כשסיפרו למעוברת את הבעיה הקשה התחבטה מאוד ולבסוף החליטה שעדיף להשאיר את הולד בחיים והיא תהיה כפרה עבורו.

אולם בקשה אחת היתה בפי המעוברת אל בעלה: שכשהילד יגדל, תמיד יזכירו לו את המעשה הזה שאמו מסרה את חייה בעבורו, בכדי שיכיר טובה לאמו, ותמיד יתפלל וילמד בעבורה להעלותה מדרגה לדרגה בגן עדן.

והנמשל הוא שבית המקדש היה משמש לנו כאם אוהבת, כשהיינו נטמאים בעבירות היינו מתנקים על ידי הקרבנות בבית המקדש ונטהרים לפני ה' רחום וחנון. אמנם מחמת ריבוי העוונות נתחייבו עם ישראל כלייה, והיה צריך לבחור אחת מן השתים, או שחלילה תהיה כלייה לעם ישראל או שתחת זה יחרב בית המקדש. וכשם שאמרו במשנה (סנהדרין מו.) שכשאישי מיישראל נתחייב מיתה על ידי דין, מה השכינה אומרת, קלני מראשי קלני מזרועי, כלומר, (כביכול) כבד עלי ראשי זרועי מרוב צער היהודי שיוצא להורג בעבור עוונותיו, כך בזמן חורבן הבית, כשראה הקדוש ברוך הוא שעם ישראל נתחייבו כלייה, אמר: כבד עלי ראשי כנגד בית המקדש, כבד עלי זרועי כנגד עם ישראל משום ששניהם חשובים לי.

ואז הסכימו המזובח, הכרובים ובית המקדש ללכת כפרה בעבור עם ישראל, והעיקר שהם יפשטו במעשיהם. ואכן כך נהיה, שהקדוש ברוך הוא גרם לשריפת בית המקדש ושפך את כעסו על עצים ואבנים. וכשעם ישראל נזכרים בטובות שנעשו לו על ידי בית המקדש, מתפללים בעבורו שהקדוש ברוך הוא יבנהו ככתחילה. יהי רצון שנוכה לראות בעיניים פקוחות את בית המקדש בבנינו, יחד עם השראת השכינה, כי בית המקדש הוא בשבילנו כאמא.

חומרת עון הגזל

כאמור לעיל בריש פרשתנו, הובאו דברי רש"י ז"ל על הפסוק "כי מלאה הארץ חמס", שלא נחתם גזר דינם של דור המבול אלא על הגזל. ומקורו טהור מסנהדרין (דף קח.), ואמרנו להרחיב את היריעה ולבא בדברי כיבושין על הזהירות מן הגזל ומתולדותיה.

מה שהשקר מוליד המארה נוטלת

מובא במדרש שוחר טוב (פרק ז') אמר ר' לוי בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לנח שיכניס לתיבה שנים שנים מכל מין ומין, נכנסו כל אחד ואחד וזוגו עמו, בא השקר וביקש להכנס לתיבה, אמר לו נח, אי אתה יכול להכנס אלא אם כן תשא לך בת-זוג, הלך השקר לבקש לו בת-זוג, פגע במארה (הממונה להחסיר ממון בני אדם), אמרה לו מהיכן באת, אמר לה מאצל נח, שהייתי רוצה להכנס לתיבה ולא הניח אותי באמרו אינך יכול להכנס אלא אם כן יש לך בת זוג, האם רצונך שתהיי את בת זוגי? אמרה לו ומה המוהר שאתה נותן לי, אמר לה, אני מבטיחך שכל מה שאני מסגל את נוטלת. הסכימו כן, ונכנסו שניהם לתיבה. כיון שיצאו, היה השקר הולך ומכנס, והמארה נוטלת ראשון ראשון. בא השקר ואמר למארה היכן כל אלה שסיגלתי, אמרה לו ולא כן הותנה בינינו שכל מה שאתה מכניס אני נוטלת?! ולא היה לו פתחון פה, לכן נאמר, והרה עמל וילד שקר (תהלים ז, ט). וכן המשל אומר, השקר מוליד והמארה נוטלת. (הובא בקצרה בדעת זקנים מבעלי התוספות, כאן).

ממון המושג במרמה יהפך לו לרעה

מכאן מוסר השכל לכל יחשוב אדם כי על ידי שקר ומרמה יצליח להתעשר, וכסף וזהב ירבה לו מאד, כי על זה נאמר, קורא דגר ולא ילד, עושה עושר ולא במשפט, בחצי ימיו יעזבנו, ואחריתו יהיה נבל (ירמיה יז, יא). פירוש, "קורא" הוא עוץ ששמו "קורא" (ככתוב בשמואל א, כו, כ) כאשר ירדוף "הקורא" בהרים). "דגר" היינו ישב על ביצים של שאר עופות, "ולא ילד" את הביצים ההם, בסופו של דבר, כשהאפרוחים יוצאים מקליפות הביצים, עולים עליו ומורטים את כנפיו ואוכלים אותו, ואם הצליח לברוח מהם מוצאת אותו חיה וטורפת אותו ואוכלתו. מי גרם לו זאת, על שגזל ביצים שאינן שלו ודגר עליהן. ("דעת זקנים מבעלי התוספות" בפר' כי תצא, על הפסוק כי יקרא קן צפור). ולכן "ומעוף השמים יחכמונו" (איוב לה, יא), היינו תחכם ותלמד מעוף זה, שכמו כן ה"עושה עושר ולא במשפט", המשיג עושר על ידי שקר ומרמה, "בחצי ימיו יעזבנו, ואחריתו יהיה נבל", יפורסם שמו לחרפות לדראון עולם, וכן כתוב, לא יחרוך רמיה צידו (משלי יב, כז), לא יחיה ולא יאריך ימים הצייד הרמאי, זה הצד בפיו אנשים תמימים, והרה עמל וילד שקר.

גזל גוי ומיד נענש

וכן אמרו בתנא דבי אליהו (רבה, פט"ו), מעשה באדם אחד מישראל שמכר לגוי אחד ארבעה כורים של תמרים, ומדד לו בבית אפל, אמר לו הגוי, האלהים בשמים ואתה בארץ יודעים על המדה שאתה מודד לי. ומתוך שמדד לו בבית אפל חיסר לו שלשה סאים של תמרים מארבעת הכורים (כור הוא שלשים סאה). לאחר מכן נטל הישראל את מעותיו ולקח בהם כד של שמן והניחו במקום שמדד את התמרים לגוי, נשבר הכד מאליו ונשפך השמן. התחיל מתרעם ומטיח דברים כלפי מעלה. בא אליו אליהו ואמר לו בני כתוב בתורה (ויקרא יט, יג) לא תעשוק את רעך ולא תגזול, רעך הרי הוא כאחך, הא למדת שגזל הגוי אסור.

מקפיד בתפילין כל היום ונכשל בבין אדם לחבירו

מה מאד יש להצטער שיש בני אדם שומרי מצוות הנוהרים בדברים שבין אדם למקום, ואילו בדברים שבין אדם לחבירו הותרה להם הרצועה לעשות כאוות נפשם. וכבר אמרו בירושלמי (ברכות פ"ב ה"ג), תפילין מפני מה לא החזיקו בהם ללובשם כל היום, מפני הרמאים. כלומר, למה לא הקפידו להניח תפילין כל היום, מפני שהיו אנשים רמאים שהיו מניחים תפילין כל היום ואז היו האנשים מחשיבים אותם לצדיקים ובאמת היו רמאים ובזה היו מוליכים שולל את רואיהם. הרי שמידה זו להקפיד בדברים שבין אדם למקום ולא בבין אדם לחבירו מידה ישנה היא.

ובירושלמי (שם) מעשה באדם אחד שביקש להפקיד מעותיו אצל אדם נאמן, מצא אדם אחד שיושב בבית המדרש ומעוטר בטלית ומוכתר בתפילין, ובראותו כן היה בטוח שצדיק גדול הינו, על כן סמך עליו והפקיד מעותיו

בידו. לאחר מכן תבע מעותיו, והלה כפר בכל, באמרו איני מכירך, לא היו דברים מעולם. אמר לו המפקיד לא לך האמנתי והפקדתי, אלא לתפילין שעל ראשך.

הבריות אומרות עליו אוי לו או אשריו

ומה מאוד יש להתרחק מכך ועל כך אמרו חז"ל (יומא פו.) מי שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ואין משאו ומתנו באמונה, מה הבריות אומרות עליו, אוי לו לפלוני שלמד תורה, אוי להם לאביו ולרבו שלימדוהו תורה, פלוני שלמד תורה, ראו כמה מקולקלים מעשיו וכמה מכוערים דרכיו. אבל מי שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ומשאו ומתנו באמונה ודיבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו, אשרי פלוני שלמד תורה, אשרי אביו ורבו שלימדוהו תורה, אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמד תורה ראו כמה נאים דרכיו וכמה מתוקנים מעשיו, עליו הכתוב אומר, ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מט, ג).

הגזלן והנגזל מוכרחים לחזור בגלגול

כתב הגאון מוילנא (עיין פירוש הגר"א משלי יד, כה) הגזלן דבר מחבירו ולא החזירו עד כלות ימיהם, מוכרחים שניהם לחזור בגלגול, הגזלן והנגזל. עוד מובא בשם הגר"א (ספר הגר"א מוילנא עמ' מ"ו) אין הלומד רואה סימן ברכה בלימודו אם בביתו תקוע מסמר אחד שאינו שלו.

בימינו "רובם בגזל" מחמת ריבוי ההוצאות והמותרות

כתב החפץ חיים (ליקוטי אמרים פ"ב), הנה עון גזל מפורש בתורה, לא תעשוק את רעך ולא תגזול (ויקרא יט, ג) וגם מפורסם הוא בכל ישראל לאיסור כמו בשר חזיר ממש. אכן איזה דבר נכנס בכלל גזל, זה נעלם מהרבה בני אדם, אפילו מהישרים בלבותם.

עוד כתב (שם) הנה המצוה הזאת של השמירה מגזל היא מן המצוות המושכלות, שאילו לא ניתנה התורה ימצאנה האדם בשכלו, והיא מז' המצוות שנצטווה אדם הראשון. וצריך האדם שישא ויתן באמונה ויהיה נקי כפים מן הגזל... ודע עוד דדין שמים באיסור גזל חמור הרבה מאד, עד שאפילו גרם הפסד לחבירו, ופחות מזה, יכנס גם כן בכלל איסור גזל.

והוסיף (שם, פ"ה) שהסיבה הראשונה לעון הגזל שהופקר בעיני האנשים, היא ריבוי ההוצאות ומותרות המלכודים שנעשו קבע בעונותינו הרבים, וזה גורם בזמנינו את כל הצרות וכל התלאות מבפנים ומבחוץ וכו'.

כסף המגיע במרמה סופו לאיבוד

בתוכחה מגולה יצא בספר ילקוט מעם לועז (כי תצא כ"ה, עמוד תתקע"ג) שכשעוסק האדם במשאו ובמתנו, יעסוק באמת ובאמונה, ויאמר על לאו לאו ועל הן הן, ואל יחשוב האדם שאם ינהג כן יבוא לו הפסד, חלילה לחשוב כך. אדרבה, לא זו בלבד שאין בזה הפסד, אלא לא ימצא מנוח בשקר ובתחבולות, כי אז אין העושר והנכסים מכוח החריצות וההשתדלות, כי רבים עשו ולא הועילו, ואף על פי שאנו רואים כמה אנשים שמצליחים בכך, סופם לאבד עשרם ולא יתקיים אותו עושר.

כך הגאון רבי אליעזר פאפו זצ"ל בספר יעלזו חסידים (עמוד ס"א) כתב, ראינו כמה בתים גדולים אשר הפליאו לעשות צדקה וחסד וירדו לטמיון, וירד העושר ההוא, וזרעו מבקש לחם. והכל היו תמהין איה איפוא אשר דיבר ה' על ידי עבדיו בתנ"ך ובש"ס ומדרשים בתוקף מעלת הצדקה ושכר עושיה? ויש כמה תשובות, ואחת מהן היא, שממונם לא היה נקי מגזל ועון, וה' שונא גזל.

ממון כשר נשמר מן המזיקים

ובספר שם עולם (פרק ו') כתב, שממון כשר שיבוא לאדם הוא מאוצר מלכו של עולם, שהוא מזמין לו, ולכך הוא שומרו מן המזיקים והפתאומיות שלא ילכו לטמיון. כאדם שנותן מתנה לבנו שהוא משגיח עליו שלא לתקלקל המתנה הזו אצלו. לא כן ממון האסור הבא על ידי גזל וחמס, או על ידי חילול שבת, אינו מאוצר מלך העולם, אלא הוא מה שהאדם חוטף מעצמו, ולכך חל מן השמים אחר כך על זה כל המקרים והצרות, ומכלים גם ממון הכשר שיש לו מכבר.

גזל עומד בראש

כתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער ה' פ"א) בכל מניעות התפילה, עומד בראש כולם הגזל (ראש המונעים את קבלת התפילות הוא הגזל). כי כל שיש בידו עון גזל רחמנא ליצלן, גם כי יזעק וישוע סתם תפילתו, כי ידיו דמים מלאו.

הגמרא (בבא קמא דף ק"ט.) אומרת, אמר רבי יוחנן, כל הגוזל את חברו שוה פרוטה, כאילו נוטל נשמתו ממנו, שנאמר ... כן ארחות כל בוצע בצע, את נפש בעליו יקח (משלי א, יט).

ובאבות דרבי נתן (פרק י"ד ד"ה חמשה תלמידים) צאו וראו איזהו דרך רעה שיתרחק ממנה האדם... נכנס רבי שמעון ואמר הלוח ואינו משלם. שהלוח מן האדם כלוח מן המקום, שנאמר, לוח רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן (תהלים לו, כא).

אם כן מה נורא הדבר! אנו שואלים פריטים קטנים מהשכנים ושוכחים להחזירם, כמובן שלא בזדון, ועוברים על כך לסדר היום, כאילו באמת לא אירע דבר. האם חשבנו שאלו הם זרעי פורענות לעצמנו הלא זו היא הדרך הרעה שיתרחק ממנה האדם!

אדם יורד בגלגול עבור פרוטה שחייב לזולתו

ידוע ומפורסם שעבור כל פרוטה שאדם נשאר חייב לזולתו, ולא פרע חובו כאן בעולם הזה, והלה לא מחל לו, צריך להתגלגל ולרדת שוב לעולם השפל, ולהולד מחדש בכדי לפרוע חובו וכמו שהבאנו כן בשם הגר"א לעיל. כדי להבין את חומרת העונש, המשיל על כך החפץ חיים (בספרו שפת תמים פרק ד') משל נפלא.

מעשה באדם שירד מנכסיו, וכדי להביא פרנסה לביתו נאלץ להפרד מכל בני המשפחה האהובים עליו ולנדוד לארץ רחוקה וזרה, על מנת לעסוק שם במסחר. ושהה שם במשך כמה שנים, והמשיך במלאכתו למרות הגעגועים העזים למשפחתו. כאשר הצליח לצבור סכום כסף נכבד, מיהר לשגר מכתב לבני הבית בו הוא מבשר שעוד מעט-קט ישוב ויפגש עמם, בבית...

לפני עוזבו את הארץ ההיא, הלך האיש להפרד ממכריו ורעיו. אחד מהם הציע לו שיבדוק את חשבונותיו ויברר היטב אם לא נשאר חייב למי מבני המדינה, אבל מיודענו זה ביטל את הענין במחי יד. החבר חזר והזהיר אותו, שהדבר עלול לגרום לו מאוחר יותר צער גדול מאוד, מאחר ולמשטרה לא תהיה ברירה אלא להחזיר אותו לכאן, אבל הוא העדיף לגחך "כלום יתכן שבשביל פרוטות אחדות יעוללו לי דברים כאלה!?"

הלה לא שת לבו לעצת חברו והפליג לדרכו. יבשות וימים היה עליו לחצות עד בואו לארצו, והנסיעה שארכה ימים רבים עוד זמן קצר מגיעה לסיומה. והנה סוף סוף הרגע המיוחל לו ציפה בכליון לב ונפש מגיע, הנה הוא הולך לפגוש את אהוביו, אנשי ביתו, מהם נפרד לפני זמן כה רב.

האניה כבר מתקרבת לחוף, ומרחוק נראים בני משפחתו המצפים אף הם ליקירם בכליון עיניים, ומנופפים לו בידיהם בשמחה גלויה.

ברגע האחרון הגיע אות שאינו מבשר טובות, כי כאשר הגיע האיש אל החוף, נסגרו לפתע שערי הנמל ומשטרת הגבולות לקחה אותו לחקירה בתחנת המשטרה שבמקום. בני המשפחה החלו לגלות סימנים של קוצר-רוח, ושלחו מבטי-תמיהה אל מעבר לגדר, בנסיון נואש לדעת מתי יאפשרו להם לגשת אל אבא, לחבקו ולנשקו, אבל השער לא נפתח.

רק לאחר ששהה במשך שעה ארוכה במשטרת הגבולות, התברר עד כמה צדק החבר ההוא. האנשים להם נשאר חייב סכומי כסף קטנים, תבעו אותו בבית המשפט המקומי, והמשטרה נדרשה לסגור בפניו את השער, על מנת שלא יכנס לארצו.

נשא האיש קולו בבכי ותחנונים וביקש מהשוטרים שיתנו לו לפחות לראות את בני משפחתו למשך כמה דקות. "נפשי יוצאת אליהם מגעגועים" כל כך הרבה שנים שלא היינו ביחד! "תנו לי אך לראותם לרגע קט", בכה בפני השוטרים, אולם הם לא התרשמו מדבריו, וסרבו לקיים את משאלתו. "אין אנו מורשים לפתוח בפניך את השער, עד שתשוב למדינה שממנה באת, ותחזיר את חובותיך", אמרו.

עכשיו נתבונן, וכי לא כך מתנהג לו האדם בעולם הזה, כמה יגיעות הוא מתייגע בחיי חיותו, כמה ייסורים עוברים עליו עד שמגיע למקור מחצבתו, מקום מגוריו האמיתי בעולם הבא שם נמצאים קרוביו, וכאשר הוא זוכה כבר להגיע אל המקום הנכסף ההוא, כלום כדאי יהיה לו לחזור לעולם השפל בשביל פרוטות אחדות שנשאר חייב?

ביאור ההפטרות

הקשר בין ההפטרות לפרשה

בהפטרות מוזכר ענין המבול ככתוב "כי מי נח זאת לי", וזה מעין הפרשה העוסקת בנח ובמבול.

תוכן ההפטרות

הנביא אומר לציון, שירי ושמחי כי אף שהיית שוממה, לעתיד עם ישראל יתרבו מאוד, ויהיו יותר מכל הגויים שישבו לבטח ולא גלו מארצם, לכן הרחיבי את כל הערים שסביבך שיהיה מקום לבניך, כי ימין ושמאל תפרוצי.

הנביא מבשר לה, שמרוב הטוב שיהיה לה אז תשכח את כל ימי הגלות, וכל ימי הגלות הם יהיו כרגע כלפי הטוב הנצחי שתקבל. וכמו שנשבעתי שלא אביא עוד מבול על הארץ אני נשבע שיותר לא אכעס עליך ולא אגער בך, ודעי כי אף שההרים והגבעות הם חזקים, בכ"ז פעמים שזוים ע"י רעידת הארץ וכיו"ב, מ"מ חסדי וברית השלום שביננו לא ימוש לעולם.

ישעיה פרק נ"ד פסוק א' - י'

א רְנִי שְׂמַחֵי כְנַסְתָּ יִשְׂרָאֵל עֲקָרָה [א] לֹא יִלְדָה [ב] שְׁהִיְתָה כְּאִשָּׁה עֲקָרָה [שְׁלֹא יִלְדָה בְּנִים לְגֵהִנִּים כְּמוֹ הַגּוֹיִים (ע"פ ברכות י')] פְּצַחֵי

רְנָה וְצַחֲלֵי לֹא תִחַלְּהָ פתחי פיך להרים קול רינה אפילו שלא חלית בחבלי יולדה (ט"ד) פִּי רַבִּים בְּנֵי שׁוֹמְמָה כי רבים

הם בני ירושלים אף שהייתה שוממה מְבַנֵּי בְּעוֹלָה מְבַנֵּי הַגּוֹיִים שִׁישְׁבוּ עַל אֲדָמָתָם, כְּאִשָּׁה בְּעוֹלָה שִׁישְׁבַת עִם בַּעֲלָהּ (רד"ק) אָמַר

יְהוָה: הֲרַחֲבֵי יְרוּשָׁלַיִם מְקוֹם אֲהַלֶּךְ לְקֹלוֹת בְּנֵיךְ שִׁישׁוּבוּ אֵלַיךְ וְיִרְעוּת [וּיְלֹנְוֹת (ט"ז)] מִשְׁפְּנוֹתֶיךָ

שְׁהֵם יִתֵּר עָרֵי יִשְׂרָאֵל יִטּוּ אֶל תַּחְשְׁבֵי יְהִיו נוטים לאורך ולרוחב ואל תמנעני להטותם למרחוק (רד"ק) הָאֲרִיכֵי מִיַּתְרֶיךָ

תגדילי את חבלי האוהל המיועדים לקשרם ביתדות (רש"י) וַיִּתְרַתֶּיךָ הַתְּקוּעוֹת בְּאַרְץ חֲזָקִי שְׁלֹא יִזְוּוּ מִמִּקְוָם (ט"ד): פִּי יָמִין

וּשְׁמָאוֹל תִּפְרָצֵי [ג] לְדָרוֹם וּלְצַפּוֹן תִּתְחַזְּקִי (ת"י) וּתְתַרְבֵּי (א"ע) וְזָרַעְךָ גּוֹיִם יִרְשׁ מִפְּנֵי שְׁעָרֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִסְפִּיקוּ, לְכֹן

ירשו ישראל את ערי הגויים וְעָרִים נִשְׁמָוֹת יוֹשִׁיבוּ וְעָרִים שְׁהִיו שׁוֹמְמוֹת, עֵתָה יִתְיַשְׁבוּ בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל (מלבי"ם): אֶל

הַיְרֵאֵי אֶל תִּפְחָדִי שְׁתִּהִיָּה צֶאֱתָךְ מַגְלוֹת זֹ כְּמוֹ שִׁיצֵאָת מִשָּׂאֵר גְּלוּיוֹת בְּצָרוֹת רְבוֹת פִּי לֹא תִבּוֹשֵׁי כִּי לְעוֹלָם אַחֵר שֶׁתִּצְאֵי מַגְלוֹת

זו, לֹא תִתְבַּיֵּשׁ יוֹתֵר (רד"ק) וְאֶל תִּכְלָמֵי אֵלֶּא תִחַזְּקִי בְּגִדּוּלָה פִּי לֹא תִחַפְּרִי כִּי לֹא תִתְבַּיֵּשׁ יוֹתֵר לֵיֶלֶךְ לְגִלּוֹת פִּי

בְּשֶׁת עֲלוּמֶיךָ [נְעוּרֶיךָ (רש"י)] תִּשְׁפָּחֵי כִּי הַבוּשָׁה שְׁהִיְתָה לְךָ בִּימֵי נְעוּרֶיךָ לֹא תִהִי לְךָ יוֹתֵר (ט"ד) וְחִרְפַּת

עיונים והארות

א. באר יצחק.
ג. והרד"ק כ' כי ימין ושמאל תפרוצי - על דרך ופרצת ימה וקדמה וזכר דרום וצפון. וזרעך גוים ירש - כולל מזרח ומערב. וערים נשמות - בין מארץ ישראל בין משאר ארצות ישראל יושיבו אותם. ובמצודות דוד כ' כי ימין ושמאל תפרוצי - תתחזק על הכסדים היושבים מימין ומשמאלך.

א. רני עקרה - כתיב קומי רני בלילה אין רנה זו אלא דרך שבח אבל כל זמן שישראל עושין רצון אביהם שבשמים אף הקב"ה בעצמו בא ומשבח את שמו הגדול בפניהם שנאמר רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצהלי וגו' ואומר (ירמיה לא) ובאו ורננו במרום ציון וגו' לפיכך הייתי אומר חייב אדם שיברך וישבח ויפאר וירומם ויגדל ויקדש לשמו של הקב"ה על כל מה שבאות לו לאדם בין טובות ובין רעות. (תנא דבי אליהו רבה - פרק יח).

ב. ס"ת אהי"ה, כמשז"ל אהיה עמם בצרות אחרות, ועמ"ש בספר

אֶל־מְנוֹתֶיךָ הַצְרוֹת שֶׁהָיוּ לְךָ בְּגִלוֹת שֶׁהָיִית כְּאַלְמֶנָה **לֹא תִזְכְּרֵי עוֹד** כִּי מְרֹב טוֹב שִׁיחִיה לְךָ תִּשְׁכַּחֵי אֶת הַצְרוֹת שֶׁהָיוּ לְךָ **כִּי הָיִיתָ בְּעַלְיֶיךָ עֲשִׂיךָ** כִּי הָאֲדוֹן שֶׁלְךָ שֶׁעָשָׂה אוֹתְךָ וַיִּצַר וְהִגְדִּיל אוֹתְךָ (ת"י) **יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ** הוּא בַעַל הַיְכוּלֹת וּמוֹשֵׁל בְּצְבָאוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ **וְגֹאֲלֶיךָ** הוּא **קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל** אֲשֶׁר **אֱלֹהֵי כָּל הָאָרֶץ יִקְרָא** בְּזִמְנֵי הַמִּשְׁחָה **כִּי כִּי אִשָּׁה עֲזוּבָה** אֶת דּוֹמָה לְאִשָּׁה שֶׁקֶצֶף עָלֶיהָ בַּעֲלָהּ וְעִזָּב אוֹתָהּ לְאִיזוֹ תְּקוּפָה אֲבָל לֹא גִירָשָׁה (מלבי"ם) וְהִיא **וְעֲצוּבַת רֵיחַ** שֶׁבַעֲלָה קוֹרָא לָהּ לְשׁוֹב אֵלָיו, כִּךְ אֶת **קְרָאָךְ יְהוָה** לְשׁוֹב אֵלָיו **וְאִשָּׁת נְעוּרַיִם כִּי תִמָּאֵס** בַּעֲיֵנִי בַּעֲלָה לֹא יִתְמִיד הַמִּיאוּס, כִּי יִשׁוּב לְרַחֵם עָלֶיהָ, כֵּן **אָמַר אֱלֹהֶיךָ** לְרַחֵם עֲלֶיךָ (מ"ד): **בְּרַגְעַ קָמְזָן** [ז] **עֲזוּבַתֶּיךָ** כֹּל יְמֵי הַגְּלוּת יִהְיוּ נַחֲשָׁבִים כְּרַגְעַ קָטָן, מוֹל יְמֵי הַטּוֹבָה שִׁיבּוֹא לְךָ בַּעַת הַקִּיבוּץ גְּלוּיֹת (רד"ק), כִּי **וּבְרַחֲמַיִם גְּדוּלָּיִם** [ה] **אֶקְבָּצֶךָ** וְזֶה יִהְיֶה לְאוֹרֶךְ יָמִים בְּלִי גְבוּלוֹת (מ"ד): **בְּשִׁנְיָךָ** [בַּמַּעֲט] **קָצֶפָה** [רוגז ת"י] **הַסִּתְרָתִי פָּנַי רָגַע מִמֶּךָ** הַחֲסִתֶּר פָּנַי מוֹל הַחֲסִד הַגְּדוֹל [שֶׁאֵעֲשֶׂה לְךָ בְּזִמְנֵי הַגְּאוּלָּה] נַחֲשָׁב כְּרַגְעַ קָטָן (ע"פ רד"ק) **וּבַחֲסֵד** [ו] **עוֹלָם** שִׁיתְקִיִּם לְעוֹלָם (רש"י) **רַחֲמֹתֶיךָ** חֲסִתֵי וְרַחֲמֵתֵי עֲלֶיךָ **אָמַר גֹּאֲלֶיךָ יְהוָה** שֶׁהִגְאוּלָּה הַעֲתִידָה תִּהְיֶה רַק עַל יָדוֹ יִתְבָּרַךְ וְאִין שֶׁעָבֹד אַחֲרֶיהָ (עַיִן מַלְבִּי"ם עַל תְּהִלָּתֵי פֶה, ב): **ט כִּי מִי כִּמוֹ שֶׁהָיָה בְּזִמְנֵי מִי הַמְּבּוּל** (עַיִן רד"ק) שֶׁהָיָה בְּזִמְנֵי **נָחַ שְׁבֻעָה זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי** אוֹ **מַעֲכָר** שֶׁלֹּא יִהְיֶה יוֹתֵר **מִי נָחַ עוֹד עַל הָאָרֶץ** [ו] **בִּן נִשְׁפַּעְתִּי** שְׁתֵּי שְׁבֻעוֹת **מִקְצֶפָה עָלֶיךָ** שֶׁלֹּא אֶכְעַס עֲלֶיךָ בְּגִלְלַ עוֹנוֹךָ **וּמִגְעַר־בְּךָ**

עיונים והארות

אנפין אשר הוא כולל השני חבריו, ולכן נקרא עתיקא דעתיקין. כשמתגלה המצח שלו הנקרא 'רעוא דרעוין' המאיר אל החוטם הזה, יוצאים הרחמים אל חוטמא דזעיר אנפין, ונמתקים כל הדינים ברחמים גדולים, ואלהים במילוי יודין עולה ברחמים, שנאמר, 'וברחמים גדולים אקבצך'. **ובבאור** הגר"א על תקו"ז (תיקון יא מתיקונים אחרונים) כ' וברחמים גדולים אקבצך - מסט' דגדולה והוא כמ"ש בר"מ ו'ברחמים א'קבצך ו'בתחנונים ר"ת וא"ו [ג'] י"ג מכילן דרחמי.

1. **בוזוהר** (ח"ב דף קכ"א) פסח דרועא ימינא, לקיים בה (מיכה ז טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, והאי איהו בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל, לקיים בהון (ישעיה נד ח) ובחסד עולם רחמתין אמר גאלך יהו"ה. [ולבתר נטלי כלהו מגבורה, דמניה משיח בן אפרים, לנטלא נוקמא משנאו, דהכי בעי לנקאה עבורא דאינון ישראל בימינא, ולבתר לאוקדא קש בשמאלא, הדא הוא דכתיב (עובדיה א יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום].

2. **ויש לשאול**, למה מי המבול נקראו על שם נח, הרי לא בחטאו של נח בא המבול, שהרי הוא היה צדיק תמים? ואומר על זה הזוהר הקדוש: שהמבול נקרא על שם נח, לפי שלא התפלל על דורו. ואפשר להביא סמוכין לזה מדברי הגמרא (שבת נד:): "פרתו של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאת ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים", ושואלת הגמרא, וכי שלו היתה, של שכנתו היתה, אלא על שלא מיחה בה נקראת על שמו.

ו**ע"ל** שהיה צריך ללכת ולהשפיע עליהם, וכמו שמובא בבאר

ד. **הנה יום בא**, כנגד מי אמרו לא אמרו אלא כנגד אותו שבוע שהמשיח בא בו שהוא מוטמן, ובאו כל אותן הדורות ונפלה עליהם תרדמה ונשנתקע מהם משיח, וכשהקדוש ברוך הוא רוצה בו, מרעיש ארבע פנות העולם ובא ומבטיח את ישראל ואומר להם, כבר גאולה, ומתקבצים אנשים ונשים וטף ומבקשים רחמים גדולים שנאמר (ישעיה נד ז) ברגע קטן עזבתך (בתי מדרשות חלק א - פרקי היכלות רבתי - פרק לה אות ב).

[ו**עיינן** בשער הכוונות (דרושי ויעבור דרוש ז) - שכ' י"ג פעמים אהיה [ג'] רגע] שה"ס ברגע קטן עזבתך כו' וכן גער חית קנה].

ה. **כ' הרב ר' יעקב צמח** (קול ברמה - אות קסב) וברחמים גדולים אקבצך, אמור ברחמים גדולים היינו דעתיק יומין. רחמים גדולים היינו רחמים גמורים בלתי שום חלק דין כלל, שכל העתיקא הוא רחמים בלא דינא כנודע. אבל זעיר אנפין אקרי רחמים סתם דשייך בו קצת עיכוּב דין. ונותן טעם לזה בגין דאית ביה ימינא ושמאלא דינא ורחמי, מכלל דא"א שכולא ימינא הוא כולא רחמים גמורים. והנה מתיבה אקבצך, מוכרח שיהו צריכים רחמים גמורים דא"א דוקא, שהרי כל קיבוץ ניצוצי הקדושה דנשמת ישראל שבין הקליפה בסוד המלכים שנבררו צריכים כח גדול וחסד גמור ולא חסד סתם [דז"א], שהרי יש בו ימינא ושמאלא ובשמאלא יש אחיזה, ולכן ברחמים גדולים גמורים שכלא ימינא לו נאה לקבץ הקדושה.

ובספר עמק המלך (שער טז - פרק נב) כ' אלא בכל זמנא דעתיק דעתיקין רישא חוורא אתגלייא רעוא דרעוין [אתגליא], רחמין רברבין אתשכחו בכלא' [שם] הוא ראש ארץ

להגלותך (מלבי"ם): **בְּיַהֲרִים יְמוּשׁוּ [ח] וְהִגְבְּעוֹת תְּמוּטֵינָה** אפילו שיהררים והגבעות הם דברים הקיימים תמיד בארץ, לפעמים ימושו ויוזווג הגבעות וינטו למטה מפני רעידת אדמה [וי"ט אף אם תכלה זכות האבות והאמהות (רש"י וי"ט)] **וְחִסְדֵי מֵאֵתָךְ לֹא יְמוּשׁוּ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תִמּוּט** בכל זאת חסדי ובריתי איתך לא יוזווג ממקומם, והבטחתי לא תסור ממך לעולם (רד"ק) **אָמַר מְרַחֵמְךָ יְהוָה:**

שאלות ברש"י על הפרשה

- א. הסבר: איש צדיק בדורותיו.
.....
תשובה.....
- ב. הסבר: חמס.
.....
תשובה.....
- ג. הסבר: כי השחית כל בשר.
.....
תשובה.....
- ד. למה הטריח הקב"ה את נח לבנות תיבה והרי יש לו לקב"ה הרבה דרכים להצלה!
.....
תשובה.....
- ה. מדוע נאמר על התיבה וכפרת אותה מבית ומחוץ בכופר (זפת) ואילו בתיבת משה כתוב מכפנים בחומר ומבחוץ בזפת.
.....
תשובה.....
- ו. הסבר: צהר.
.....
תשובה.....
- ז. לשם מה היתה התיבה ג' עליות זו על גב זו?
.....
תשובה.....
- ח. מה פירוש מבול?
.....
תשובה.....

עיונים והארות

נח בשעה שיצא נח מן התיבה וראה את החרבן הנורא, התחיל לבכות ואמר - רבנו של עולם, נקראת רחום, היה עליך לרחם על בריותיך. השיבו הקב"ה - רועה שוטה, עכשיו אתה אומר זאת, בשעה שאמרת לך - "כי אותך ראיתי צדיק לפני" אמרתי לך זאת כדי שתבקש רחמים על העולם. משה רבנו לעומתו, עמד בתפילה לפני השם יתברך, ומסר את נפשו על עם ישראל, ואמר "מחני נא מספרך אשר כתבת", ובזה תיקן את חטא נח ולכן אמר לו הקב"ה, אתה לא תהיה כמו נח, אתה תעשה משכן שיאיר לכל העולם, שיחבר את כל הנשמות מחדש. כי במשכן כל אחד הביא את החלק שלו, את התרומה שלו, ומשה רבנו חיבר את הכל ועשה מהכל משכן אחד. התיבה של נח הצילה יחידי סגולה מהמבול, לעומת המשכן, שכולם שותפים בו, והוא הנותן כח שלא יהיה מבול כלל.

ח. ר' יודן ברבי בשם רבי ברכיה אמר אם ראית זכות אבות שמתה וזכות אמהות שנתמטטה לך והטפל בחסדים הה"ד (שם נד) כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה הרים אלו אבות והגבעות אלו אמהות ואח"כ וחסדי מאתך לא ימוש א"ר אחא לעולם זכות אבות קיימת לעולם מזכירין ואומרין (דברים ד) כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך וגו' (מדרש רבה ויקרא - פרשה לו פסקה ו).

החסידות משם רבי מנחם שניאורסון שכתב על זה: מכאן הוראה לכל יהודי, שאפילו הוא צדיק תמים לבל יסתגר בתוך ארבע אמותיו, כי הדברים קל וחומר: מה נח שהיה לפני מתן תורה כך, יהודים שלאחר מתן תורה לא כל שכן, שהם חברים וערבים זה לזה, אין יהודי רשאי לומר: אני את נפשי הצלתי, אלא חייב הוא לגונן ולהציל את הזולת. ואין זה מעניינו של האדם אם יצליח להשפיע על אחרים או לאו, עלינו לעשות מה שהוטל עלינו, ובדרך כלל, כל דבר עושה רושם במקומו ובזמנו ואסור לאדם להתייאש.

עוד כתבו המפרשים שהסיבה נעוצה בהתנהגותו של נח, שפגם בכך שלא התפלל על בני דורו ולא הצילם. ולכן, כדי לתקן פגם זה, התגלגל נח במשה רבנו, ועל ידי שהתפלל משה על ישראל בחטא העגל, ומסר את נפשו כדי להצילם ואמר "מחני", שזה אותיות "מי נח", תיקן את שפגם נח. וכן מחני נא אותיות מנ"ח אנ"י.

והנה בשני המקרים הללו, היו דינים בעולם שאיימו להשמיד את הנפשות הפועלות. במבול, כל באי העולם, ובחטא העגל, עם ישראל. אלא שמושה התפלל על עם ישראל לפני צאת הגזרה לפועל והיה מוכן ששמו ימחה מהתורה למען עם ישראל, ואילו

- ט. מדוע אומר הקב"ה לנח והקימותי את בריתי אתך?
 תשובה.....
- י. מדוע בביאה לתיבה כתוב: וכאת אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך. וביציאה מהתיבה כתוב אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך?
 תשובה.....
 י"א. הסבר מה בא לרבות: ומכל החי?
 תשובה.....
 י"ב. איך ידע נח איזו בהמה וחיה להכניס לתיבה ואיזה לא?
 תשובה.....
- י"ג. מדוע בתחילת הפרשה אומרת התורה שנח היה צדיק תמים. ואילו כשה' אומר לו לבוא לתיבה כתוב אותך ראיתי צדיק (בלבד ולא תמים)?
 תשובה.....
 י"ד. מהיכן לומדים שנח למד תורה?
 תשובה.....
- ט"ו. למה מן הבהמה הטהורה ציווה ה' לקחת שבעה?
 תשובה.....
 ט"ז. למה המתין ה' לימים עוד שבעה לרדת המבול?
 תשובה.....
 י"ז. מה פירוש ויבא נח..... מפני מי המבול?
 תשובה.....
 י"ח. מתי זה בחודש השני?
 תשובה.....
- י"ט. למה כתוב בתחילה ויהי הגשם ואח"כ כתוב ויהי המבול?
 תשובה.....
- כ. מה פירוש בעצם היום זה בא נח?
 תשובה.....
 כ"א. הסבר: ותרם מעל הארץ.
 תשובה.....
 כ"ב. הסבר חמש עשרה אמה מלמעלה.
 תשובה.....
 כ"ג. הסבר: מכל אשר בחרבה מתו.
 תשובה.....
 כ"ד. הסבר וישאר אך נח.
 תשובה.....
 כ"ה. הסבר ויסכרו מעיינות תהום.
 תשובה.....
 כ"ו. מדוע העורב יצא ושוב?
 תשובה.....
 כ"ז. הסבר: והנה עלה זית טרף בפיה.
 תשובה.....
- כ"ח. מדוע כתוב הוצא אתך וקוראים היצא אתך?
 תשובה.....
 כ"ט. הסבר: אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו.
 תשובה.....
- ל. הסבר: ואך את דמכם לנפשותיכם.
 תשובה.....
 ל"א. הסבר: שופך דם האדם באדם.
 תשובה.....

ל"ב. מדוע כתוב לדורות עולם בלי ווי"ם? (לדרת)

תשובה.....

ל"ג. הסבר: וירא את ערות אביו.

תשובה.....

ל"ד. למה כתוב: ויקח שם ויפת ולא ויקחו?

תשובה.....

ל"ה. וישכון באהלי שם. למה דווקא שם?

תשובה.....

ל"ו. ויהי כל הארץ שפה אחת. איזו שפה?

תשובה.....

ל"ז. הסבר: ודברים אחדים.

תשובה.....

ל"ח. מדוע הכינו לבנים ולא השתמשו באבנים?

תשובה.....

ל"ט. מה לומדים מהכתוב: וירד ה' לראות. וכי היה צריך לרדת?

תשובה.....

מ. למה כתוב: אשר בנו בני האדם? בטח בני אדם! שמא בני חמורים וגמלים?

תשובה.....